İngiliz Dışişleri'nin gözüyle: Lozan'da Türkler

popüler tarih

populer.tarih@dunya.com Temmuz 2003 Sayı 35 3.500.000 TL

TARİHÇE
Beşiktaş Jimnastik Kulübü 100 yaşında

BJK 1903

İki önemli kalemden Ermeni sorunu

Soykırım nedir, ne değildir?

İlber Ortaylı ve Gündüz Aktan yazdı...

212323 03/07
ISSN 1302-6577
DÜNYA Yayıncılık
9 771302 657001

merakediyorum@googlegroups.com

LÜTFÜ TINÇ
lutfi.tinc@dunya.com

Tarihî Yarımada gündemde

Haziran ayında bu sayfada, İstanbul'un fethinin 550. yılında, İstanbul'da yapılan camilerin en eskisinin, Ahi Çelebi Mescidi'nin perişanlığına sahip çıkmak gerektiğinden söz etmiştik. Meğer 'ayrıntı' ile uğraşıyormuşuz! Çünkü o günlerde, gazetelerdeki bir haber, yalnızca Ahi Çelebi Mescidi'nin değil, tüm 'Tarihî Yarımada'nın gündeme getirilmesi gerektiğini ortaya koydu: UNESCO, tarihî eserlerin iyileştirilmesi için gerekli girişimlerde bulunulmadığı için, Fatih ve Eminönü semtleriyle 'Sur İçi' bölgeyi kapsayan Tarihî Yarımada'yı "Dünya Mirası Listesi"nden çıkarmaya hazırlanıyordu.

UNESCO İstanbul'un Tarihî Yarımada'sını Dünya Mirası Listesi'nden çıkarmaya hazırlanıyor.

Sorun neydi?..

Hürriyet'in 8 Haziran 2003 tarihli Pazar ekinde, UNESCO Kültür Mirası Merkezi Genel Direktör Yardımcısı Minja Yang, kendisiyle görüşen Ersin Kalkan'a, "Yedi yıldır planları bekliyoruz (...) Altı ay içinde eksiklerin tamamlanmaması halinde, Tarihî Yarımada 'Liste'den çıkarılacak" diyordu... Hürriyet'teki söyleşinin ardından, haberi takip etmeye başladık.

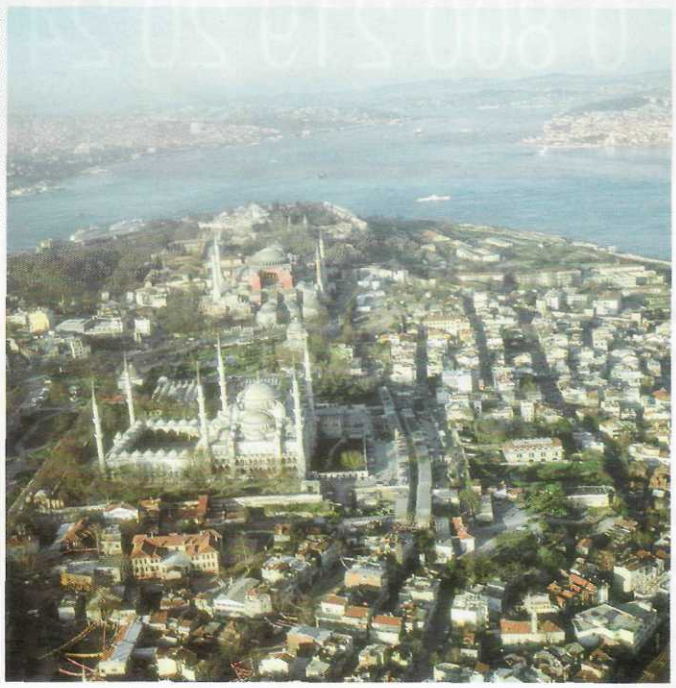
Neydi bu planların önemi? Zaten yok muydu 'Tarihî Yarımada'nın planları? Vardı tabii; ama ölçekleri düşük bu planlarda her şey 'net bir biçimde' görülmüyordu ve daha büyük ölçekli, yalnızca anıtları değil, Tarihî Yarımada içindeki tüm yapılanmayı gösteren planlar gerekliydi. Çünkü plana işlenmeyen yapılar her an ortadan kaldırılabilirdi. Son 30-40 yılda, Tarihî Yarımada içindeki çok sayıda yapı yok edilmişti... Bu yüzden UNESCO bu planları istiyordu.

Nitekim, İstanbul Büyükşehir Belediyesi yetkilileri, birkaç gün sonra, 1/5.000 ölçekli planların, Dünya Mirası Listesi'ne uygun biçimde ve 'büyük bir hızla' hazırlanmakta olduğunu açıkladılar. Onlar planları Anıtlar Yüksek Kurulu'na iletecekler, böylece 'top' Kurul vasıtasıyla Kültür ve Turizm Bakanlığı'na geçmiş olacaktı.

Pekiyi, tam yedi yıldır bu planları bekleyen UNESCO'nun Kültür Mirası Merkezi, Tarihî Yarımada'yı listeden çıkarırsa ne olurdu?..

Bu soruyu, UNESCO ile aynı ilkeleri savunan ICOMOS (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi) Türkiye Başkanı Prof. Dr. Zeynep Ahunbay şöyle yanıtlıyor: "Türkiye, büyük bir prestij kaybıyla karşı karşıya..." Aslında UNESCO bu listeye girenlere 'para vermiyor'... Ama 'koruma projeleri' için teknik destek sağlıyor; projelerin tanıtımını üstleniyor; Dünya Bankası ve Avrupa Birliği'nden malî destek bulunmasına yardımcı oluyor. Bir de bizce en önemlisi, anıtsal yapıların dışında, İstanbul'un kültürel florasını oluşturan değerlerin korunması bilincini de geliştiriyor.

Nice sayılarda her ay buluşmak dileğiyle. ■

FOTOĞRAF: ORHAN DURGUT

İçindekiler

Temmuz 2003

KAPAK

58 'Ermeni Soykırımı' iddialarının arkasındaki gerçekler
İlber Ortaylı

Hukukta soykırım ve Ermeni Meselesi
Gündüz Aktan

4 Editörden

6 Ayın Tarihi

10 Basında Bu Ay

12 Karakutu
Kansu Şarman

14 Tartışma: On Soruda 17. Yüzyıl buhranı
Erhan Afyoncu

20 Antik Çağ'da turizm
Mine Haksal

26 Çin'in 'Altın Çağ'ında Göktürkler
Gürhan Kırilen

32 Amerikan İç Savaşı
M. Tanju Akad

40 Sen Petersburg'da 'Beyaz Geceler'
Lütfü Tınç

46 Puşkin, Osmanlı-Rus Savaşı'nda
Kansu Şarman

52 Mustafa Kemal'in çantası kayıp!
Hüseyin Menç

68 İngiliz gözüyle Lozan
Orhan Koloğlu

74 Atom bombasını taşıyan Indianapolis'in öyküsü
Ayşe Özek Karasu

88 Kırk Ambar: Florya
Feza Kürkçüoğlu

90 Sinema: 'Susuz Yaz' filmi
Füsun Koyutürk

94 Ajanda
Devrim Çakır

101 İnternet
Taner Güdükoğlu

102 Kitap
Lütfü Tınç

104 Bulmaca
Sedat Yaşayan

106 Ayın Fotoğrafı

SPOR TARİHİ

80 Beşiktaş Jimnastik Kulübü 100 yaşında!

Şu sıralar 100'üncü yaşını doldurmanın mutluluğunu, Türkiye Süper Ligi Şampiyonu olarak da taçlandıran Beşiktaş Jimnastik Kulübü, 1903'ün Mart'ında, Beşiktaş'ın Serencebey semtinde, Saray'a yakın seçkin Osmanlı ailelerinden gelme 26 genç tarafından kurulmuştu.
Vâlâ Somalı

popüler tarih

Yıl: 3 Sayı: 2003/35 Temmuz 2003
Her ayın başında yayımlanır

DÜNYA YAYINCILIK A.Ş. adına
İmtiyaz Sahibi
DİDEM DEMİRKENT ERSİNAN

Genel Yönetmen
OSMAN S. AROLAT

Yazı İşleri Müdürü
LÜTFÜ TINÇ

Haber Merkezi
DEVRİM ÇAKIR

Görsel Yönetmen
MURAT BEŞİKTAŞ

Reklam Müdürü
AYŞE BIYIKLI TUNCA

Danışma Kurulu
ERHAN AFYONCU • FAHRİ ARAL
ÜMİT BAYAZOĞLU • YÜCEL DEMİREL
IŞIN DEMİRKENT • EDHEM ELDEM
VAHDETTİN ENGİN • ALPAY KABACALI
HAYDAR KAZGAN • ÖMER KOÇ
ORHAN KOLOĞLU • MURAT KORALTÜRK
CÜNEYT KORYÜREK • İLBER ORTAYLI
SAMİ ÖNAL • NECDET SAKAOĞLU
METİN SÖZEN • ESER TUTEL

Bu sayıya fotoğraflarıyla katkıda bulunanlar
ABC AJANS, YAŞAR OKUYAN

Abone ve Dağıtım Müdürü
HÜLYA KOÇ

Tanıtım ve Halkla İlişkiler Müdürü
NİLAY ŞAHİNOĞLU DOYURAN

© DÜNYA YAYINCILIK A.Ş.

"GLOBUS" DÜNYA BASINEVİ
100. Yıl Mahallesi 34440 Bağcılar - İstanbul
Tel: 0.212. 629 08 08 (40 hat)
Yazı İşleri dahili: 1638 - 1639
Reklam dahili: 1629
Abone dahili: 1305 - 1306
Fax: 0.212. 629 46 25
e-mail: populer.tarih@dunya.com
Ücretsiz danışma hattı
0.800 219 20 24 • 0.800 219 20 25

merakediyorum@googlegroups.com

1 TEMMUZ: Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal, Cumhuriyet'in ilanından sonra ilk kez geldiği İstanbul'da sevgi gösterileriyle karşılandı. Mustafa Kemal, İstanbul'dan en son 16 Mayıs 1919'da ayrılmış, 8 yıl boyunca İstanbul'a hiç gelmemişti (1927).

2 TEMMUZ: Sivas'ta, Pir Sultan Abdal Şenliği'ne katılan yazar, şair ve sanatçıların kaldığı Madımak Oteli, aşırı dinci gruplar tarafından ateşe verildi. Bu katliam sonucunda, 37 kişi yaşamını yitirdi; 43 kişi yaralandı (1993).

3 TEMMUZ: İstanbul Boğazı'nın iki yakasını birbirine bağlayan ikinci köprü, 'Fatih Sultan Mehmet Köprüsü' adıyla hizmete açıldı. 887 milyon dolara mal olan bin 90 metre uzunluğundaki köprünün yapımı 2,5 yıl sürmüştü (1988).

4 TEMMUZ: Amerika'daki 13 koloninin 2 Temmuz'da ilan ettikleri bağımsızlıklarını onaylandı. Bugün, Amerikan halkı tarafından ulusal bağımsızlık günü ilan edildi (1776).

5 TEMMUZ: '21 Mayıs Olayı'nın lideri emekli Albay Talat Aydemir, sabaha karşı idam edildi. Aydemir, 22 Şubat 1962'deki darbe girişiminin ardından emekliye sevk edilmiş, 20-21 Mayıs 1963'teki ikinci darbe girişiminden sonra da idama mahkum edilmişti (1964).

6 TEMMUZ: Dünyaca ünlü yazar Aziz Nesin, imza ve söyleşi günü için gittiği Çeşme'de, bir kalp krizi sonucu yaşamını yitirdi. 80 yaşında yaşama veda eden Nesin, Sivas katliamından kıl payı kurtulmuştu (1995).

7 TEMMUZ: İlk Türk şilebi 'Abidin Daver' denize indirildi. 6 bin 500 tonluk şilebin, Kabotaj Bayramı vesilesiyle denize indirilmesi öngörülmüş, kazık yağlarının donması yüzünden, tören bir hafta ertelenmişti (1955).

8 TEMMUZ: Türkiye ile İran, Irak ve Pakistan arasında, Tahran'da 'Sadabad Paktı' imzalandı. Afganistan'ın da katılımıyla oluşan 'Sadabad Paktı', ortak çıkarları ilgilendiren konularda işbirliği ve görüş alışverişini taahhüt ediyordu (1937).

9 TEMMUZ: Kurucu Meclis'in son halini verdiği yeni Anayasa, yapılan halk oylamasında yüzde 61.5 'evet' oyuyla kabul edildi. Anayasa'nın 'etüd metni'ni, İstanbul Bilim Kurulu ile Prof. Dr. Sıddık Sami Onar hazırlamıştı (1961).

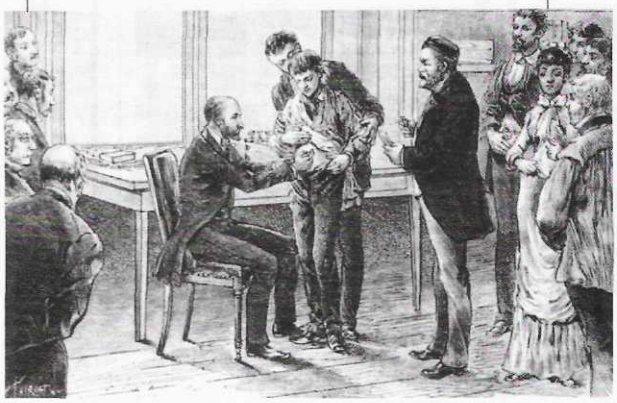
10 TEMMUZ: Türkiye'nin en golcü santrforu olan Galatasaraylı milli futbolcu Metin Oktay, İtalya'nın Palermo takımı ile iki yıl için 600 bin lira karşılığında anlaşma imzaladı (1961).

11 TEMMUZ: İstanbul'da 31 Ağustos 1930'dan beri birleşik olan valilik ve belediye başkanlığı makamları birbirinden ayrıldı. Ethem Yetkiner vali olarak görevini sürdürürken, Kemal Aygün Belediye Başkanı seçildi (1958).

12 TEMMUZ: Tarihteki ilk 'antika araba' yarışı Münih'te düzenlendi. Yarışta, dünyanın petrolle çalışan en eski arabası olan 1886 model Benz marka otomobili, yapımcısı Karl Benz kullandı (1925).

Fransız kimyacı ve mikrobiyolog Louis Pasteur, kuduz virüsünü elde edip güçsüzleştirerek geliştirdiği kuduz aşısını, 6 Temmuz'da, ilk kez insanlara uyguladı. Pasteur 1888'de de, Paris'te, kuduz üzerine temel araştırmaların yapılması ve kuduz aşısı üzerine çalışmaların sürdürülmesi amacıyla, 'Pasteur Enstitüsü'nü kurdu (1885).

İspanya'da, solcu Halk Cephesi'nin seçimleri kazanması üzerine; 18 Temmuz'da askeri ayaklanma patlak verdi. General Franco'nun başlattığı ayaklanma, kısa sürede iç savaşa dönüştü. Hitler ayaklanan Milliyetçilere, Komitern de Cumhuriyetçilere askeri yardım yapacağını açıkladı (1936).

Celâl Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü tarafından, kurulan Demokrat Parti, 8 Temmuz'da 'Yeter! Söz Milletindir!' afişini bastırdı. DP, Türkiye'nin ilk 'çok partili' seçimine, bu afişle girdi (1946).

Ankara Devlet Konservatuvarı, ilk mezunlarını 3 Temmuz'da verdi. Açıldığı ilk yıl, 'müzik' ve 'temsil' olarak iki bölüme ayrılan Devlet Konservatuvarı; sonraki yıllarda, opera, bale, tiyatro ve orkestralarda görev alan pek çok sanatçı yetiştirdi (1941).

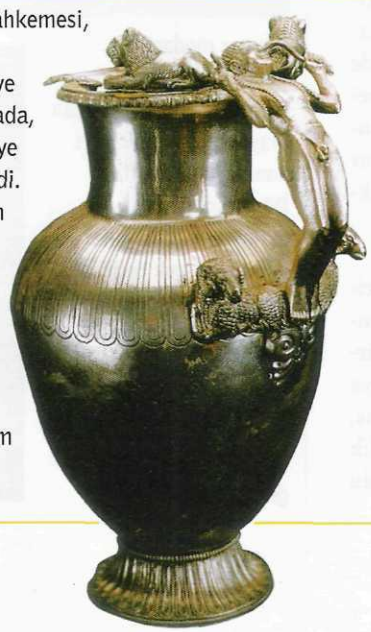
Galatasaray ve Milli Takım kalecisi Turgay Şeren, 3 Temmuz'daki jübile maçıyla futbolu bıraktı. Şeren, 1951'de, A Milli Takımı'nın Federal Almanya ile oynadığı 2-1'lik maçta kalesinde devleşerek müthiş bir performans sergilemiş; o tarihten sonra da 'Berlin Panteri' lakabıyla anılmıştı (1967).

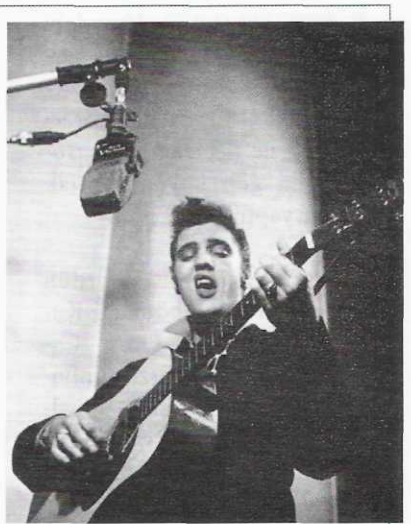

'I. Türk Tarih Kongresi', 2-11 Temmuz'da, Ankara Halkevi'nde toplandı. Kongrede esas olarak, Türklerin 'aryan' ırktan olduğu ve Türk siyasal ve kültürel kimliğinde Osmanlılığı esas almanın yanlış olduğu belirtildi (Kongre üyeleri, Marmara Köşkü'nde, Atatürk ile birlikte) (1932).

New York Federal Mahkemesi, 'Karun (Lidya) Hazinesi'nin Türkiye'ye iadesi için açılan davada, 19 Temmuz'da, Türkiye lehine 'ara karar' verdi. 1993'te, Metropolitan Museum of Art yetkililerinin 363 parçalık hazineyi Türkiye'ye iade etmek istemesi üzerine anlaşmaya varıldı ve hazine, Ekim 1993'te Ankara'ya getirildi (1990).

Amerikan popüler kültürünü ve tüm dünyayı etkileyen 'rock and roll' şarkıcısı Elvis Presley, 19 Temmuz'da, bir yüzünde 'rhythm and blues' parçası, diğer yüzünde bir 'country' ezgisi bulunan ilk plağını doldurdu. Presley, 'Heartbreak Hotel' adlı 1 milyondan fazla satan ilk 45'liğini ise 1956'da çıkarmıştı (1954).

merakediyorum@googlegroups.com

13 TEMMUZ: Adana'da 'Endişe' adlı filmini çekerken, Yumurtalık savcısını öldürdüğü iddiasıyla tutuklanan Yılmaz Güney, 19 yıl ağır hapse mahkum edildi. Güney, 9 Eylül 1984'te, mülteci olarak yaşadığı Paris'te kansere yenik düşmüştü (1976).

14 TEMMUZ: Fransa'da askeri birliklerin, Kurucu Meclis'in çevresini sarması üzerine ayaklanan Paris halkı, silahlanarak krallık baskısının simgesi olarak gördüğü Bastille hapishanesini ele geçirdi (1789).

15 TEMMUZ: Ermeni Terör Örgütü ASALA'nın Paris Orly Havaalanı'nda düzenlediği bombalı saldırıda, 2'si Türk 6 kişi öldü, 63 kişi yaralandı. Patlama, THY bankosunun önünde meydana geldi (1983).

16 TEMMUZ: Hz. Muhammed ve beraberindeki Müslümanlar, Mekke'den Medine'ye göç ettiler. Bu olaya, İslam tarihinde 'Hicret' denildi. Bu tarih, 'Hicrî Takvim'in de başlangıcı oldu (622).

17 TEMMUZ: Uzaydaki tarihi buluşma gerçekleşti; ABD uzay aracı Apollo, Sovyet uzay aracı Soyuz 19 ile kenetlendi. Astronotlar, iki gün boyunca ortak deneyler yaptılar (1975).

20 TEMMUZ: Ürdün Kralı Abdullah, Kudüs'teki Ömer Cami'ne girerken, bir terzi tarafından vurularak öldürüldü. 30 yıldır tahtta bulunan Kral'ı öldüren suikastçının, 'Mücadele Melcesi' adlı bir örgüte mensup olduğu anlaşıldı (1951).

22 TEMMUZ: DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler, İstanbul'da uğradığı silahlı saldırı sonucu yaşamını yitirdi. Evinin önünde yaylım ateşine tutulan 56 yaşındaki Türkler'in öldürülmesi, tepki topladı (1980).

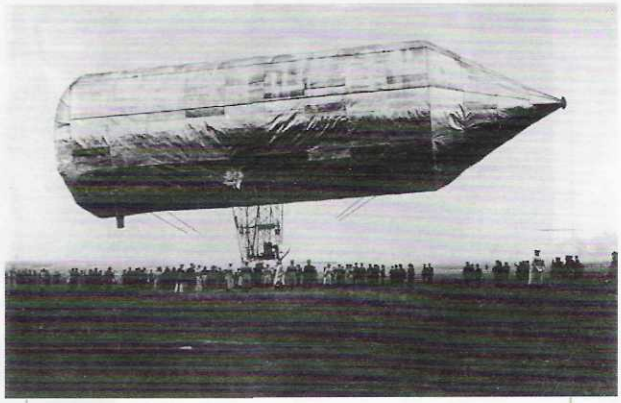
23 TEMMUZ: II. Meşrutiyet, yayımlanan resmi bir bildiriyle ilan edildi. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin baskılarıyla şekillenen II. Meşrutiyet, aynı gün yayımlanan 'sansürsüz' gazetelerde halka duyuruldu (1908).

24 TEMMUZ: Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk kez yapılan 'tek dereceli ve çoğunluk sistemi' esaslı seçimin sonuçları açıklandı. İlk kez, birden çok partinin katıldığı seçimlerde CHP 396, DP 62 ve bağımsızlar da 7 milletvekilliği kazandı (1946).

25 TEMMUZ: Ocak 1964'teki Kudüs buluşmasının ardından, Papa VI. Paulus'un Fener Rum Patriği Athenegoras'ı ziyaret etmesi, 913 yıldır süregelen Katolik-Ortodoks kiliseleri arasındaki dargınlığı sona erdirdi (1967).

26 TEMMUZ: Türkiye'deki ilk petrol Raman Dağı yöresinde bulundu. Bunun değerlendirilmesi konusunda ilk proje kapsamında, tesislerin ABD kaynaklı bir şirket tarafından kurulacağı açıklandı (1951).

31 TEMMUZ: Cumhuriyet gazetesinin düzenlediği yarışmada Türkiye Güzeli seçilerek Belçika'ya gönderilen Keriman Halis, Spa'da yapılan dünya güzellik yarışmasında da birinci oldu (1932).

Ferdinand von Zeppelin'in tasarladığı ilk 'zeplin', 2 Temmuz'da, Konstanz Gölü üzerinde kurulu bir yüzer hangardan havalandı. Bu denemenin başarıyla sonuçlanması, zeplinlere ilgiyi artırdı. Almanya, I. Dünya Savaşı sırasındaki bombardıman operasyonlarında, dönemin uçaklarına göre daha yükseklere çıkabilen bu araçları sık sık kullandı (1900).

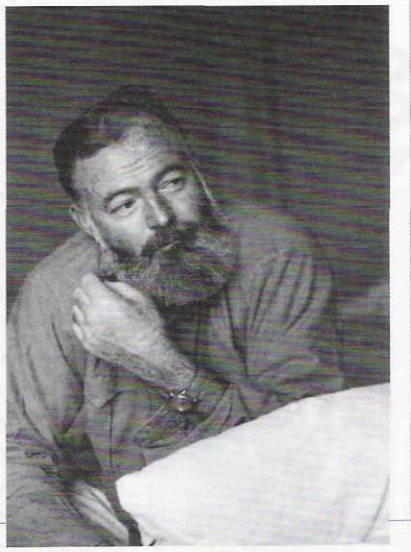

Fransız modacı Louis Reard *(sağda)*, 5 Temmuz'da, iki parçalı mayoyu, yani 'bikini'yi kamuoyuna tanıttı. Dönemin moda anlayışına göre, yıllar içinde pek çok değişim geçiren 'bikini'nin adı; Pasifik'te yer alan ve ABD'nin, 1947-58 yılları arasında, 23 nükleer deneme gerçekleştirdiği Bikini Adası'ndan geliyordu (1946).

Hareket halindeki cisimlerin görüntülerini iletmeyi ilk olarak başaran İskoç mühendis John Logie Baird, 26 Temmuz'da, ilk mekanik televizyonun patentini aldı. Okyanus aşırı ilk televizyon yayınını da Logie gerçekleştirmişti (1923).

ABD'li roman ve öykü yazarı Ernest Hemingway, 2 Temmuz günü, Idaho'daki evinde bir av tüfeğiyle intihar etti. 1954'te Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazanan Hemingway, 1920'lerde Paris'te yaşayan ABD'li yazarların oluşturduğu 'yitik kuşak'ın başlıca temsilcilerinden biriydi (1961).

14. Olimpiyat Oyunları, 29 Temmuz'da, Londra'da başladı. Türkiye, kazandığı 6 altın, 4 gümüş ve 2 bronz madalyayla, ekip halinde Olimpiyat Beşincisi oldu *(Milli Atlet Ruhi Sarıalp, üç adım atlama yarışında)* (1948).

Kore Savaşı, 27 Temmuz'da imzalanan ateşkes antlaşmasıyla sona erdi. Antlaşmayı, Birleşmiş Milletler adına General William Harrison ve Kuzey Kore adına General Nam İl imzaladı. Antlaşmaya göre sınırlar, her iki tarafın 2 kilometre daha geri çekilmesiyle belirlendi (1953).

Kanuni Sultan Süleyman komutasındaki Osmanlı ordusu, Estergon'daki şiddetli çatışmalarından ardından, 25 Temmuz'da Avusturya ordusunu yenilgiye uğrattı. Böylece Kuzey Macaristan'daki Estergon, Osmanlı yönetimine geçti *(Kanuni'nin Avusturya elçisini kabulü, Süleymannâme)* (1543).

'Ütopya' adlı yapıtıyla tanınan devlet adamı Sir Thomas More, Kral VIII. Henry'yi İngiltere Kilisesi'nin başı olarak tanımadığı için, 6 Temmuz'da, boynu vurularak öldürüldü. More 'Ütopya'da, bütünüyle akıl yoluyla yönetilen, ortak mülkiyete dayalı bir kent devletini betimlemişti (1535).

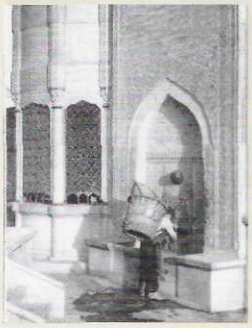

merakediyorum@googlegroups.com

100 YIL ÖNCE

YENİ MEMBA SULARI

Kasımpaşa ve Tatavla civarında bulunup tahlil neticesi her türlü organik maddeden arınmış ve gayet leziz oldukları tespit edilmiş olan saf memba sularından, Padişah'ımızın iradeleri gereği, Kasımpaşa ve Çeşme Meydanı civarına su getirtilecektir. Bu konuda gerekli incelemeler tamamlanmış olup, önümüzdeki Ağustos'un 19'uncu günü çalışmalara başlanacaktır.

(Sabah, 2 Temmuz 1903)

BAKLA MESELESİ

İstanbul ahalisinin sadece ilkbahar mevsiminde, bir-bir buçuk ay kadar yiyebildiği bakla, memleketimizin bazı yerlerinde, ziraatçılar için mühim bir servet kaynağı teşkil ediyor. Anadolu'nun bazı yerlerinde çiftçiler baklayı kuruttuktan sonra tüccara satıyorlar. Bakla ihracının en fazla gerçekleştiği yer Marmara'da Bandırma limanıdır.

(Sabah, 26 Temmuz 1903)

AYAKKABI HIRSIZI

Sirkeci'deki Emirler Camii'nden, öteden beri akşam ve yatsı namazlarında camiye gelerek gözüne kestirdiği kunduraları aşırmak gibi kötü bir alışkanlığı bulunan şahıs, nihayet evvelki gece, Komiser İsmail Efendi tarafından alınan tedbir neticesi yakalanmıştır. Komiserin tertibi üzerine, müezzin Osman Efendi'nin oğlu Ali Efendi namaz vakitlerinde sürekli etrafı kollayarak Sirkeci'de ikamet etmekte bulunan Yusuf adındaki hırsızı suç üstü yakalamıştır.

(Sabah, 3 Temmuz 1903)

DENİZ HAMAMLARI

Son zamanlarda havanın aşırı ısınması veya sağlık sebebiyle ahalinin deniz hamamlarına gitmeleri tabii ise de, bazı kişiler açıkta denize girmekte, deniz hamamına gidenlerden bazıları da hamamın dışarısına çıkarak sahilden uzaklara kadar açılmaktadırlar. Bu arada, deniz hamamlarında da ahlâk ve adaba aykırı hareketler meydana geldiği haber alınmıştır.

(Sabah, 11 Temmuz 1903)

75 YIL ÖNCE

LATİN ALFABESİ

Her türlü yenilik hareketinde millete önderlik eden Büyük Gazi, Latin harflerini kullanmakta da millete rehber olmuştur. Gazi Hazretleri Kabil sefaretine tayin olan Başkatibi Hikmet Bey'e, Büyük Taarruz günü Kocatepe'de çekilmiş bir resimlerini hediye etmişler ve resmin altına Latin alfabesi ile yazı yazmışlardır.

(Cumhuriyet, 15 Temmuz 1928)

'YAKIN ŞARKIN MUCİZESİ'

Londra'da yayınlanan ve bütün dünyanın en sivrilen gazetelerinden biri olan Daily Express, Türkiye hakkında şayan-ı dikkat bir makale neşretmiştir. Bu makalenin başında iri harflerle şu başlıklar yazılmıştır: Yenileşen Türkiye'nin ilk tasviri. Yakın şarkın mucizesi. Dört senede yenileşen bir memleket. En geri kalmış bir milletten en asri, en medeni bir devlet çıkaran Mustafa Kemal.

(Cumhuriyet, 5 Temmuz 1928)

ERKEK GÜZELİ MÜSABAKASI

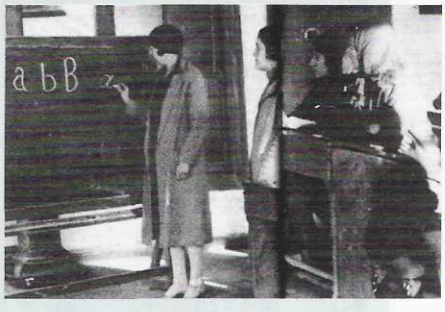
Amerikalılar güzel erkekler arasında şayan-ı dikkat bir müsabaka tertip etmişlerdir. Bu müsabaka Kaliforniya'da deniz banyolarında yapılmıştır. Yüzü güzel, vücudu mütenasip binlerce delikanlı, plaj kıyafeti ile müsabakaya iştirak etmişlerdir. Erkeğin güzelliğini erkek anlayamayacağından, jüride sadece kadınlar yer almıştır. Sonuçta Mister Rayt adında, gayet yakışıklı, ince belli, mütenasip bacaklı bir delikanlı birinciliği kazanmıştır.

(Cumhuriyet, 8 Temmuz 1928)

MUALLİM KURSLARI

Şehir ve köy mekteplerine muallim yetiştirmek üzere açılması kararlaştırılan şehir ve köy muallim kursları, dün sabah İstanbul Erkek Muallim Mektebi'nde faaliyete geçmiştir. Bu kurslardan birincisine talip olanların adedi 150'dir. İkinci kursa da 174 kişi yazılmıştır.

(Cumhuriyet, 11 Temmuz 1928)

50 YIL ÖNCE

GÖKÇEN, AMERİKA'DA

Amerikan Hava Kuvvetleri'nin düzenlediği ve çeşitli milletlerden 120 pilot adayının katıldığı program için, Türk havacılık heyetiyle birlikte ABD'ye giden Binbaşı Sabiha Gökçen, Washington üzerinde yaptığı gösteri uçuşuyla büyük ilgi topladı. Gökçen, birçok Amerikan televizyonunda konuk edilerek halka tanıtıldı.
(29 Temmuz 1953)

GECEKONDU KANUNU

Gecekondularla ilgili kanun Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girdi. Mesken olarak kullanılan gecekondular sahiplerinin mülkiyetlerine bırakılacak, mesken dışında kullanılanlar ve kanun yürürlüğe girdikten sonra inşa edilenler derhal yıkılacak.
(29 Temmuz 1953)

TRAFİK UZMANI ŞAŞKIN!

Amerikalı yol ve trafik uzmanı Pyke Johnson, İstanbul'u inceleme gezisinde, "Ülkenizde halk şoförlere o kadar çok güveniyor olmalı ki, kimse yolda arabalardan kaçmıyor" dedi.
(28 Temmuz 1953)

MP'YE SORUŞTURMA

Savcılığın Millet Partisi'yle ilgili olarak başlattığı soruşturma yurt çapında genişletildi. 46 il, ilçe, ocak ve bucak merkezi arandı. Millet Partisi, soruşturmanın ardından, 'dini kendi çıkarlarına alet etmek ve Atatürk devrimlerini yok etmek' istediği iddiasıyla faaliyetten men edildi.
(8 Temmuz 1953)

25 YIL ÖNCE

CÖMERT ÖLDÜRÜLDÜ

Hacettepe Üniversitesi öğretim üyelerinden, Doç. Dr. Bedrettin Cömert, Ankara'da uğradığı silah-

lı saldırıda öldürüldü. Cömert'in cenaze töreninde bir konuşma yapan Hacettepe Üniversitesi Rektörü Prof. Tuğrul Pırnar, "Bu faşist tırmanışa dur denilmesini istiyoruz" dedi.
(11 Temmuz 1978)

İLK TÜP BEBEK

İngiltere'de bir laboratuvarda döllendikten sonra, ana rahmine yerleştirilen dünyanın ilk tüp bebeği doğdu. Sezaryenle alınan bebeğin kız olduğu bildirildi. 2.5 kilo ağırlığındaki bebeğin sağlık durumunun çok iyi olduğu belirtiliyor.
(25 Temmuz 1978)

POL-DER YENİDEN AÇILDI

Danıştay 12. Dairesi, Ankara Valiliği tarafından kapatılan Pol-Der ve Pol-Bir adlı polis derneklerinin kapatılması işlemine karşı açılan davada, idarenin savunması alınıncaya kadar, 'yürütmenin durdurulması' kararı alındı. Pol-Der'in Ankara Genel Merkezi, Birinci Şube ekipleri tarafından açıldı.
(17 Temmuz 1978)

'TOPLUMSAL ANLAŞMA'

İş yaşamıyla ilgili 'toplumsal anlaşma' imzalandı. Başbakan Ecevit, "Türkiye'de demokratik çalışma yaşamında yeni bir aşama yapıldığına ve demokrasinin daha da çok güçleneceğine inanıyorum" dedi.
(20 Temmuz 1978)

ROMANYA'DAN KREDİ

Romanya ve Türkiye arasında bir dizi ticari antlaşma imzalandı. Buna göre, Romanya Türkiye'ye 3 yıl içinde 240 milyon dolarlık ithalat kredisi açacak.
(14 Temmuz 1978)

merakediyorum@googlegroups.com

İngiliz subayları Erzurum Hapishanesi'nde (üstte): Ortalarında, İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon'un (sağda) yeğeni olan Yarbay A. Rawlinson.

Rawlinson'dan Mustafa Kemal'e:

'Kongreye müdahale ederiz'

Erzurum Kongresi'nin son hazırlıklarının yapıldığı günlerde İngiltere, bu girişimi engellemeye çalışır. Erzurum'da görevli subayı aracılığıyla, Mustafa Kemal'i tehdit eder; ancak İngiltere'nin planları sonuç vermez.

KANSU ŞARMAN

Mustafa Kemal'in Erzurum'da bir kongre toplamak için çalışmalar yaptığı günlerde Samsun, Kars ve Erzurum çevresindeki İngiliz subayları da hummalı bir istihbarat faaliyeti içindeydiler.

Mustafa Kemal'in Anadolu'daki görüşmelerini İstanbul Hükümeti aracılığıyla önlemeyi başaramayan İngilizler, 5 Temmuz 1919 günü Samsun'a asker çıkardılar. İngilizlerin Samsun'dan iç kısımlara doğru hareketine silahla karşılık verileceğini belirten Albay Refet (Bele) Bey de aynı günlerde İstanbul Hükümeti tarafından görevinden azledildi. Ama İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Curzon, durumdan hâlâ ciddi şekilde rahatsızdı; Erzurum'da toplanacak kongreyi engellemek için planlar yapıyordu. Önce, İstanbul Hükümeti tarafından yayımlanacak bildiri ve emirlerin kullanılması denendi. Hükümet, 'Memurların siyasetle iştigallerinin kesinlikle yasak olduğunu" ve bu yüzden Erzurum Kongresi'ne katılma girişimlerinin cezalandırılacağını hatırlatan bir genelge yayımladı.

Bu genelge beklenen etkiyi yaratmayınca İngilizler yeni bir formül arayışına girdiler: Kongrenin yapılacağı Erzurum'da 'Osmanlı ordusu silahlarının teslimini sağlamak' ve işgal kuvvetleri kontrolündeki 'depolara sevk edilmesini temin etmek' göreviyle, Lord

Curzon'un yeğeni Yarbay Rawlinson, Mustafa Kemal Paşa ile görüşecek ve kongrenin iptali sağlanacaktı.

Mustafa Kemal Paşa'nın askerlikten istifasının hemen ardından, 9 Temmuz 1919'da Rawlinson Mustafa Kemal'le görüşmeyi başardı. Kongre tertiplenmenin doğru olamayacağını Mustafa Kemal'e anlatmaya çalışan Rawlinson, İngiliz Hükümeti'nin buna müdahale edebileceğini bildirdi.

Ama Mustafa Kemal'den, kongrenin ne pahasına olursa olsun toplanacağı yanıtını aldı.

Mustafa Kemal Paşa, daha sonra arkadaşlarıyla bu görüşmeyi değerlendirirken, "Ne şarktan ne garptan, ne kuzeyden ne de güneyden Sivas'a da Erzurum'a da bir İngiliz neferi bile gelemez ve gelecek değildir. Hatta göreceksiniz, Rawlinson bizi kuru sıkı tehdit etmiş olmasına rağmen, yarın Erzurum Kongresi olaysız açılacak ve devamı müddetince de İngilizlerin her hangi bir müdahalesi olmayacaktır" dedi.

Fakat Rawlinson'un tehditleri yine de tamamen göz ardı edilmedi ve toplanacak olan kongre için, sivil kıyafet giydirilmiş polis ve jandarmalarla koruma önlemleri alındı.

Bu arada Mustafa Kemal, Erzurum Kongresi'nin açılışını 10 Temmuz'dan 23 Temmuz'a erteledi. Ancak İngilizler engelleme girişimlerine son vermediler.

Dahiliye Nezareti'nden 25 Temmuz 1919'da Erzurum Vilayeti'ne çekilen telgrafta, "Erzurum'da toplanan Kongre'nin Kanun-i Esasi'ye karşı olduğu, vatan için zararlı olacağı ve engellenmesi gerektiği" belirtildi.

Aynı günlerde İstanbul Hükümeti'nin Mustafa Kemal'in tutuklanmasıyla ilgili emri, 15. Ordu Komutanı Kâzım Karabekir Paşa tarafından reddedildi.

Kongre süresince İngilizler gelişmeleri yakından takip ettiler ve sonuç bildirgesini de Lord Curzon'a ulaştırdılar. Yarbay Rawlinson ise Heyeti Temsiliye'nin çalışmalarını takip etmeye devam etti.

Ancak İstanbul'un işgali ve kimi yüksek rütbeli Türk subaylarının Malta'ya sürgün gönderilmesi karşısında, Mustafa Kemal'in emriyle, İngiliz subayları da tutuklandı. ■

Yarbay Rawlinson-Mustafa Kemal Paşa görüşmesi

Mazhar Müfit (Kansu) Bey'in notları *(Erzurum'da Kongre başlamadan iki gün önce: Soldan sağa; Mazhar Müfit, Erzurum Valisi Münir Bey, Mustafa Kemal Paşa, Süreyya Bey, Rauf Bey ve Dr. Refik -Saydam- Bey),* bize Mustafa Kemal-Rawlinson görüşmesinin ayrıntılarını sergiler:

Kolonel Rawlinson biraz havadan sudan bahsettikten sonra, "İşittiğime göre, burada yarın bir kongre açacakmışsınız"...

Mustafa Kemal cevap verir:

- Evet. Milletçe açılmasına karar verilmiştir.
- Açılmaması daha uygun olacaktır. Kongre muhakkak toplanacak ve gününde açılacaktır. Buna millet karar vermiştir. Açılmamasını tavsiye eden düşüncenize hakim olan sebepleri bile sormayı lüzumlu görmüyorum.
- Fakat hükümetim buna müsaade edemez.
- Ne hükümetinizden ne de sizden müsaade istemedik ki.
- Kongreden vazgeçmezseniz zor kullanarak toplantının dağıtılmasına mecburiyet hasıl olacak.
- O halde biz de, mecburi ve zaruri olarak kuvvete kuvvetle karşı koyar ve herhalde milletin kararını yerine getiririz. Ne pahasına olursa olsun kongreyi açacağız. Görüşmemiz bitmiştir."

Erzurum Kongresi'nin yapıldığı lise binası (en solda) ve Mustafa Kemal, Erzurum Kongresi günlerinde (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

On soruda 17. Yüzyıl buhranı

Osmanlı tarihiyle ilgili kalıplaşmış bilgilerin en zararlısı, İmparatorluk tarihinin çağlara bölünmesidir. Osmanlı tarihinin bu şekilde bölünmesi, dolayısıyla da 16. Yüzyıl'ın sonlarından itibaren 'Duraklama Devri'ne girildiği düşüncesi, yanlış bir tespittir.

ERHAN AFYONCU

1. 16. Yüzyıl sonlarında durum neydi?
2. Devlet buhranı, ne zamana tarihlendirilir?
3. Islahat layihalarını kimler yazdı?
4. Layihalara göre buhranın nedenleri nelerdi?
5. Osmanlı, nasıl toparlanabilirdi?
6. Layihalardaki yanlışlar neydi?
7. Osmanlı, büyük buhrana neden girdi?
8. 'Duraklama Devri'ne ne zaman girildi?
9. 17. Yüzyıl'daki buhran nasıl adlandırılmalı?
10. Osmanlı tarihinin dönemleri nelerdir?

III. Murad Surname'sinde 'Şehzade' figürü

1 16. Yüzyıl sonlarında durum neydi?

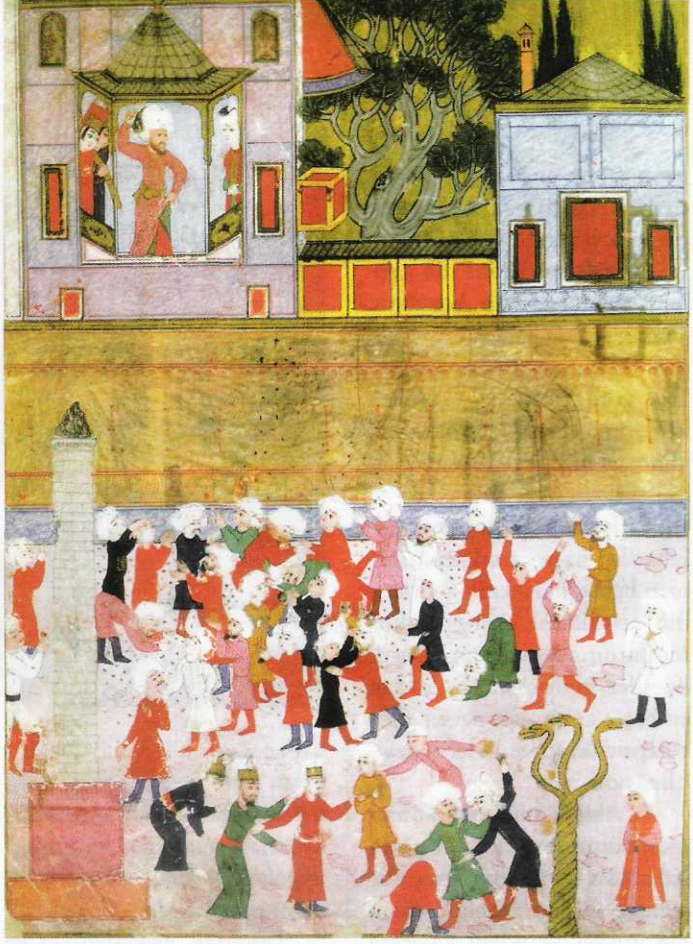
Osmanlı İmparatorluğu, 16. Yüzyıl'ın sonlarında, daha önce tarihinde yaşamadığı uzun süreli iki savaşa arka arkaya girdi: 1578-1590 yılları arasında İran Safevi Devleti ile, 1593-1606 yılları arasında ise Avusturya ile savaştı.

Yıllarca süren bu iki savaştan da bir netice alınamadı. Ancak bu uzun ve yıpratıcı savaşlar, Osmanlı düzeni için, tahrip edici sonuçlara yol açtı ve İmparatorluk'un büyük bir buhrana girmesinin de ana nedenleri oldu. Osmanlı İmparatorluğu'nun 16. Yüzyıl'ın sonlarında girdiği kargaşa ve buhran, o dönemde 'tagayyür ve fesad' olarak nitelendirilmekteydi.

2 Devlet buhranı, ne zamana tarihlendirilir?

Bu buhranın nedenlerini çözmeye çalışan Osmanlı yazarları, ilk belirtileri Kanuni döneminde bulmuşlardır.

Ancak asıl problemlerin III. Murad döneminde başladığını kabul ederler. En çok tekrarlanıp sözü edilen olay, III. Murad dönemindeki sünnet düğününde gösterileri be-

III. Murad Surname'sinde, III. Murad'ın minyatürü (sol sayfada) ve padişahın halka gümüş ve altın saçmasına ilişkin minyatür (solda).

ğenilen oyuncuların, kanunlara aykırı bir şekilde Yeniçeri Ocağı'na alınmalarıdır.

3 Islahat layihalarını kimler yazdı?

Devlet düzenindeki aksaklıkları ve çözüm yollarını göstermek için, çeşitli devlet adamları raporlar kaleme almışlardır. Bunlara genellikle, 'Islahat layihası' denilir. Ayrıca 'nasihatname' veya 'siyasetname' olarak da bilinirler.

Devlet düzenindeki bu tür aksaklıklara dair ilk kitaplar 16. Yüzyıl'da yazılmıştır. Şehzade Korkut'un risalesi bu alandaki ilklerdendir. Bu yüzyılın en ünlü eseri, Gelibolulu Mustafa Âli'nin "Nushatü's-Selâtini" yani 'Sultanlara Nasihatler'dir.

17. Yüzyıl'da bu tür risaleler artar. En ünlüsü Koçi Bey'in IV. Murad ve Sultan İbrahim'e sunduğu risalelerdir.

4 Layihalara göre buhranın nedenleri nelerdi?

Mehmet Öz tarafından 'Islahat layihaları' üzerinde yapılan inceleme sonucunda, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki bozulmanın nedenleriyle, düzeltme için nelerin yapılması gerektiği şu şekilde tespit edilmiştir:

A. Balık baştan kokar: Bundan maksat, bozulmanın en üstte başladığıdır. Bazı yazarlar padişahı ima ederken, çoğunluğu veziriazamı sorumlu tutarlar.

B. Daire-i adliye ve Kanun-ı kadim: Osmanlı devlet yönetiminin teorik temellerinden biride 'Daire-i Adliye' yani adalet dairesidir. Bu kaidenin ana temeli, halka iyi davranılmazsa vergi gelirlerinin azalması sonucunda, devletin zayıflayacağıdır. Yazarlar, adalette ihmal olduğunu belirtirler.

Osmanlı yönetiminin ana kaidelerinden birisi de 'Ka-

Üç farklı ıslahat layihası: Soldan sağa doğru; "Hırzü'l-Mülûk" (17. Yüzyıl), "Kitabu Mesâlihi'l-Müslimîn ve Menâfi'i'l-Mü'minîn" (16. Yüzyıl) ve 'Kitâb-ı Müstetâb' (17. Yüzyıl).

merakediyorum@googlegroups.com

Veziriazam (üstte). Topkapı Sarayı haremindeki III. Murad Köşkü (sağ üstte).

nun-ı kadim' yani eskiden beri uygulanmakta olan kanunlara riayettir. Hemen hemen bütün layihalarda 'Kanun-ı kadim'e uyulmamasının, düzenin bozulmasına neden olduğu ileri sürülür. İmparatorluk'ta, önemli iki müessese olan 'devşirme' ve 'timar' sistemine adam alınırken, kanunlara uyulmamasının bu iki kurumu bozduğu iddia edilir.

C. Rüşvet ve mansıpları ehline vermemek: Kanunlara uyulmaması, rüşvete bağlanır. Rüşvet ve adam kayırma yüzünden memuriyetler hak edene verilmemiştir. Özellikle Osmanlı askerî ve idarî mekanizmasının ana unsuru olan timar sistemindeki rüşvete dikkat çekilir.

Nizam-ı Cedid askerleri (sağda). Hazinedar başı (en sağda).

D. Erkân-ı Erbaa ve toplum hiyerarşisinde bozulma: Timar sistemine ve Kapıkulu ocaklarına dışarıdan, kanunlara göre girmemesi gereken kişilerin, rüşvet ve iltimasla alınması toplum düzenini bozmuştur.

E. Hazinenin dengesi: Islahat layihası yazarlarının hemen hepsi, hazinenin gelirlerinin artırılması üzerinde durmuşlardır. Bunu için, çeşitli öneriler getirirler. Bunlardan en başta geleni ise, devlet kadrolarındaki şişkinliklerin azaltılmasıdır.

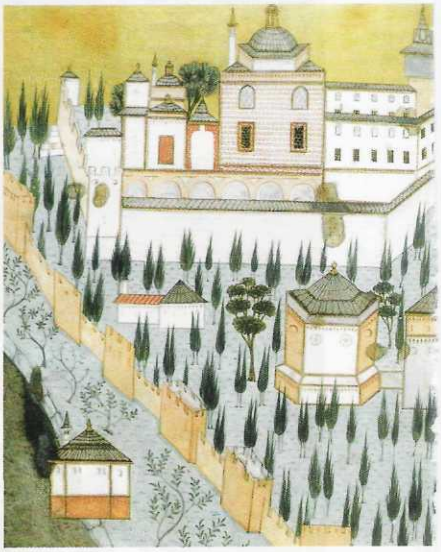
F. Ahlakî çürüme: Toplumun bütün kesimlerinde görülen ahlakî çürümenin üzerinde genişçe durulur. Ahlakî çürüme, rüşvet ve adam kayırma ile ilişkilendirilir.

Layiha yazarları, "İhtilâl-i nizâm-ı âlem"in yani Osmanlı devlet düzenindeki çözülmenin temel nedenleri olarak; adaletin aksamasını, rüşvet ve adam kayırmayı, memuriyetlerin hak etmeyenlere verilmesini, kadın ve padişah musahiplerinin sözüyle hareket edilmesini ve devlet işlerinde müşavereye önem verilmemesini dile getirirler.

5 Osmanlı, nasıl toparlanabilirdi?

Mehmet Öz, Islahat layihası yazarlarının, devletin düzelmesi için yapılması gereken asıl iş olarak, "Kanun-ı kadime riayet"i yani eskiden beri uygulanan kanunlara uyulmasını istediklerini belirtir.

Padişah, devlet işleri ile bizzat ilgilenmeli, dürüst ve ne

yapacağını bilen bir veziriazam bulup, ona rahat çalışma şartları tayin etmelidir. Veziriazamlar da kanunları uygulamak için, her işe layık olanı getirmelidir.

Timarlar, eyaletlerdeki ve merkezdeki yöneticilerin ellerinden kurtarılıp, layık olanlara verilmelidir. Bu işler yapılırken hiç kimse kayırılmamalı, kanunlara uymamakta ısrar edenler "siyaset kılıcıyla" yani ölüm cezasıyla korkutulmalıdır.

Öz, yazarların teklif ettikleri ıslahatın mahiyetinin idarî ve gelenekçi, yönteminin ise

idarî-inzibatî ve cebrî olduğunu söyler. 16. Yüzyıl sonu ile 17. Yüzyıl'ın ilk yarısındaki ıslahat önerileri, gelenekçidir ve geçmişe dönülmesi ön plandadır. Yani 18. Yüzyıl'daki düzen değişikliği o zamanki deyişle "nizam-ı cedid" fikri yoktur. Kanun-ı kadimin ihyası vardır. Avrupa'daki gelişmeler bir model olarak alınmak bir tarafa, dikkate dahi alınmamıştır. Bu dönemde gözler Avrupa'da değil, geçmiştedir.

6 Layihalardaki yanlışlar neydi?

Osmanlı devlet düzenindeki bozuklukların düzeltilmesi için layiha kaleme alan yazarlar incelendiğinde, devlet kademelerinde görevli kişiler oldukları görülür. Osmanlı sistemi içerisinde yetiştikleri için, farklı bir dünya görüşüne sahip değillerdi. Bu yüzden değişen dünya şartlarının analizini yapamamışlar, Osmanlı askerî gücünün zirvede olduğu klasik döneme tekrar dönülmesini önermişlerdir.

Osmanlı malî-askerî ve idarî örgütlenmesinin belkemiği olan timar sisteminin değişen dünya şartlarına uygun olmadığını anlayamamışlar ve bu sistemin tekrar ihya edilmesinde ısrar etmişlerdir.

Hasan Kafî'nin bazı istisnai görüşleri dışında, dış dünyayı dikkate alan yoktur.

7 Osmanlı, büyük buhrana neden girdi?

Başta Halil İnalcık olmak üzere, Osmanlı tarihi araştırmacıları, 16. Yüzyıl'ın sonlarında, Osmanlı İmparatorluğu'nun düzeninin bozulmasını şu şekilde izah ederler:

A. Nüfus artışı: 16. Yüzyıl'da Osmanlı İmparatorluğu'nda şehirlerde yüzde 80-90, köylerde ise yüzde 40-60 civarında bir nüfus artışı olmuştur. Bu artış yüzünden, topraksız kalan köylülerin askerî mesleklere ve medreselere koşmaları, devletin dengesini altüst etmiştir.

B. Askeri sistemdeki değişim: Kanuni döneminde meydana gelen Şehzade Bayezid isyanından sonra İstanbul'un dışındaki şehirlere de asayişi sağlamak için yeniçeriler yerleştirilmişti.

Gittikçe yaygınlaşan bu durum, yeniçerilerin imtiyazından faydalanmak isteyen insanların da bu askerî zümreye kaymalarına yol açtı.

16. Yüzyıl'ın sonlarına doğru, Avrupa'daki askerî sistemlerde değişim yaşanmıştı. Bu dönemde, atlı askerler yerine tüfekli piyade, ön plana çıktı. Osmanlılar, 1593-1606 yılları arasında Avusturya ile yaptıkları savaşlarda timarlı sipahilerin, silah ve çarpışma şekilleri açısından, artık uygun olmadığını fark etmeye başladılar.

Devrin şartlarına cevap vermeyen timar sistemi yavaş yavaş gerilerken, yerini tüfekli askerler aldı. Yeniçeri sayısı arttı.

C. Celali İsyanları: Savaş-

İran elçisinin armağan olarak getirdiği değerli çadırın III. Murad'a sunulması (sol üstte). Anadolu Beylerbeyi (üstte). Levni'nin çizgileriyle Kanuni Sultan Süleyman (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Yeniçeri ağası (sağ altta). Celalilerle devlet kuvvetleri arasındaki çatışmayı tasvir eden Batı kaynaklı bir gravür (en sağda). III. Murad döneminde, sünnet düğünü şenlikleri (sağ sayfada, üstte).

ların bittiği dönemlerde veya bağlı bulundukları sancakbeyi veya beylerbeylerinin azli gibi bir durumda, işsiz kalan saruca-sekbanlar eşkıyalık yaparlardı. Bu grupların ve savaşlara gitmedikleri için ordudan atılan timarlı sipahilerin meydana getirdiği Celali İsyanları, 1596-1610 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün sistemini altüst etti.

D. Mali buhran: 16. Yüzyıl'ın son çeyreğinde Amerika'dan Avrupa'ya akan altın ve gümüş, Eski Dünya'daki bütün ekonomik dengeleri altüst etti. 'Fiyatlar ihtilali' denilen enflasyon her tarafı sarstı. Osmanlı da bundan etkilendi.

E. Dünya iktisadî sistemindeki değişim: 16. Yüzyıl'da dünyanın ekonomik düzeni değişti. Akdeniz bölgesinde Hindistan bağlantılı ekonomik sistem yavaş yavaş kalktı. Osmanlılar, Portekizlilerle mücadeleleri sonucunda, Hindistan ticaretini bir süre daha canlı tutabilmişlerdi. Ancak 17. Yüzyıl'dan itibaren İngiliz ve Hollandalıların bu ticarete el atmaları, Akdeniz ekonomilerine, dolayısıyla da Osmanlı İmparatorluğu'na büyük bir darbe vurdu. İran ve Rusya ticaretinde İngilizlerin oynadıkları aktif rol, bu bölgelerle yakın ilişkide olan Osmanlı'yı olumsuz yönde etkiledi.

Bu dönemde dünyada aynî ekonomiden nakdî ekonomiye de geçiş olmuştu. Bu yüzden aynî ekonomiye dayanan timar sisteminin yerini, zamanla, gelirlerin merkeze toplandığı iltizam sistemi almıştır.

Tüfekli yeniçeri (sağda). Sultan III. Murad Cuma namazına giderken, halk dilekçelerini uzatıyor (en sağda). Yeniçerileri tasvir eden Batı kaynaklı bir gravür (sağ sayfada, altta).

8 'Duraklama Devri'ne ne zaman girildi?

Osmanlı tarihiyle ilgili kalıplaşmış bilgilerin en zararlısı, İmparatorluk tarihinin çağlara bölünmesidir.

Kuruluş, yükseliş, duraklama, gerileme, çöküş dönemleri diye adlandırılan bu dönemlerin, ayrılma noktalarına baktığımızda, Osmanlı askerî gücünün gelişim ve zayıflamasına paralel düşünüldüğü açıkça görülür.

Askerî başarı ve yenilgiler, esas kriter olarak kabul edilmiş, Osmanlı tarihindeki diğer cephelere dikkat edilmemiştir. Bu şematiğe göre, 16. Yüzyıl sonlarından itibaren Osmanlı tarihi devamlı bir gerilemeye şahit olmuş ve hemen hiçbir olumlu gelişme olmamıştır! Askerî gücünün yanı sıra, bütün diğer kurumların da çözüldüğü yorumu getirilmektedir.

Osmanlı tarihinin bu şekilde bölünmesi, dolayısıyla da 16. Yüzyıl'ın sonlarından itibaren 'Duraklama Devri'ne girdiği, yanlış bir tespittir.

9 17. Yüzyıl'daki buhran nasıl adlandırılmalı?

Osmanlı tarihi hakkında son yıllarda yapılan akademik çalışmalarda, 16. Yüzyıl sonlarından itibaren, değişen dünya şartlarına paralel olarak, Osmanlı'nın kendi yapısını değiştirdiği yönünde bir görüş hakim oldu.

17. Yüzyıl'ın ortalarına gelindiğinde, klasik dönemden tamamen farklı yeni bir devlet yapısı ortaya çıkmıştı. Klasik yapıda meydana gelen bu değişiklik devrin nasihatnâme literatüründe 'bozulma' olarak algılanmış ve bu düşünce, çağdaş araştırmacılar tarafından da benimsenmiştir. Halbuki son otuz yılda yapılan çalışmalar, bunun böyle olmadığını açıkça ortaya çıkarmıştır.

Bu araştırmalara göre, Osmanlı klasik düzenindeki değişmeler, bozulma değil, yeni şartlara intibaktır. 'Çözülme' ve 'gerileme' terimlerinin yerine 'buhran' ve 'dönüşüm' kavramlarının kullanılması daha uygundur.

Esasen Osmanlı İmparatorluğu da karşılaştığı bu buhranı atlatıp üç yüz yıl daha devam etmiştir.

10 Osmanlı tarihinin dönemleri nelerdir?

Osmanlı İmparatorluğu askerî açıdan en kuvvetli dönemini 16. Yüzyıl'da yaşamıştır. Ancak sonraki yüzyıllarda da askerî başarılar elde edilmiştir. Ayrıca devletin kimi kurumları, örneğin Osmanlı bürokrasisi, 16. Yüzyıl'da yeni yeni gelişmeye başlamış ve 18. Yüzyıl'da zirveye ulaşmıştır. Avrupalı diplomatlar da, bu durumu yapıtlarında belirtirler.

Osmanlı'da ticarî hayatın ve üretimin de 16. Yüzyıl'dan sonra devamlı gerilediği, Avrupa ile rekabet edemediği düşünülür. Oysa, örneğin Suraiya Faroqhi'nin Ankara ve Kayseri'deki ev sahipliğiyle ilgili araştırması, 17. Yüzyıl boyunca bu iki kentin bir çöküş yaşamadığını ortaya çıkarır. Yaşanılan büyük buhrana rağmen, Anadolu'nun kimi kesimleri 17. Yüzyıl'ın ortalarında toparlanmış, 1700 ile

1770 arasında, Osmanlı İmparatorluğu'nun pek çok bölgesi, belirgin bir ekonomik canlanma yaşamıştır.

S. Faroqhi'nin belirttiği gibi, Osmanlı tarihçileri artık, devletin iç tutarlılığını kaybedip siyasî arenadan kaybolması ile değil, Osmanlı devlet ve toplumunun ilk büyük buhranı atlatıp üç yüz yıl daha devamını sağlayan mekanizmalarla ilgilenmektedirler.

Mehmet Genç'in, Osmanlı tarihinin siyasi sınırlarının genişleme-daralma temposuna göre yaptığı şu ayrımla ilgili yorumu da oldukça dikkat çekicidir:

1. Genişleme Dönemi (1300-1683)

2. Geri Çekilme (Daralma) Dönemi (1683-1922)

Özellikle ikinci döneme ilişkin olarak, Mehmet Genç, yaygın görüşün aksine, Osmanlı'nın Avrupa'dan geri çekilme döneminin, genişleme döneminden daha başarısız olmadığı, hatta bir bakıma daha başarılı sayılması gerektiği iddiasındadır. Zira bu dönemde, sanayileşememiş Osmanlı İmparatorluğu, sanayi devrimini gerçekleştirmiş Avrupa'ya karşı, yaklaşık 2 yüzyıl direnebilmiştir. ■

BİBLİYOGRAFYA

- Ömer Lütfü Barkan, "Tarih-i Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", Türkiyat Mecmuası, X (İstanbul 1953), s. 1-26
- Karen Barkey, Eşkıyalar ve Devlet, Osmanlı Tarzı Devlet Modernleşmesi, çev. Zeynep Altok, İstanbul 1999
- Muzaffer Doğan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Makan Vergisi: Caize", Türk Kültürü İncelemeleri, sayı: 7 (İstanbul 2002), s. 35-74
- Suraiya Faroqhi, "Osmanlı Tarihini Ararken", Defter, sayı 20 (İstanbul 1993), s. 60-90
- Mehmet Genç, Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi, İstanbul 2000
- Halil İnalcık, Türkler (Osmanlılar: Başlangıçtan XVI. asrın sonuna kadar), İslâm Ansiklopedisi, XII/2, 305-308
- Mehmet Öz, Osmanlı'da "Çözülme" ve Gelenekçi Yorumcuları, İstanbul 1997
- Mehmet Öz, "On Yedinci Yüzyılda Osmanlı Devleti: Buhran, Yeni Şartlar ve Islahat Çabaları Hakkında Genel bir Değerlendirme", Türkiye Günlüğü, sayı 58 (Ankara 1999), s. 48-53

merakediyorum@googlegroups.com

Milat'tan Önce ikinci yılda Roma: Augustus Forumu ve Mars Ultor Mabedi.

Antik Çağ'da turizm

Yaz aylarında Roma boşalırdı!

Bugün, temmuz ve özellikle ağustos aylarında, Avrupa'nın belli başlı kentleri 'tatile girer'; Paris ve Roma 'boşalır', uçaklar turist kafilelerini havaalanlarından dünyanın dört bir yanına taşır. Bu tür bir 'kitle turizmi'nin ilk örneğini, sınırlı da olsa, Antik Çağ'da da görebiliriz!

FOTOĞRAF: ŞEMSİ GÜNER

MİNE HAKSAL

Romalılar, bugün algıladığımız biçimiyle, 'turizm' kavramını elbette ki bilmiyorlardı. Bu kavram esas olarak, 20. Yüzyıl patentli. Ama gezme tutkusu, hangi nedenle olursa olsun, alıp başını gitme arzusu, insanoğluna oldum olası eşlik etmiştir. Bunun en çarpıcı örneklerini de Romalılarda görürüz.

İskoçya'dan Dicle ve Fırat ırmaklarına, Tuna'dan İspanya ve Kuzey Afrika'ya kadar uzanan Roma karayolu sistemi de, bu uygarlığın en belirgin özelliklerinden biridir.

Askeri amaçlarla inşa edilmiş olsa da, 80 bin kilometrelik bu ulaşım ağı, 'Pax Romana'nın sağladığı göreceli barış ortamında, dört yüzyıl boyunca cümle gezginlere kucak açmıştır. Bir Romalı, "Yetmiş iki kez Mısır-İtalya seferi yaptım" diye övünür, mezar taşında!..

Arabayı da tahtırevanı da reddedip 14 yıl boyunca İmparatorluk topraklarını askerleriyle birlikte yayan gezen Hadrianus'u (hükümdarlığı; 117-138) saymazsak, imparator yolculuklarının genelde debdebeli olduğunu söyleyebiliriz.

Bir yerden bir yere gitmek, Romalıların gündelik yaşamında, büyük olaydı:

Yığınla eşya hayvanlara yüklenir, rengârenk giysiler içinde hizmetkârlar, köleler, hatta çalgıcılar eşliğinde yola çıkılırdı.

Neron'un karısı Poppaea, konvoyunda 500 de dişi eşek bulundururdu; cildinin beyazlığını her sabah yaptığı eşek sütü banyosuna borçluydu ne de olsa! Neron önemli denebilecek bir tek yolculuk yaptı, o da Yunanistan'a; kendisine bin araba eşlik etmişti.

Böyle bir ekiple Roma'dan Brindisi'ye gitmek, yani 500 kilometre kat etmek, on gün alıyordu; Rhône kıyılarına varmak da üç hafta. Ama genelde, pek telaş edilmiyordu. Örneğin Antonius, hızlı gitmektense, heybetli

Anadolu'da, Tarsus'tan Toros Dağları'na uzanan Roma yolu (üstte) bugüne kadar, kendini bütün özellikleriyle koruyabilmiş. İmparator Hadrianus (sol üstte). Marcus Antonius (solda). İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde yer alan bir taş kabartmada, Roma atlı arabası (altta).

merakediyorum@googlegroups.com

Denizde yolculuk

Gezgin Romalılar arasında, deniz yolculuğunu tercih edenler de vardı. Rüzgar doğru yönden estiğinde; Rodos'tan Filistin'e 10 günde, Çanakkale Boğazı'na 5 günde, İskenderiye'den Marsilya'ya da 40 günde ulaşabilirdiniz. Tabii o günlerin bu hafif teknelerinin bile *(üstte; gemi yapımını tasvir eden bir duvar kabartması, Ravenna Müzesi)*, günlerce rüzgar beklediği de olurdu. Kimi zaman hava dönüp de fırtına bulutları belirdiğinde, denizcilerle yolcular bir olup, belayı savmak için, tırnak ve saçlarını keserler, daha da olmadı; deniz tanrılarına adaklarda bulunurlardı.

iki aslanın çektiği muhteşem bir arabayla seyahat etmeyi yeğliyordu!

ATLI ARABA SALTANATI

Arabalar yaylı değildi ama genişti ve yastıklar daha az sarsılmanızı sağlıyordu; içinde yemek yiyebilir, uyuyabilir, okuyup yazabilirdiniz; çalışkan yolcular için özel kitaplar ve yazı takımları bile üretilmişti.

İmparator Commodus (sağda). Yazar Seneca (sağ üstte). Roma'da Kircheriane Müzesi'nde yer alan bir sarkofajın (lahit mezar) alt bölümündeki kabartmalarda, Roma yollarında 'trafik' (sağda).

Oturma yerleri sabit olmadığından, dilerseniz sırtınızı güneşe verebilir ya da sıcaktan bunaldığınızda, yüzünüzü hafif esen rüzgarla serinletebilirdiniz. Yanları kıymetli kumaş perdelerle örtülen, içi ipekle döşenmiş, dışı altın ya da gümüş figürlerle bezenmiş öyle arabalar vardı ki, değerleri bir ev fiyatını buluyordu...

İmparator Commodus'un (hükümdarlığı; 180-192) arabası ilginçti, sarkaçlı bir saat ve bir de sayaç vardı üzerinde...

Tekerleklerden birine monte edilmiş çark düzeni, tekerleğin hareketini, küçük çakıl taşlarının bulunduğu bir plakaya iletiliyor ve kat edilen her milde de, bir çakıl taşı bu plakadan bir başka kabın içine düşüyordu; yol bittiğinde, taşları sayarak kaç mil gittiğinizi öğrenebiliyordunuz.

Seyahat eden memurlara da büyük kolaylık sağlanırdı:

Değiştirecekleri atlar yol üzerinde hazır tutulur, konaklayacak yer tahsis edilir, hatta kimi zaman yöredeki evlerde konuk edilirlerdi.

Böyle durumlarda yöre sakini pek memnun kalmazdı. Zira bu memurlar genelde arsız olur, hoşlarına giden bir şey gördüler mi alıp yanlarında götürürlerdi. Maiyyetlerindekiler daha da küstahtı...

KİRALIK ARABALAR VE TRAFİK YASASI

Aslında her yolculuk, herkes için o kadar kolay değildi. Yoksullar sırtlarında bir heybe, ellerinde bir değnek, yırtık pırtık giysilerle yayan yol alırlardı. İmkanı olan, bir katır ya da at edinirdi. Ozan Horatius böyle seyahat ediyordu...

'Orta halli' Romalılar için en yaygın uygulama, araba kiralamaktı. Seneca da Roma'dan ayrılmaya karar verdiğinde, arkadaşı Maximus'la birlikte, katırların çektiği dört tekerlekli bir yük arabasıyla yola koyuldu, arabacı yalın ayak önden gidiyor, katırlar çok ağır yol alıyordu. Geceleri yere serdikleri şiltede yatıyorlardı; incirle ekmekti yiyecekleri, ekmek bulamadıklarında, sade incirle karın doyuruyorlardı.

Daha sonraları Seneca, bu yolculuğun kendisi için, "Büyük zevk" olduğunu, bu sayede "Hayatta hiç hayıflanma-

dan vazgeçebileceği pek çok gereksiz şeyin varlığını fark ettiğini" söyleyecekti...

Böyle bir yolculuk, tefekküre dalan biri için hoş olabilirdi; ama acelesi olanlar iki tekerlekli hafif arabalar kiralamayı tercih ediyordu. Bunlara bodur ancak çevik ve dayanıklı Galya atları koşulurdu. Sürücüler birbiriyle yarışır, büyük hız yaparlardı.

Bu arabaların süratten devrildiği ya da yoldan geçenleri ezdiği oluyordu. Muhtemelen bu yüzden, Romalılar uzun süre bu arabaların kent içlerinde dolaşımlarına izin vermediler. Hatta bu konuda, bir tür 'trafik yasası' çıkarmak icap etti.

O dönemde araba kiralamak kârlı bir işti, bu işi yapanlar her kentte kendi meslek birlikleri bünyesinde örgütlenmişlerdi; böylelikle yolculara kendi isteklerini dayatabiliyorlardı.

YOLCUNUN KORKULU RÜYASI: HANLAR

Roma İmparatorluğu, sınırları içinde yolculuk edenler için, mükemmel yol haritaları hazırlanmıştı. Bunlar menziller arasındaki mesafeleri göstermekle kalmıyor, uğrayacağınız her kentin özellikleri hakkında da bilgi veriyorlardı.

Ne var ki hanlar, pek çok Romalı yazarın da anlattığı gibi, yolcunun korkulu rüyasıydı. Her türlü konforu, kaliteli yiyeceği içeceği, konukseverliği orada bulacağınızı ifade eden cazip tabelalara karşın, bu hanlarda gürültü patırtıdan, dumandan, pis kokulardan ve bilumum haşereden ötürü kolay kolay uyuyamazdınız. Genelde, aç da kalır ve üstelik soyulurdunuz.

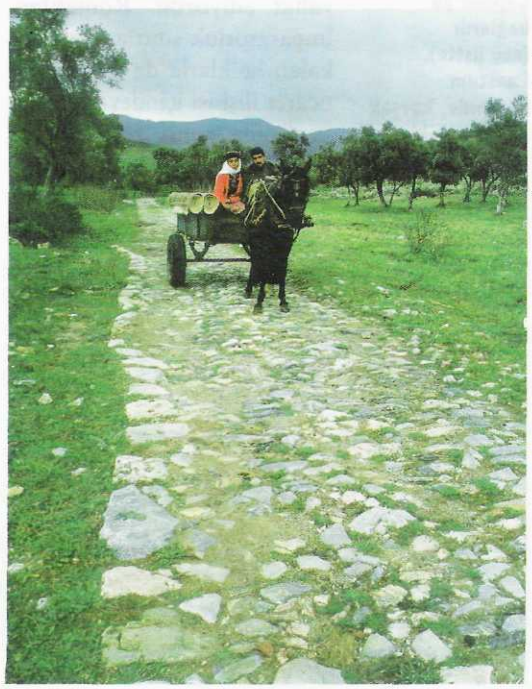
Nitekim, hancıların amblemi, takıldığınızda postunuzu orada bırakabileceğinizi çağrıştıran dikenli bir daldı. Aklı başında yolcular, çadırları ya da arkadaş evlerini tercih ederdi konaklamak için. Örneğin ünlü Romalı hatip Cicero, muhtemelen gideceği kentlerde, daha önceden kendisini ağırlayabilecek insanların listesini çıkarırdı.

Bir de haydutlar vardı. Haydutluk, belli tabakalardan gençler için, gladyatörlük gibi bir meslek olup çıkmıştı. Septimius Severus'un imparatorluğu sırasında (193-211), 600 kişilik çetesiyle on yıl boyunca

İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde yer alan bir duvar kabartmasında, Roma atlı arabası (solda). Septimius Severus'un döneminde (altta), Roma yollarındaki haydutların sayısı artmıştı.

Ünlü Romalı hatip Cicero (solda). Anadolu'da, Euromos (Selimiye Bucağı) yakınlarındaki bir Roma yolu (altta).

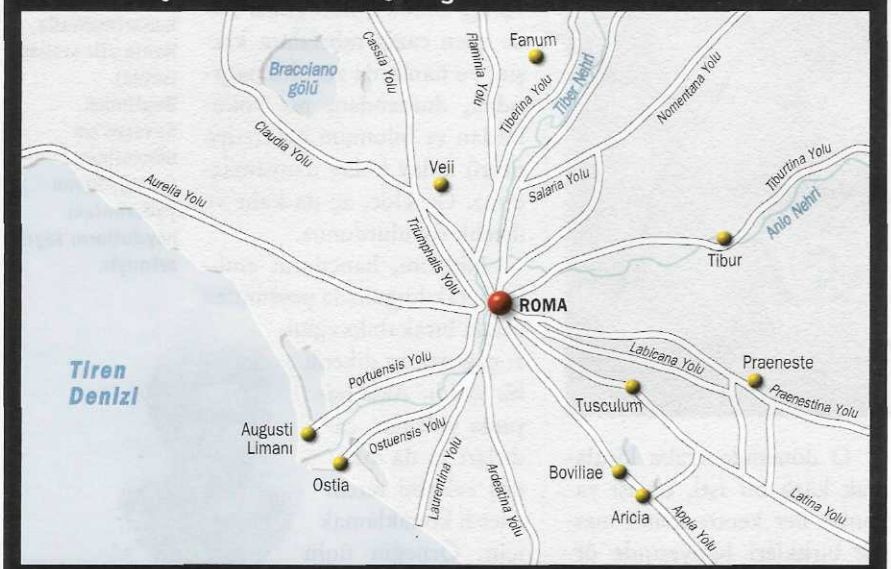

FOTOĞRAF: ŞEMSİ GÜNER

merakediyorum@googlegroups.com

"Bütün yollar Roma'ya çıkar"

Üstteki haritada da görüldüğü gibi, "Bütün yollar Roma'ya çıkar" deyiminin, zamanında, bugünkü gibi mecazi değil, maddi bir temeli de vardı: Milat'tan Sonra II. Yüzyıl'da, Roma İmparatorluğu'nun başkentindeki Forum Meydanı'nı, 23 ayrı yol çevreliyordu. Bu yollar, sadece İtalya Yarımadası'nda, 14 bin kilometrelik bir ağ oluşturarak Roma'nın denetimindeki ülkelere doğru uzayıp gidiyordu.

Appia Yolu, Roma'yı Capoue'ya bağlardı (sağ üstte). Paestum kentinde, kavşak oluşturan iki Roma yolu (sağda). Dört tekerlekli bir Roma arabası (altta; Vatikan Müzesi).

İtalya'yı kasıp kavuran 'Haydut Bullas' adeta bir efsaneye dönüşmüştü.

Yüksek görevliler, memur ve askerlerden sonra, Roma'da en çok tüccar sınıfı seyahat ediyordu. Romalılar, İmparatorluk sınırları dışında kalan halklarla da yaygın bir ticaret ilişkisi içindeydiler.

Roma kenti zenginleştikçe, uzak yörelerden getirilen mallar daha da önem kazandı. Romalı tüccarlar, Hindistan'ın Malibar Kıyısı'nda bile acenteler açtılar. Kervanlar, fildişi ve devekuşu tüyleri peşinde, Libya vahalarını aşıyordu...

Diyelim, zengin bir Romalı davet veriyor; bu durumda şöyle bir tabloyla karşılaşabilirdiniz: Suriye menşeli sedir ağacından bir masa, üzerinde Tarentum istiridyeleri, Kolkhis sülünleri, Pers tavus kuşları, Mısır telli turnaları, Yunanistan ve Kıbrıs şarapları... Bütün bu zenginlikleri Roma'ya taşımak için, düzgün, pratik ve güvenli yollar, elbette ki çok önemliydi...

Yollarda, başka ülkelerden, özellikle de Doğu'dan gelme bir sürü şarlatana da rastlayabilirdiniz; örneğin rüya tabircileri, pek rağbet görürdü. Tek başlarına ya da gruplar halinde İmparatorluk ülkelerini boydan boya kat eden atletler ve şarkıcılar da vardı yollarda...

Yine de seyahat edenlerin büyük çoğunluğunu, yazın boğucu sıcağından kaçan zengin Romalılar oluşturuyordu. 'Appia Yolu' yazlıkçılarla dolup taşardı.

Zamanın en gözde sayfiye yöresi, Roma'nın epey güneyindeki Napoli Körfezi'ydi. Miseno Burnu'ndan Sorrente'ye kadar alabildiğine uzanıyordu lüks sayfiye evleri, kimi tepelerde birbiri arkasına sıra sıra dizilmiş, kimi denizin yanı başında.

LÜKS SAYFİYE EVİ: 'VİLLA'

Baiae'deki 'villa'lar en görkemlileriydi; Julius Caesar'ın, Neron'un da 'villa'sı vardı burada. Kükürtlü kaplıcalarıyla ün salan Baiae, 500 yıl boyunca tüm Roma dünyasının ayrıcalıklı kenti oldu.

İmparator Tiberius'un tercihi ise yine Napoli Körfezi'ne bakan Capri Adası'ndaki on iki konutundan biriydi.

Hassas bünyeli olanlar, kış aylarını da ılıman iklimli Salermo ya da Tarentum'da geçirirlerdi. İtalya'nın kuzeyinde çam ormanlarıyla ünlü Ravenna da gözdeydi.

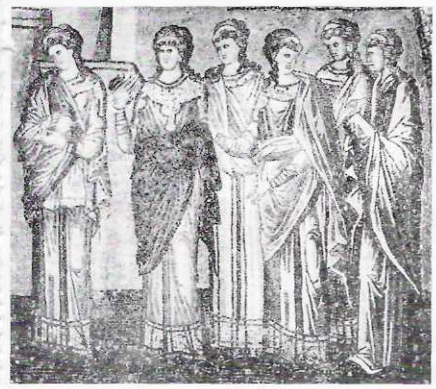
PİRAMİTLERDEKİ TURİSTLER

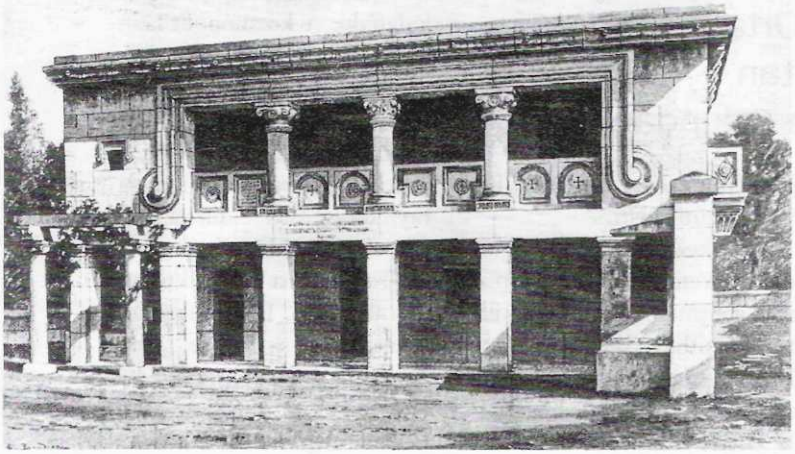
Kimisi Galya'yı kat ederek 'Okeanus'un (Atlas Okyanusu), bir yükselip bir alçalan dev dalgalarını seyretmeye gidiyordu; ama Akdeniz kıyıları da yeterince ilginçti. Etna'ya çıkılıyor; 'dağın altında barınan devlerin' kraterin içinden gelen homurtularına kulak veriliyordu...

Mısır, o zamanlarda da ilgi odağıydı: İskenderiye'ye giden, muhakkak beraberinde bir anı getirirdi. Gezginler piramitleri ziyaret eder, hatta üzerlerine isimlerini kazırlardı: İşte bu yüzden, çağımızın arkeologları, piramitlere kazınmış pek çok Romalı 'turist' ismiyle karşılaşacaklardı yüzyıllar sonra!.. ■

Roma'nın kilometre taşları
Konya, Karaman Müzesi'ndeki bir duvar resminde, Romalı atlı araba yolcusu, kilometre taşına bakıyor *(üstte)*. Sinop Müzesi'nden bir Roma kilometre taşı *(sağda)*.

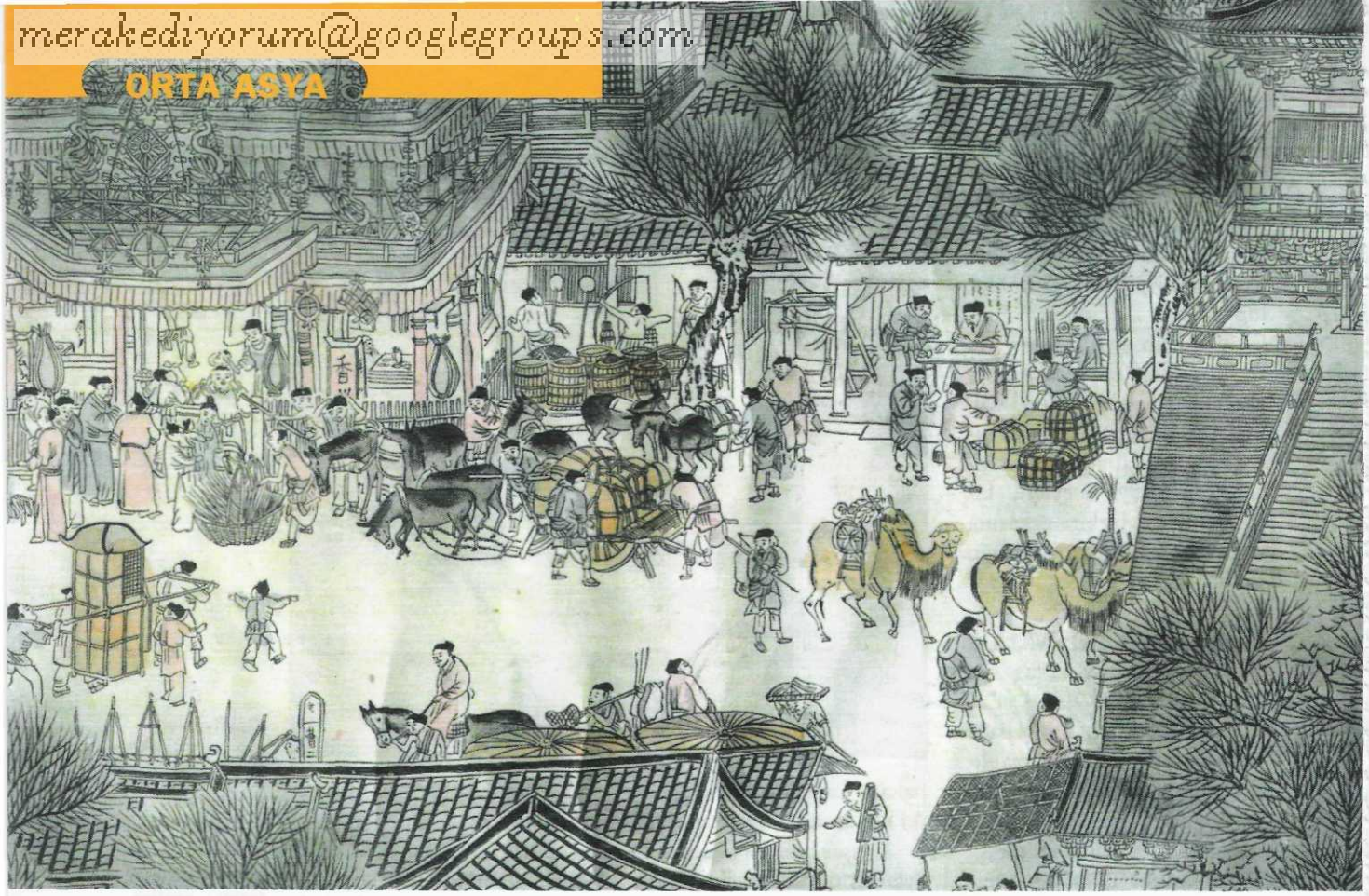

'Sayfiye evi' merakı, Bizans döneminde de, aristokrasi arasında oldukça yaygındı. Bizanslı kadınlar için (solda), sayfiye sahibi olmak bir statü meselesiydi. Doğu Roma mimarisinden, orta halli bir 'villa' örneği (sol altta). Afyon civarında bir Roma yolu (altta).

FOTOĞRAF: ŞEMSİ GÜNER

merakediyorum@googlegroups.com

Budist rahip Şüen Dzang'ın gözüyle...

'Altın Çağ'ını yaşayan Çin'in komşusu Göktürkler

Çin'in 'Evliya Çelebi'si diye adlandırabileceğimiz Budist rahip Şüen Dzang, 7. Yüzyıl'ın ilk yarısında, tam 16 yıl boyunca Orta Asya, Afganistan, Pakistan ve Hindistan topraklarındadır. Göktürkleri de yakından tanır.

GÜRHAN KİRİLEN

Çin'de, 'Altın Çağ' diyebileceğimiz dönemde, 618-907 yılları arasında hüküm süren Tang Hanedanlığı sırasında, ülkede o güne kadar hiç görülmemiş sosyal ve siyasal bir yapı örgütlemişti.

Merkezî yönetimin sağladığı güven duygusu, ekonomik gelişmenin yanı sıra, kültürel çeşitliliğe de olanak sağlıyordu. O dönem için, dünyanın bir başka yerinde hayal bile edemeyeceğimiz 50 küsur milyonluk nüfusuyla Çin, kendi kendine yeterli ekonomisi sayesinde, dünyanın en kalabalık ve kozmopolit kentlerini yaratmıştı.

Tang yönetiminin başkenti Çang'an, günümüz kentlerini aratmayacak bir nüfusa ve hareketliliğe sahipti. Tang sarayında ise işler oldukça karışıktı. Suiy Hanedanlığı'nın (580-618) kısa süren iktidarının ardından, Li ailesi politik manevralar sayesinde, neredeyse hiç kan dökmeden yönetime hakim olmuş ve Tang Hanedanlığı'nı kurmuştu.

Yeni kurulan Tanğ yönetimi aslında iktidarını büyük oranda Türkler'den aldığı desteğe borçluydu. Doğal olarak Tanğ sarayında pek çok Orta Asyalı ve Türk, üst düzey görevlere getirilmişlerdi.

Bu dönemde, Orta Asya'nın büyük bölümü, çağlar boyu olduğu gibi, yine göçebe egemenliği altındaydı. Moğolistan'da güçlü bir göçebe konfederasyonu kuran Batur'un (Mete) Şyunğ-nuları'ndan (Asya Hunları) sonra, sahneye bu kez Göktürkler çıkmıştı. Ruan Ruan'ların (ya da Roğ Ran) Moğolistan yaylalarındaki hakimiyetine son veren Göktükler, kısa zamanda güçlenmiş, egemenliklerini doğuda Büyük Okyanus'tan batıda Hazar Denizi'ne kadar genişletmişlerdi.

Doğuda Çin'in Tanğ Hanedanı, bir yandan kendi iktidarını pekiştiriyor öte yandan da "uzaktakiyle işbirliği, yakındakiyle savaş" politikası doğrultusunda, Batı Göktürkleri ile ilişkilerini geliştirerek, Doğu Göktürkleri üzerinde baskı kurmaya çalışıyordu. Batı Göktürkleri, en yakın yardımcıları olan Soğdlular'ın ticari çıkarlarını korumak için, Sasaniler'e karşı bayrak açıyor, Bizans'la yeni ticarî ve siyasî ittifaklar kuruyorlardı.

ORTA ASYA'NIN STEPLERİNE DOĞRU

Asya'da böylesi bir siyasi manzara varken, Şüen Dzanğ adında bir Budist rahip usul usul, adeta parmaklarının ucuna basarak, Çin'in başkenti Çanğan'dan ayrılıyordu.

Hindistan'a gidip Budistlerin kutsal mekanlarını görmek, yeni ve orijinal metinler bulmak niyetinde olan Şüen Dzanğ, yaşamını adadığı inancı ve Çin'de çözüm bulamadığı sorulara yanıtlar aramak için, Budizm'in anavatanı Hindistan'a doğru yola koyuluyordu. O dönemde, Çin'den ayrılmak için yetkili mercilerden izin almak gerekliydi. Şüen Dzanğ bunun için daha önce yasal yollardan başvuruda bulunmuş, ancak isteğine olumlu yanıt alamamıştı.

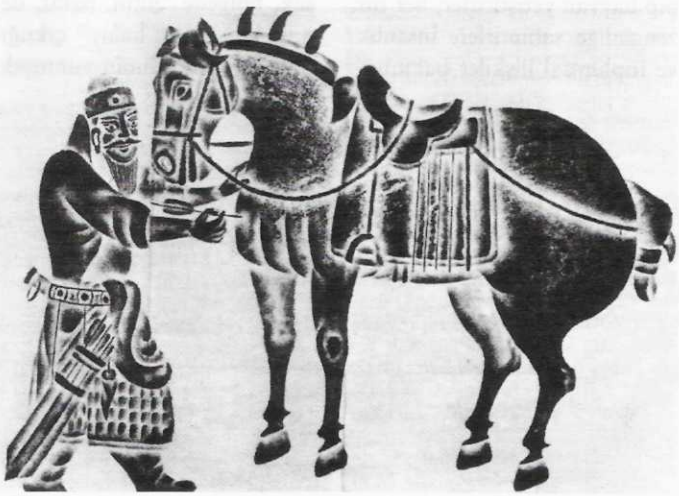
Dönem, Tanğ Hanedanı'nın iktidarını pekiştirmeye çalıştığı bir dönemdi; hangi nedenle olursa olsun, ülkeden ayrılmak izne tâbi idi ve sıkı bir denetim vardı.

Şüen Dzanğ kimdir?

M. S. 600 yılında doğan Şüen Dzanğ daha çocuk yaşında Budist öğretinin peşinde koşmaya başlar. Başkent yakınlarındaki Luo Yanğ'da bir manastıra yerleştirilir ve Budist yazmalarını ezberlemeye koyulur. 13 yaşında çömezlikten çıkarak rahip olmaya hak kazanır. Çin'in değişik bölgelerinde gezilere çıkar. Bir derviş gibi, neredeyse bütün Çin'i dolaşır. Gezdiği yerlerdeki Budist üstatların öğretilerini dinleyen Şüen Dzanğ, Budizm'in farklı yorumlarıyla karşılaşır ve kafasında Budizm'in özüne, gerçek öğretiye ilişkin sorular, giderek çoğalır... Şüen Dzanğ *(solda)*; uzun boylu, biraz zayıfça fakat bedenen güçlüdür. Daha da önemlisi, iradeli ve inatçıdır.

Kuzey Sunğ Hanedanlığı'nın başkenti Kayfıng'dan bir görüntü (sol sayfada). Budist rahip Şüen Dzanğ'ın Tokyo Ulusal Müzesi'nde yer alan 13. Yüzyıl kaynaklı bir çizimi (sol üstte). Çölde yolunu kaybeden Şüen Dzanğ figürü (solda). 7. Yüzyıl'a tarihlenen bir Çin estampında süvari ve atı (sol altta). Turfan'da bulunan bir duvar resmi detayı: Hükümdar elçileri kabul ediyor (altta).

merakediyorum@googlegroups.com

Göktürk Kağanlığı

I. Göktürk Kağanlığı'nı kuran Bumin ve İstemi'nin ilk fetih günleri, 7. Yüzyıl'da dikilen Orhun Yazıtları'nda *(sol altta)* heyecanlı bir üslupla şöyle dile getirilir: "Üstte gök Tengri, altta yağız yer yaratıldığında ikisinin arasında kişi oğlu yaratılmış. Kişi oğlunun üstünde atalarım Bumin ve İstemi kağanlar hüküm sürmüşler, Türk halkının hükümdarları olarak devletini kurmuş ve yönetmiş, ülkenin yasalarını düzenleyivermişler. Dünyanın dört bucağında pek çok düşmanları varmış, onlara karşı ordular sevk ederek dünyanın dört bucağındaki halkları egemenlikleri altına almış, kendilerine bağlamışlar. Başlıya baş eğdirmiş, dizliye diz çöktürmüşler..."

Ancak Göktürkler arasındaki birlik ve uyum kısa zamanda bozulur. 583'te Apa ve Nivar arasındaki mücadelenin sonucunda, zaten ayrı iktidar alanlarına sahip olan doğu ve batı Göktürkleri, kelimenin tam anlamıyla, birbirlerine düşman olurlar. İstemi ile Bumin ve oğlu Muhan arasındaki işbirliği günleri geride kalır. Kurulduğu günden beri, merkez, doğu, batı ve batı sınır olmak üzere dört idari bölgeye ayrılmış olan Göktürk Kağanlığı'nda batı ve batı sınır bölgeleri, kendi ayakları üzerinde duran, sınırlar ötesi denklemlerde rol oynayan bağımsız bir güç haline gelir *(üstte; Kül Tigin Mezar Külliyesi).*

Bu yolculuğu gerçekleştirmeyi kafasına koyan Şüen Dzang, başkentten ayrılarak kuzey batıya doğru yola koyuldu. Bir süre sonra, Çin'in batıya açılan kapısı Yeşim Kapısı'ndan önce, Çin'deki son durağı Gansu Bölgesi'nde, Lyang Coğ'a ulaştı. Burada kısa bir süre konakladıktan sonra Şüen Dzang, Turfan hükümdarından gelen davete kulak verdi ve Turfan'a kadar gitti. Orada bir süre kaldı...

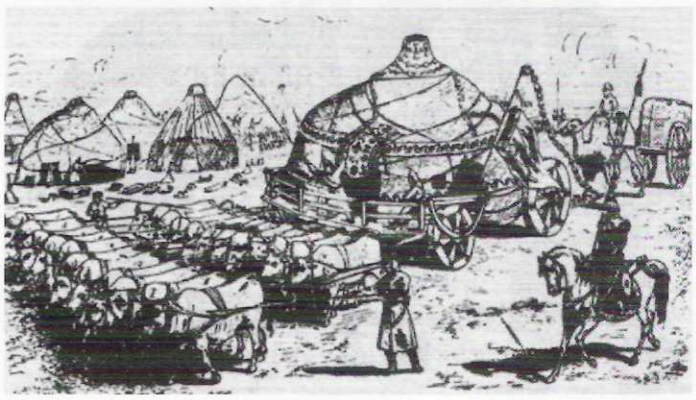
Şüen Dzang 'Batı Bölgeleri Kayıtları' adlı eserinin giriş bölümünde, Tang Hanedanlığı'nın batısında yaşayan halkları şöyle tanımlar:

"Yabancılar genelde aynı adetlere sahip olsalar da boylar halinde ayrılmışlardır. Toprakların sınırlarını çizmişler, arazileri pay etmişlerdir. [Halkın] büyük bölümü yerleşiktir, kentler kurmuşlardır, tarım yapıp hayvan yetiştirirler; her tür zenginliğe sahiptirler. İnsanlık ve toplumsal ilişkiler bakımından zayıftırlar. Kız alıp verirken tören [düğün] yapmazlar. Ast-üst [ilişkilerinde] sıra yoktur. [Ailede] kadının sözü geçer, erkeğin konumu düşüktür. Ölülerini yakarlar, matem sürelerinin uzunluğu değişir; [merhumun arkasından] yüzlerini çizer [kanatır], kulaklarını keserler. Saçlarını başlarını yolarak elbiselerini yırtarlar. Ölünün ruhu için düzenlenen törenlerde [yuğ] sürüyle hayvanlar kurban edilir. Hayırlı işlerde ak, kötü durumlarda kara giyerler. Değişik bölgelerdeki yöneticilerin farklı idare şekilleri vardır..."

Karaşar'a ve Kuça'ya da uğrayan Şüen Dzang 'Batı Bölgeleri Kayıtları'nda, adeta 'çöl ortasında bir cennet bahçesi' olan Kuça'yı şöyle anlatır: "Doğudan batıya beş yüz, güneyden kuzeye ise iki yüz elli kilometrelik bir alanda yer alır. Başkentinin çevresi sekiz-on kilometredir. Toprak, pirinç ve buğday yetiştirmeye elverişlidir..."

Yine bu kayıtlara bakarsak, bölgede "altın, bakır, demir, kurşun ve kalay" çıktığını; bölgede "iklimin yumuşak,

Tang dönemine ait bir Orta Asyalı figürü (sağ üstte). Yine aynı dönemden bir Çinli kadın figürü (sağ sayfada, ortada). Doğan Kuban'ın "Batı'ya Göçün Sanatsal Evreleri" adlı yapıtından, Orta Asya hükümdar yurtları (sağda).

insanların dürüst" olduğunu; bu insanların yazıyı Hindistan'dan almış olduklarını ve bu yazının, "küçük farklar dışında orada kullanılana benzediğini" öğreniriz. Kayıtlara göre, "Yöre halkı müzik aleti çalmaktaki becerileriyle komşu halklardan üstündür. Süslü, nakış işlemeli ipek elbiseler giyerler. Saçlarını kısa keser, başlarını örten bir başlık takarlar (...) Anlatıldığına göre, sıradan halkın çocuklarının başları, daha bebekken düz bir tahta parçası ile sıkıştırılır..."

Rahip, Kuça'dan sonra Aksu'ya, buradan da Suyab'a gelir. Suyab, Batı Göktürkleri için önemli merkezlerden biridir. Şüen Dzanğ burada Batı Göktürkleri'nin Kağanı Tong Yabgu ile karşılaşır.

"... Bir av gezisine henüz çıkmış olan Kağan'ın askeri teçhizatı pek görkemlidir. Kağan üzerine yeşil bir saten kaftan giymiştir. Uzun saçlarını serbest bırakmış, başında, uçları geriye doğru dökülen ipekten beyaz bir baş bandı bağlıdır. Kağan'ın çevresinde iki yüzden fazla Tarkan vardır. Hepsi nakışlı giysileri ve örülü saçlarıyla Kağan'ın sağında ve solunda durmaktadır. Diğer savaşçılar kürkler, şayaklar ve ince yün kıyafetler giymektedir. Bunlar arasında mızrak ve sancak taşıyanlar, okçular ve atlılar bulunmaktadır..."

"...Şüen Dzanğ'ı gördüğüne sevinen Kağan, iki-üç gün boyunca uzakta olacağını ve rahibin [bu zaman zarfında] obada kalmasını söyler. Bir Tarkana, Şüen Dzanğ'ı götürmesini ve yerleştirmesini buyurur..."

"...Şüen Dzanğ yerleştikten üç gün sonra Kağan obaya döner ve rahibi huzuruna çağırtır. Kağan, insanın gözlerini kamaştıran, altından çiçeklerle bezeli büyük bir çadırda

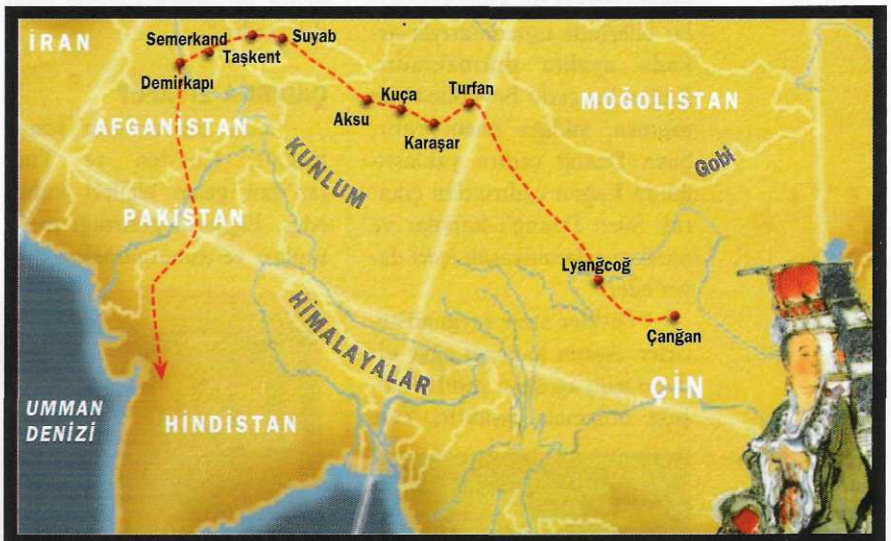
Dönemin trendi: 'Göçebe modası'

Tanğ Hanedanlığı zamanında Çin'de, göçebe müziğiyle eğlenmek, göçebeler gibi giyinmek popüler hale gelir *(sağda; Tanğ döneminde bir Çinli kadın)*. Sokaklarda dolaşan pek çok Çinli pantolon ve yelek giyer; kasket takar. 'Göçebe modası' öylesine yaygınlaşır ki, Çinli prensler de bu furyaya katılırlar. Sarayda ve sokakta, av giysileriyle dolaşan, yayını ve sadağını yanından ayırmayan prensler göze çarpar. Bu moda, dönemin güzellik anlayışına da yansır: İnce, narin Çinli kadınlardan çok, etine dolgun ayrıca yapılı ve güçlü kuvvetli kadınlar gözde olur *(sağda; Orta Asyalı bir kadın)*.

Bir Orta Asya geleneği olan Yuğ töreninin *Çin* kaynaklarındaki temsili bir görüntüsü: Ölünün yakınları, ağıtlar yakıyor ve yüzlerini çizerek kan akıtıyorlar (sol altta).

16 yıllık rota: Çinli rahip Şüen Dzanğ, Orta Asya'da

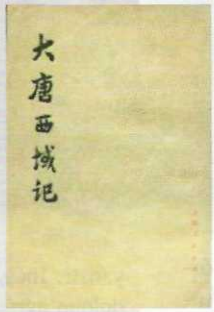
Budist rahip Şüen Dzanğ *(sağ üstte)*, 7. Yüzyıl'ın ilk yarısında, tam 16 yıl boyunca Orta Asya, Afganistan, Pakistan ve Hindistan topraklarında gezer; 645 yılının birinci ayının altıncı günü de başkent Çanğan'a döner.

merakediyorum@googlegroups.com

'Batı Bölgeleri Kayıtları' kitabı

Çin'e döndükten sonra İmparator Tay Dzong'un *(solda)* devlet hizmetine girmesi yönündeki isteğini nazikçe geri çeviren Şüen Dzang gezip gördüğü yerleri anlatan detaylı bir rapor hazırlayacağına söz verir. Söz konusu rapor, 7. Yüzyıl'ın Orta Asya'sı ve Hindistan'ı hakkında değerli bilgiler içeren 'Batı Bölgeleri Kayıtları' adlı eserdir *(sağda)*. 'Batı Bölgeleri Kayıtları' Çin hükümdarı Tay Dzong için farklı bir öneme sahiptir. Tang hanedanının giderek güçlendiği bu dönemde Tay Dzong, topraklarını Orta Asya'nın içlerine dek genişletmeyi arzulamaktadır. Bu nedenle, 'Batı Bölgeleri' hakkında birinci elden bilgilere ihtiyaç duyar. Şüen Dzang'ın hazırladığı rapor hükümdarın merakını fazlasıyla giderir. Orta Asya'da sürüp giden iktidar mücadeleleri, Batı Göktürkleri'nin bölgedeki etkinliği, bölge halklarının karakterleri, bağlı oldukları yönetime ve Çin'e bakışları, hepsi, Tay Dzong'un yayılmacı politikalarının devamını sağlayabilmek için gerekli olan bilgilerdir.

oturmaktadır. Tarkanlar, Kağan'ın her iki yanında sıra halinde otururken, kimi savaşçılar ellerinde mızraklarıyla arkada ayakta durmaktadır. Kağan bir çadır beyi olmasına rağmen, şıklığa önem verir. Şüen Dzang çadıra yaklaştığında Kağan çadırından çıkarak Şüen Dzang'ı karşılar ve nazikçe selamlayarak içeri davet eder."

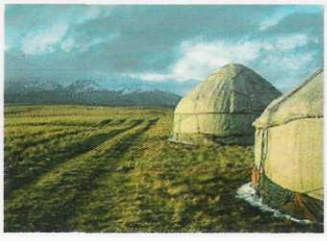
"Türkler ateşe saygı gösterirler. Ateşin kaynağı ağaç olduğu için, ağaçtan yapılan döşeğe oturmak yasaktır. Yere çift kat kilim serer öylece otururlar. Rahibin oturması için, demir bir döşek üzerine minder serilir."

ÇADIRDA ZİYAFET

"Kısa bir aradan sonra Kağan, Çin'den ve Turfan'dan gelen elçileri kabul eder. Elçilerin getirdiği mektupları ve itimatnameleri dikkatlice okur ve elçilere oturmalarını emreder. Sonra içki ve müzik ister. Elçiler ve memurlarla birlikte içki içen Kağan, rahip için üzüm şerbeti getirtir. Dolup boşalan, elden ele dolaşan içki kaplarıyla çadırda neşeli bir hava oluşur. Bu esnada, çeşitli enstrümanların birbirine karışan sesleri yükselir. Çalınanlar geleneksel havalar olmasına rağmen kulakları ve gönülleri hoş eder."

"Kısa bir süre sonra daha fazla yiyecek getirilerek dana ve koyun eti ikram edilir. Rahibe ise dini diyete uygun ekmek, süt, şeker, bal ve üzüm ikram edilir. Kağan, rahipten Budist öğretiyi anlatmasını ister.

Şüen Dzang 'On Erdem'i anlatarak Paramitalar'dan, canlı varlıkları sevmek gerektiğinden söz eder. Bunun üzerine Kağan ellerini kaldırıp başını eğerek öğretiyi kabul ettiğini gösterir. Böylece Kağan, rahibi birkaç gün alıkoyar ve onun kalmasını ister. Rahibe, 'Hindistan'a gitmek zorunda değilsin, oralar çok sıcaktır, oraların onuncu ayı buranın beşinci ayı gibidir. Haline bakılırsa, üstadın yolculukta eriyip tükenmesinden korkarım. Oranın insanları karadır ve uygar değildir' der. Bütün bu söylenenlere karşın

Orta Asya steplerinde göçebe çadırları (sağda). Şüen Dzang'ın derlediği Prajna Paramita Sutra'nın 14. Yüzyıl Japonya baskısı (en sağda).

Halk destanından TV dizisine

Rahip Şüen Dzang'ın Orta Asya'dan Hindistan'a uzanan yolculukları zaman içinde dilden dile, kulaktan kulağa anlatılarak bir halk destanına dönüşür. Şüen Dzang'a atfedilen ancak gerçek olaylarla ilgisi olmayan fantastik öyküler, 16. Yüzyıl'da Vu Çıng'ın (1500-1582) tarafından derlenerek, bugün yediden yetmişe her Çinli'nin bildiği 'Batıya Seyahat' adlı romana kaynaklık eder *(sağ üstte).* 800 binden fazla imden oluşan 'Batıya Seyahat'ın Çin televizyonuna uyarlanan 52 bölümlük bir çizgi film dizisi de vardır *(solda ve sağda).*

Şüen Dzang, Buda'nın izlerini aramak istediğini söyler. Bunun üzerine Kağan, askerleri arasından Çince bilen ve bölgede konuşılan dilleri de anlayan birini çağırtır. Daha önce Çangan'da bir süre kalmış olan bir genç gelir. Kağan bu gence 'tarkan' unvanı verdikten sonra, çeşitli memleketlere mektuplar hazırlatır. Kağan, tarkana, Şüen Dzang'ı Kapisa'ya kadar götürmesini salık verir ve rahibe koyu kırmızı bir cüppe ve beş yüz metre yumuşak ipek bağışlar. Yedi-sekiz kilometre boyunca halktan kimseler ve memurlarla birlikte gelerek bizzat rahibi uğurlar..."

Kağan'ın sağladığı olanaklar sayesinde batıya doğru ilerleyen Şüen Dzang, Talas, Sayram, Şaş, Semerkand, Buhara, Betik gibi hemen hemen hepsi Göktürk yönetimine bağlı on küsur ülke ve kentten geçer. Sonunda bugünkü Şehrisabz'a gelen rahip, hatıratında şunları dile getirir:

"Dağlar boyunca yüz elli kilometre kadar güney doğuya ilerleyerek Demirkapı'ya ulaşılır. Demirkapı iki taraftan yüksek dağlarla çevrilidir. Patikaların darlığı yolculuğu bir kat daha zorlaştırır. Her iki yanda demir renginde kaya duvarlar bulunur. Burada, demirlerle desteklenmiş, çanlarla süslü ve cilalı ağaç bir kapı vardır. Savunulması kolay olduğu için Demirkapı adı verilmiştir..."

KAĞANIN BÜYÜK OĞLU

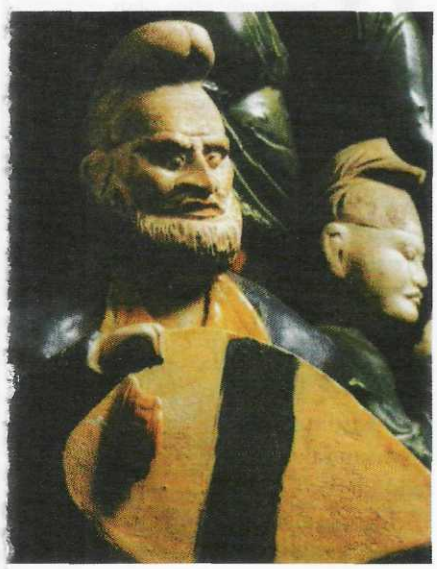
Günümüzde, Özbekistan topraklarında bulunan Demirkapı, hem rahibin hatıratında hem de Batı Bölgeleri Kayıtları'nda Batı Göktürkleri'nin sınırı olarak gösterilmektedir:

"Demirkapı'dan çıkınca Tohara Ülkesi'ne girilir, buradan yüz küsur kilometre ilerleyip Amu Derya'yı geçince Kunduz'a varılır. [Burası] Tong Yabgu'nun oğlu Tardu Şad'ın yaşadığı yerdir. Tardu Şad aynı zamanda Turfan Hükümdarı'nın kayınbiraderidir..."

Şüen Dzang'ın Orta Asya'daki son durağı Tardu Şad'ın otağı olmuştur. Bundan sonra güneydoğu yönünde ilerleyerek Hindistan'a giren Rahip burada yaklaşık 15 yıl geçirir. Sayısız manastıra konuk olur, pek çok Budist üstatla ve Hintli yerel beyle tanışır.

Toplam 16 yıl süren yolculuğunu sağ salim tamamlayan Şüen Dzang, Çin'e yine Orta Asya üzerinden, fakat bu kez güney yolunu izleyerek döner.

Şüen Dzang memleketine geldiğinde, bir manastıra yerleşerek Hindistan'dan getirdiği orijinal metinleri Çince'ye tercüme etmeye başlar. Yaşamının geri kalanını burada kurduğu tercüme okulunda, Budist yazmaları Çince'ye tercüme ederek geçirir. ■

Çin Tarih Müzesi koleksiyonundan bir heykel: Deve sırtında Orta Asyalı müzisyenler (sol üstte) ve bu heykelden bir detay (en solda). Renkli bir Çin estampında, Şüen Dzang'ın başkente dönüşü (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

'Tanrılar ve Generaller' filmiyle gündeme gelen olay:

Savaşın kaderini değiştiren üç kurşun

İç Savaş'ta, 620 bin asker öldü. Bu rakam, ABD'nin tüm savaşlarda yitirdiklerinden daha yüksektir. Ve bunlardan birinin, General Stonewall Jackson'ın ölümü, belki de savaşın ve ABD'nin kaderini değiştirecektir...

'Gods and Generals' (Tanrılar ve Generaller) filminden bir savaş sahnesi: Kuzeylilerin hücumu (sağda).

M. Tanju Akad

Bugün dünyanın 'bir numaralı' gücü olan Amerika Birleşik Devletleri, sadece 200 yıl önce ve on yıllar süren son derece sancılı bir sürecin sonunda, var olma savaşını kazandı.

Bu sancılı süreci yaratan tartışmaların özü, Birlik'i (Union) oluşturan ilk 13 devletin (bizim eyalet dediğimiz 'state'lerin) hakları ve katılıp katılmama konusundaki tereddütleriydi.

Her eyalet anayasayı ve birliğe katılmayı uzun uzun

'Tanrılar ve Generaller' filmi

Şubat 2003'te Amerika'da gösterime giren ve önümüzdeki sezon ülkemize de gelmesi beklenen 'Gods and Generals' (Tanrılar ve Generaller) filminde, hem Güneyli General Stonewall Jackson'ın öyküsünü izleyeceğiz, hem de Amerikan İç Savaşı'nın Manassas muharebeleri gibi, önemli bölümlerini göreceğiz.

düşündü, tartıştı. Her eyalette, delegelerin küçümsenmeyecek bir bölümü birliğe katılmayı reddetti ve ABD, çok küçük bir çoğunlukla kuruldu...

Güçlü bir federal devlet kurulmasını savunan ve bu yolda çok emeği geçen Alexander Hamilton bir düelloda öldürülünce, Amerikalıların bir kısmı, Thomas Jafferson'un liberal düşüncelerinin egemen olduğu bir dünyada yaşadıkları izlenimiyle, mutlu oldular!

Belki kuruluştan sonraki ilk yarım yüzyılda, hal gerçekten buna yakındı... Ama bu dönemde dahi, 'eyalet hakları' konusunda Washington'daki federal devletle sürekli bir boğuşma içerisine girdiler.

1850'lere gelindiğine, ABD batıya doğru hızla büyüyen ve yapı değiştiren bir ülke görünümündeydi. Kuruluş yıllarında nüfus kuzey ve güney eyaletlerinde yarı yarıya bölünmüşken, bu tarihlere gelindiğinde, nüfusun üçte ikisi hızla sanayileşen kuzey eyaletlerinde toplanmıştı.

'Kuzey'in özgür insanlara, sanayi işçilerine ve tüketicilere gereksinimi vardı. 'Güney'de ise durum farklıydı. Bir dönem, pamuk tarımı ölmek üzereyken kölelik sorunu da yavaş yavaş gündemden düşmeye başlamıştı. Ancak çırçır makinesinin icadı, birden işleri değiştirdi.

Pamuk talebinin patlamasıyla, köleler yine önemli hale gelmişti. Bu durum, bir ikilem yarattı: Kölelerin oyları Kongre seçimlerinde geçerli olacak mıydı?.. Kuzeyliler, "Eğer bunlar insan değilse, Kongre'de temsil edilmesinler" deyince, güneyliler yelkenleri suya indirdiler. Sonuçta 'beşe üç' formülü kabul edildi. Yani beş zencinin oyu üç vatandaşın oyuna eşit olacaktı.

Bunun yanı sıra, kölelik ahlaki bir sorun da oluştu-

Amerikan savaş tarihçileri tarafından, ölümünün, İç Savaş'ın kaderini değiştirip değiştirmediği tartışılan Güneyli General General Stonewall Jackson (sol üstte). Amerika'da köleliğe ilk karşı çıkışlar, 1862 tarihine dayanır; ama tüm Amerika çapında köleliğe karşı ciddi önlemler alınması için, 1865'i,İç Savaş'ın bitimini beklemek gerekir (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

3 Ekim 1862: Kuzey'in Başkan'ı Abraham Lincoln, General B. McClellan ve subaylarıyla birlikte (üstte). Güney ordularının başkomutanı Robert E. Lee (sağda).

yordu. Bu sıkıntılar, yeni kurulan ve birliğe katılan her yeni eyaletin 'köleci' olup olmayacağı konusundaki gerilimle tırmandı. Kuzey ağırlığını artırdıkça, güney giderek kuzeyin insafına kalacağı paranoyasına kapıldı. 'İç Savaş' çıkınca, Güney'in Cumhurbaşkanlığı'na getirilecek olan Jafferson Davis bu sırada Mississippi Senatörü idi ve istifa etmeden önce yaptığı bir konuşmada şunları dile getirdi:

"Sizi (kuzeylileri kastediyor) ilgilendiren kölelik veya insanlık değil. Kongre'yi ve hükümeti ele geçirip bunları Kuzey'in büyümesinin bir aracı olarak kullanacaksınız. Kuzey endüstrisi Güney halkının zararına büyüyecek."

İşte, savaşa giden süreç, böyle hızlandı...

GÜNEY, HAZIRLANIYOR...

1859 yılında John Brown'un köleleri isyana çağırması ve 21 adamıyla Harper's Ferry'de bulunan bir cephaneliği ele geçirmesi büyük korku yarattı...

Bu olay 20. Yüzyıl'da, kurgusu biraz değiştirilerek, Ronald Reagan ve Erol Flynn'ın başrollerini paylaştıkları bir filme de konu olmuştur...

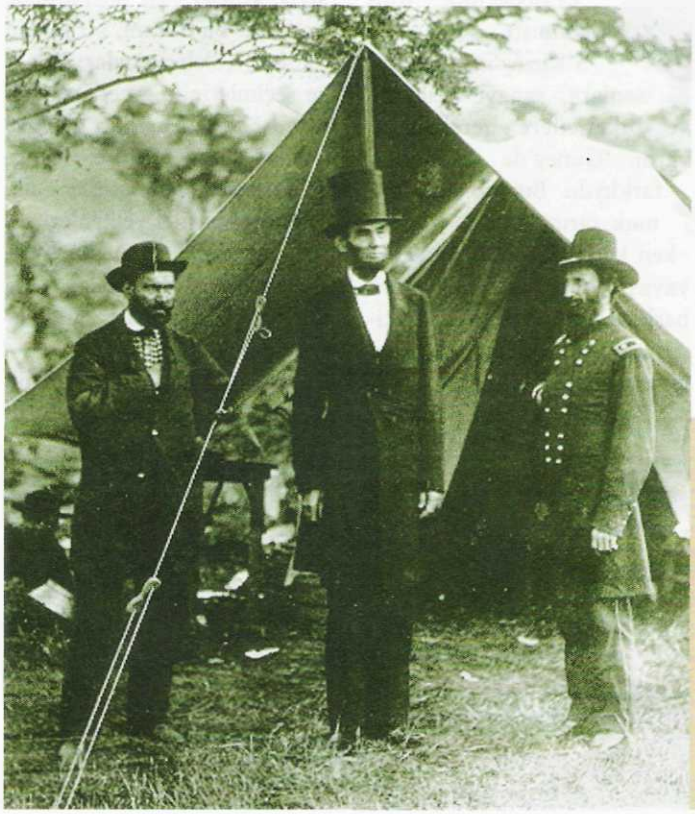
Brown yakalanıp asıldı; ama ipler gerilmeye devam etti. Onu yakalayan birliğin komutanı Robert E. Lee ise, iki yıl sonra Güney ordularının başkomutanı olacaktı...

Güney eyaletleri 'ayrılık' hazırlıklarına girişip federal kale ve cephanelikleri ele geçirmeye başladıkları zaman, Başkan Buchanan buna karşı hiçbir tedbir almadı; beklemekle yetindi. Ne yapacağı konusunda hiçbir fikri yoktu ve elinde bir yetki olduğuna da inanmıyordu: Birliği kuran, eyaletler miydi yoksa halk mı?..

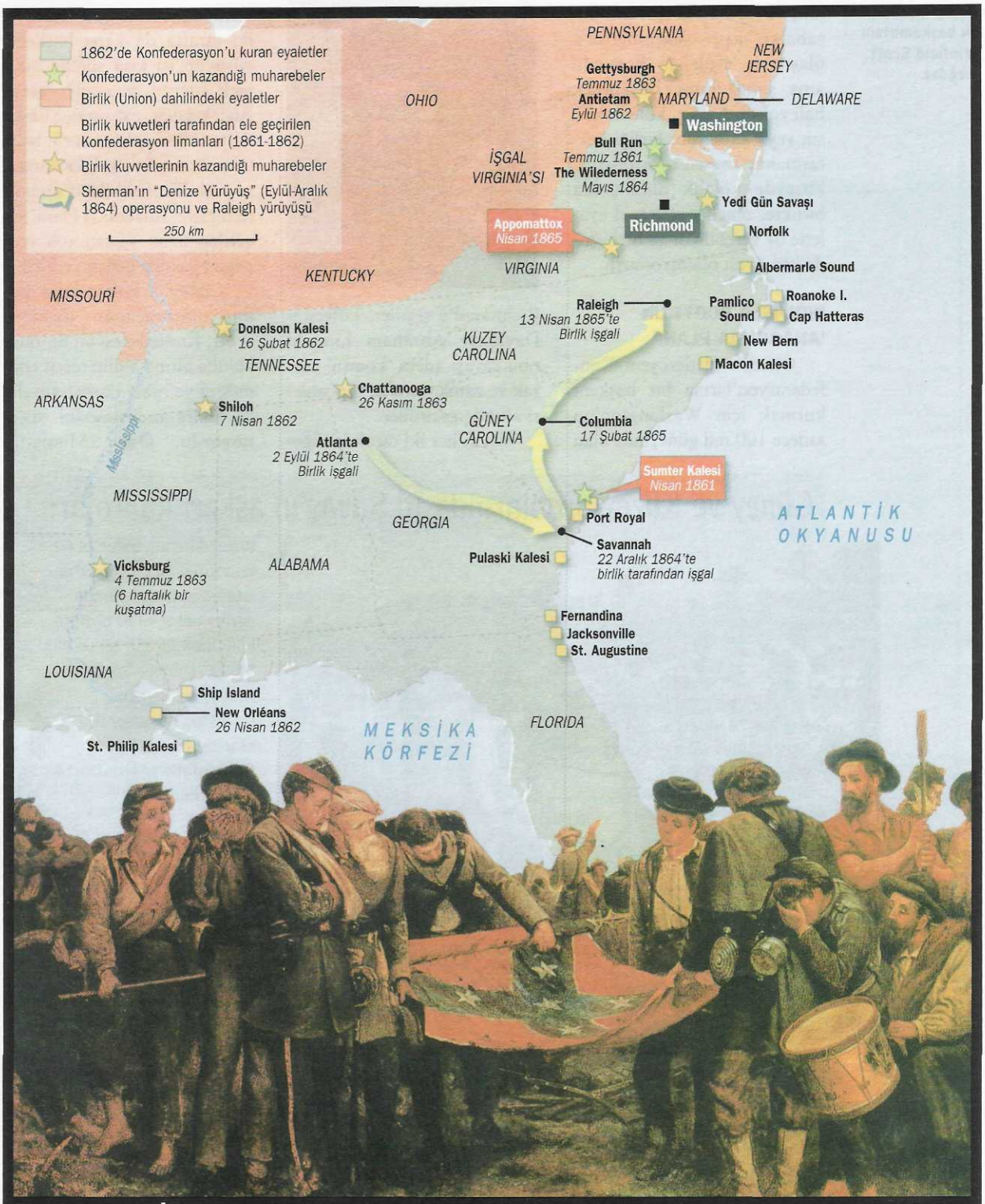
Bu arada, işler kontrolden çıktı. Halbuki Başkan Andrew Jackson 1836 yılında, sadece federal vergiye itiraz ettiler diye, Güney Carolina'ya orduyu göndermişti. 1860 yılı sonunda, birlikten ilk ayrılan da Güney Carolina oldu!

Bu sırada Abraham Lincoln, diğer adayların oyları bölmesi sayesinde başkan ol-

Lincoln'ün seferberliği

12 Nisan 1861'de 4 yıldan fazla sürecek olan İç Savaş başladığında, Kuzey'deki Birlik eyaletlerinde, Başkan Abraham Lincoln *(solda)*, 90 gün için 75 bin gönüllü isteyerek işe başladı. Oysa 4 yıllık savaş boyunca Kuzey'de, üç milyona yakın asker silah altına alınacaktı.

Amerikan İç Savaşı nasıl başladı, neye mal oldu?

Amerikan İç Savaşı, 12 Nisan 1861 sabahı, Güneyli General Beauregard'ın Fort Sumner'daki federal garnizonu top ateşine tutmasıyla başladı. Kale iki gün sonra teslim oldu. Tek zayiat, kaledeki bir süvari atı idi. Fakat bu bombardımanla, Amerikan tarihinin en kanlı savaşı başladı... Savaş 4 yıldan fazla sürdü ve 3 milyona yakın asker silah altına alındı. Savaşta ölenlerin sayısı, nüfusun yaklaşık yüzde 2'sine tekabül eden 620 bine ulaştı.

merakediyorum@googlegroups.com

Kuzey ordularının ilk başkomutanı Winfield Scott (sağda).

muş ve kaynaşma içindeki kasabaları aşıp Washington'a ulaşmıştı. Köleliğe karşıydı; ama şimdi bunu düşünecek hali yoktu. Amacı, kölelik kalsın veya kalmasın, birliği kurtarmaktı. Esasen o tarihlerde, kuzeyde kölelik olmamakla birlikte, zenciler sadece 4 eyalette oy verebiliyor ve hiçbirinde jüri üyesi olamıyorlardı.

WINFIELD SCOTT'UN 'ANACONDA PLANI'

Güney eyaletleri yeni 'Konfederasyon'larına bir başkent kurmak için Washington'un sadece 100 mil güneyinde olan Richmond'u seçtiler. Jafferson Davis ve Abraham Lincoln tüm savaşı adeta 'komşu' olarak ve zaman zaman top sesleri altında geçirdiler.

Fakat her iki taraf da diğerinin başkentine giremedi. Her iki tarafta da karşı başkente yürüyüp işi kısa sürede bitirmek isteyen generaller vardı. Ancak savaş, çatışmalar başladıktan kısa süre sonra istifa eden Kuzey'in ilk başkomutanı yaşlı Winfield Scott'un gösterdiği ve 'Anaconda Planı' adı verilen uzun ve ıstıraplı yola uygun şekilde gelişti ve bitti.

Güney'in kolay kolay teslim olmayacağını düşünen Scott, Konfederasyon'un önce abluka altına alınıp tecrit edilmesini ve nihai darbelerin daha sonra indirilmesini düşünüyordu. Önce Mississip-

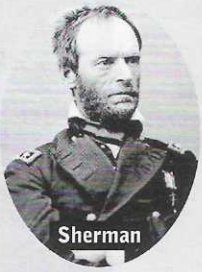
Güney ve Kuzey ordularında İç Savaş'ın askeri kadroları

Amerika'da İç Savaş patladığı sırada, West Point mezunu ama çoğu başka işler yapmakta olan 1.600 civarındaki subay, eşit sayılarla Güney ve Kuzey orduları arasında bölünür. Bunların çoğu birbirlerini tanımaktadırlar ve hatta aralarında akraba olanlar da vardır. Her eyalet, eline geçen her subayı alayların ve tugayların başına rasgele yerleştirerek cepheye gönderir. Örneğin, ileride Kuzey'in başkomutanlığına getirilecek olan, fakat sivil hayatta uzun süredir bir iş tutturamamış bulunan Grant, tesadüfen geldiği bir tren istasyonunda, o yörede derlenmekte olan birliğin komutanlığı için teklif alır. Sonra 'Illinois Gönüllüleri Albayı' ve hemen ertesinde de general olacaktır Grant...

Grant

Sherman

Savaşın ilk günlerinde, 'albaylık' isteyen Sherman'a sokakta rastladığı eski bir subay arkadaşı da şunları söyler: "En azından generallik istemeliydin." Sherman ise, "Ben rütbeleri sırayla kazanacağım" diye yanıtlar:

Sheridan

pi'den güneye inilerek batı eyaletleri Konfederasyon'dan ayrılacak, bu arada Güney, denizden ablukaya alınacak ve gücü azalınca da ezilecekti.

Bu, gerçekten de Anaconda'nın kurbanını ezmesi gibi zor bir yol olacaktı!

'İç Savaş' çıktığında Güney'de Cumhurbaşkanı olan Mississippi Senatörü Jafferson Davis (solda).

GRANT, BAŞKOMUTAN

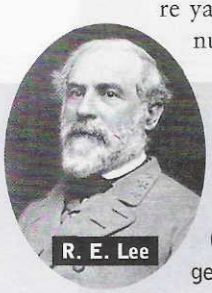
Savaş kısa sürede Atlantik ve Batı cepheleri olarak ikiye ayrıldı. Appalachian Dağları ile Atlantik arasındaki dar şeritte, Potomac Nehri'nin iki yakasındaki komşu başkentlere yapılan hücumlar sonuçsuz kaldı.

Kuzeyliler uzun çatışmalardan sonra Mississippi'yi ele geçirip Konfederasyon'u ikiye böldüler. Burada parlayan Grant başkomutan oldu. Sonra Grant ve Sheridan, Potomac kıyısında Robert E. Lee'nin büyük kuvvetleriyle boğuşurken, Sherman güneyde Atlanta'ya ilerleyerek, Konfederasyon'un kalan parçasını tekrar ikiye böldü.

Daha sonra Grant, Meksika Savaşı'nda aynı alayda çarpıştığı eski üstü ve şimdi karşısında 'Başkomutan' olan Lee'yi teslim aldı...

STONEWALL'UN ÖYKÜSÜ

Amerikan İç Savaşı'nda, Konfederasyon Başkomutanı Robert E. Lee'nin en güvendiği general, Thomas J.

R. E. Lee

Sherman savaşın sonunda, dört güçlü kolorduya komuta edecektir... Özellikle Kuzey'de, generallerin çoğu acemiydi. Savaşın ilk döneminde, son derece yeteneksiz birçok subay ve hatta askerlikle ilgisi olmayanlar, sırf yerel yöneticilere yakın oldukları için, komutanlıklara getirildiler. Bunlar arasından 'kötüler' tasfiye olunup iyiler kalana kadar geçen süreçte, yüz binlerce asker boşu boşuna can verdi... Güneyliler sayıca azınlıkta ve daha fakir olmalarına rağmen, genelde daha iyi savaştılar ve Kuzeylileri birçok yenilgiye uğrattılar. Güneylilerin çoğunun kırsal alanlarda yaşayan, araziye ve silaha alışkın kişiler olmasının, bunda büyük rolü oldu.

Forrest

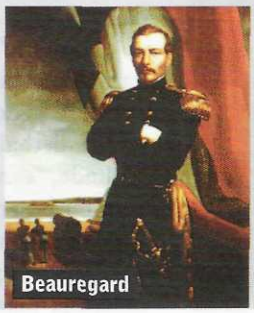

Johnston

Ancak ileri bir sanayi gücüne ve nüfusa sahip olan Kuzey, giderek ağırlığını koydu ve zaman içerisinde Grant, Sheridan ve Sherman gibi büyük savaş liderlerini yarattı. Ne var ki Güney'in de Robert E. Lee, Stonewall Jackson, Johnston, Longstreet, Beauregard, Forrest, James Ewell Brown gibi generalleri daha İç Savaş'ın başında parladılar... 1861 ile 1865 arasındaki bu savaşın generallerinin çoğu, Napolyon hayatta iken doğmuşlar ve onun savaşlarını okuyarak yetişmişlerdi. Hücuma inanıyorlardı ve bu da o dönemde, 'süngü hücumu' anlamına geliyordu. Napolyon zamanında taburlar karşı karşıya geldiklerinde, ağızdan dolma tüfeklerle sadece tek el ateş edilebiliyor ve sonra da boğaz boğaza mücadele başlıyordu. Ancak 1860'lara gelindiğinde, seri ateşli tüfekler bunu değiştirmiş, fakat bu değişim subayların zihnine henüz yerleşmemişti. Hücuma kalkan binlerce asker, her seferinde iki siper arasındaki bölgede paramparça oldukça, askerlerini hızla yitiren generaller, bu hayati gerçeği öğreneceklerdi: Bu anlamda da, Amerikan İç Savaşı, dünyanın ilk modern savaşıdır.

Longstreet

James Ewell Brown

Stonewall Jackson

Beauregard

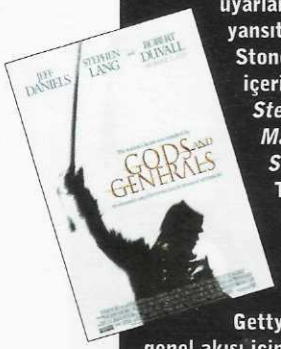
merakediyorum@googlegroups.com

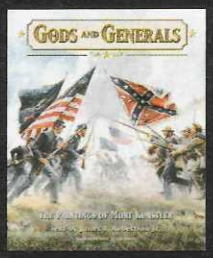
İç Savaş'ın acıları dile getiriliyor

Şubat 2003'te Amerika'da gösterime giren ve Haziran'da da DVD'si piyasaya verilen 'Gods and Generals' (Tanrılar ve Generaller) filmi, Ronald F. Maxwell'in yönetmenliğinde, Jeff Shaara'nın aynı adlı romanından, 51 milyon dolarlık bir bütçeyle, beyazperdeye uyarlandı. Amerikan İç Savaşı'nın ortamını yansıtan 216 dakikalık bu film, Güneyli general Stonewall Jackson'ın ilginç öyküsünü de içeriyor *(üstte; 'Stonewall Jackson' rolündeki Stefan Lang filmin yönetmeni Ronald F. Maxwell ile birlikte ve sağda en üstte; yine Stefan Lang filmin başka bir sahnesinde).* Tanrılar ve Generaller filmi, 1861'de başlayan İç Savaş'ın 1863'lere uzanan hikâyesini ve Gettysburg Muharebesi öncesindeki atmosferi göstermesi açısından da oldukça ilgi çekici: Çünkü Gettysburg Muharebesi, Amerikan İç Savaşı'nın genel akışı içinde, en kritik dönüm noktalarından birisidir. Film, İç Savaş'ı bir kahramanlık destanı olarak sunmaktan çok, ortaya çıkardığı acılara odaklanıyor. Filmde, Chris Conner (John Wilkes Booth), Jeff Daniels (Albay J. L. Chamberlain) ve Stephen Lang (General 'Stonewall' Jackson) başrolleri paylaşıyorlar.

('Stonewall') Jackson idi. O da bir West Point mezunu ve 'Meksika Savaşı Gazisi' idi. Stonewall Jackson, 1852'de, yükselme olanaklarının çok zayıf olduğu küçük Amerikan ordusundan istifa etmiş, Virginia Askeri Akademisi'nde fizik ve topçu taktikleri öğretmeni olmuştu. 1861'de derhal savaşa koşmuş, bir hafta sonra tuğgeneral, birkaç ay içinde de tümgeneral olmuştu. Savaş konusundaki üstünlüğü, tıpkı II. Dünya Savaşı'nın komutanları Rommel ve Patton gibi, çok hızlı manevra yaparak düşmanı şaşırtıp baskına uğratmasında yatıyordu.

Meksika Savaşı gazisi Güneyli general Stonewall Jackson'ın son fotoğraflarından biri (sağda). Jackson'ın ölümünden sonra anısına dikilen heykeli (sağ sayfada, en üstte) ve gençlik fotoğrafı (sağ sayfada, ortada). Amerikan İç Savaşı'nda ölenlerin gömüldükleri askeri mezarlıklardan biri (en sağda).

Jackson, "Düşmanı daima karanlıkta bırak, yanlış düşünmeye yönelt ve uygun durumda derhal baskına uğrat" şeklinde, evrensel geçerliliği olan bir başarı şiarına sahipti. Çok dindardı; ama bu onun acımasız ve çetin bir savaşçı olmasına mani olmuyor, tam tersine onu amacına yoğunlaştırıyordu.

Jackson'un 'Stonewall' yani 'Taş duvar' lakabını alması, savaşın ilk büyük çatışmalarından olan ve 'Bull Run' ya da bazen 'Birinci Manassas' adı verilen muharebede oldu.

Burada, Kuzeyliler hücum ederken önlerine dikilmiş bekleyen Jackson'u gören Güneyli general Barnard E. Bee, "İşte orada Jackson, bir taş duvar gibi duruyor" dedi ve bu sıfat derhal her iki ordudaki tüm askerlerin diline yapıştı.

Tabii bu arada, Bee'nin Jackson'a bu sözleri, çok iyi savunma yapıp Kuzeylileri durdurduğu için övgü olarak mı, yoksa karşı taarruza geçmediği için, bir yergi olarak mı söylediği bilinmiyor... Ve asla da öğrenilemedi!.. Çünkü Bee, kısa süre sonra öldü. Jackson ise İkinci Manassas, Fredericksburg ve daha bir-

'Rüzgar Gibi Geçti'nin öyküsü

"Hollywood'un Kralı" Clark Gable'ın (1901-1960), Vivien Leigh (1913-1967) ile birlikte *(sağda)* 1930'larda gerçekleştirdiği ve bir sinema klasiği sayılan 'Rüzgar Gibi Geçti'de de (1939 Oscar'ı) Amerikan İç Savaşı'nın kimi olayları işlenir: Kuzey'in başarılı generalleri Grant ve Sheridan'ın Potomac kıyısında Robert E. Lee'nin büyük kuvvetleriyle boğuşurken, Sherman'ın güneyde Atlanta'ya ilerleyerek Konfederasyon'un kalan parçasını tekrar ikiye bölmesi, 'Rüzgar Gibi Geçti' filminin fonunda yer alan İç Savaş ortamının sahneleridir.

çok seferde, Güney ordularının en başarılı komutanlarından birisi oldu.

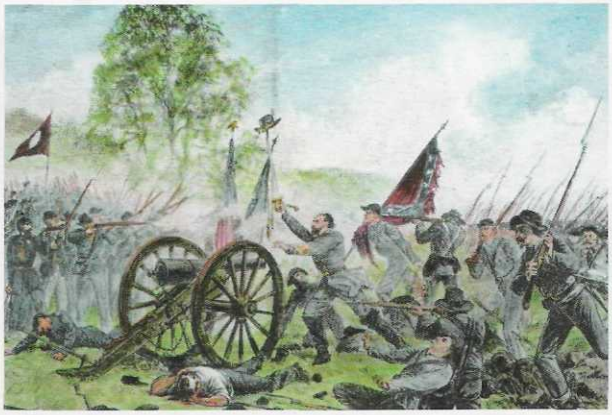
İndirdiği karşı darbelerle Richmond'a yürüyen Kuzey ordularının ters yüz edilmesinde, Jackson'ın büyük payı vardı. Savaş bölgesinin geneline en geniş anlamda hakim oluyor, süvarileriyle Kuzeyli komutanların keşiflerini perdeliyor ve karşı taarruzları, en beklemedikleri anlarda yapıyordu.

Ne var ki, Stonewall Jackson'ın ölümü de bir keşif kolunun başında ilerlerken oldu... 1863 yılının Mayıs ayındaki Chancellorsville Muharebesi'nde, tam da zaferin kazanıldığı bir sırada, en ön saflarda at sürerken, alacakaranlıkta onu tanıyamayan kendi askerleri tarafından üç kurşunla yaralandı. Hastaneye kaldırıldı, sol kolu kesildi ve sekiz gün sonra öldü.

Jackson'un ölümü, Konfederasyon Başkomutanı Robert E. Lee için, çok büyük bir darbe oldu. Ölümünden önce, henüz yaralı iken Jackson'un sol kolu kesildiğinde, "O sol kolunu, ben ise sağ kolumu yitirdim" dedi. Belki de Lee, Jackson yerine muharebeyi yitirmeyi bile tercih edebilirdi.

Askerî tarih uzmanları,

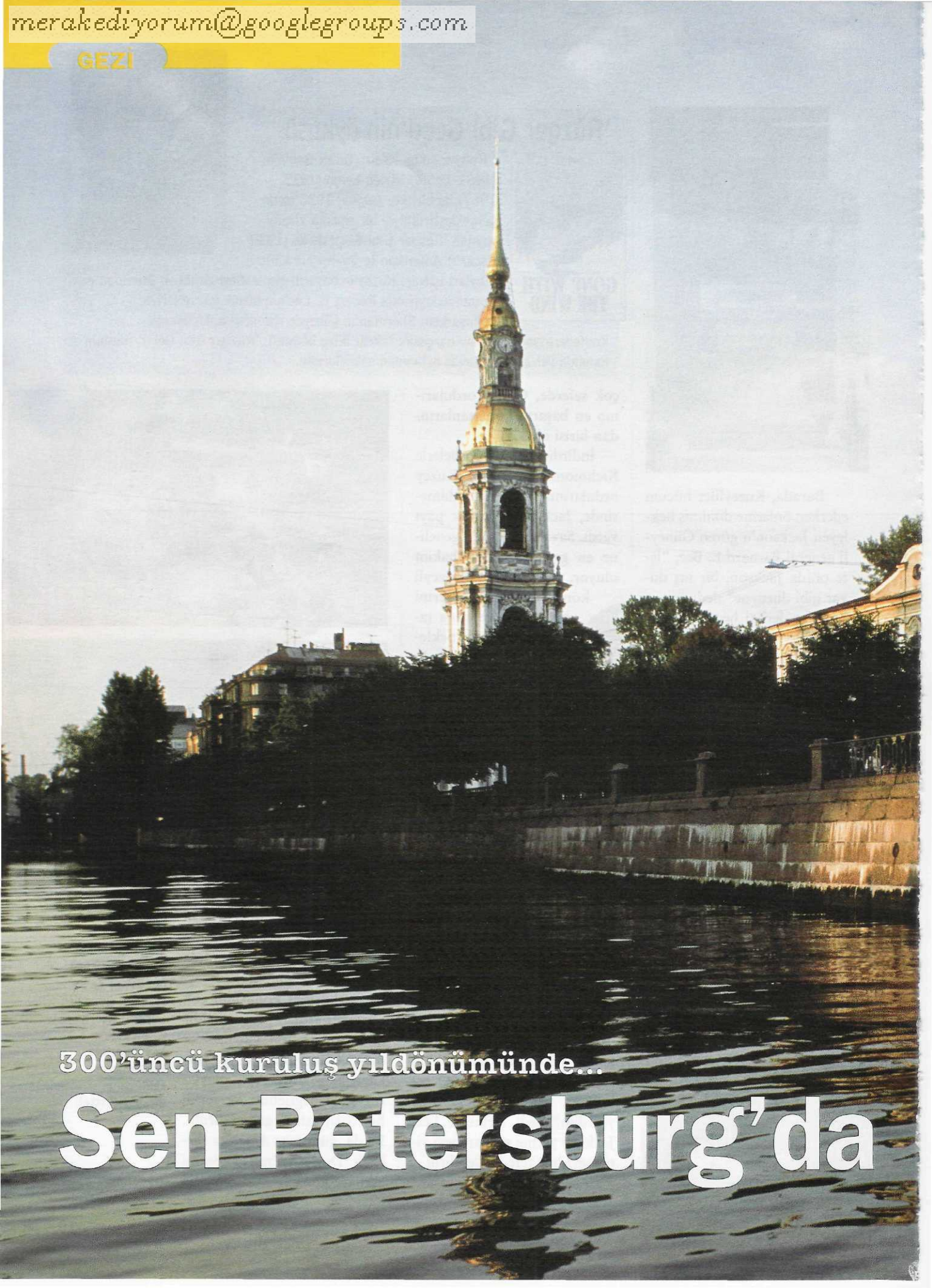

bundan iki ay sonra yapılan çok kritik Gettysburg Muharebesi'nde, Jackson yanında olsa idi, Lee'nin muharebeyi kazanabileceği konusunu çok tartışmışlardır. Muhtemeldir ki o muharebeyi yitirmeseler dahi, Güneyliler savaşı yine kazanamazlardı. Ama olayların seyri değişebilir ve farklı bir barış isteği gelişebilirdi... Bu da, günümüz Amerika Birleşik Devletleri'nin kaderini etkileyebilirdi... ■

Pennsylvania'daki Gettysburg Muharebesi'nin genel görüntüsü (en üstte) ve bu savaşta, Güneyli General George E. Pickett'ın kuvvetlerinin, Kuzeylilerin saldırısına direnişi (üstte).

merakediyorum@googlegroups.com

300'üncü kuruluş yıldönümünde...

Sen Petersburg'da

FOTOĞRAFLAR: ABC AJANSI/SYLVAIN GRANDADAM

beyaz gece

Her yıl olduğu gibi, bu yıl da 21 Haziran'da, imparatorluk kenti Sen Petersburg, sadece 5 saatlik bir gece yaşadı. Gece yarısı, ufukta 6 derecelik bir eğim gösteren güneş ışıkları, 300'üncü yılını kutlayan kentin semalarında, olağanüstü pırıltılar yarattı.

merakediyorum@googlegroups.com

Sen Petersburg'da, çarların ve çariçelerin kurdukları Rusya için, birer imparatorluk simgesi, Batılı ülkeler

Büyük Katerina'nın sarayı

Rus çariçesi II. Katerina ya da 'Büyük Katerina' (sağda; 1729-1796) Rusya'nın kaderini 1762'de eline alır ve 1796'ya kadar süren hükümdarlığı süresince, sarayı çevresinde Avrupa'nın en büyük düşün adamlarını toplar. Yekaterina Sarayı da (en sağda), aslında Büyük Petro'nun eşi I. Katerina tarafından 1710'da kurulmuş olmasına rağmen, II. Katerina'nın adıyla özdeşleşmiştir.

altın yaldızlı büyük saraylar, karşısında saygınlık ölçüsüydü.

Versailles tarzında bir saray

Rus çarı I. Petro ya da Büyük Petro (sağda; 1672-1725) 'Bütün Rusların Çarı' olarak 1682'de tahta çıkar. Baltık Denizi'ni kontrol altında tutma endişesiyle I. Petro'nun kurduğu Sen Petersburg kenti, Rusya'da batılılaşmanın ve modernizmin de sembolü haline gelir. Burada 1710'da inşaasına başlanan Peterhof Sarayı da, zaman içinde (solda), I. Petro'nun 1717'de ziyaret ettiği Paris'teki Versailles Sarayı *modeline uydurulur.*

Boris Pasternak'ın Doktor Jivago'sunda, romanın kahramanı, Bolşevik Devrimi'nin siyasi komiserlerinden biri olan ağabeyine, son çar II. Nikola ve ailesinin neden katledildiğini sorar. Aldığı yanıt şudur: "Geri dönüş düşüncesini yok etmek için..." Ama devrim günlerinden ve Sovyetler Birliği'nin kuruluşundan 80 yıl sonra, kendisi de Romanov soyundan gelen Michel de Grèce, "Sen Petersburg'da Beyaz Gece" adlı anılarında (Doğan Kitap, Aralık 2001), 1998'in bir Temmuz sabahı, hayatta kalan bütün Romanovların, Sen Petersburg'da Çar ve ailesi için yapılan 'resmi' cenaze törenine katılışlarını anlatır.

İşte o Petersburg, bugünlerde de kuruluşunun 300. yıldönümünü kutluyor. Rusya tarihinin büyük reformcu çarı I. Petro'nun 1703'te temellerini attığı ve 200 yıldan uzun bir süre (1712-1918) Rusya'nın başkenti olan Sen Petersburg, Rusça'da 'Sankt-Petersburg', Batı dünyasında ise 'Saint-Petersbourg' diye anılır olmuştu. Kent, 1914-1924 arasında ise 'Petrograd' adını aldı. Bolşevik Devrimi'nin önderi Lenin'in ölümünden sonra da 'Leningrad' olarak adlandırıldı. Ama bugün, yine Sen Petersburg...

Görkemli ve uyumlu mimarisiyle Avrupa'nın en güzel kentleri arasında yer alan Petersburg'un bir özelliği de, Kuzey Kutup Dairesi'nin yalnızca 7 derece güneyinde yer alması. Bu özellik, Sen Petersburg'un, haziran ayının son günleriyle temmuz başlarında, yarı aydınlık 'beyaz geceler'i yaşamasını sağlar.

■ Lütfü Tınç

merakediyorum@googlegroups.com

Finlandiya Körfezi'ne dökülen Neva Irmağı deltasının iki yakasına da yayılan Sen Petersburg, tarih boyunca "Rusya'nın Avrupa'ya açılan penceresi" diye anılmıştır.

Son Çar ve Çariçe
Çar II. Nikola (1868-1918) Yekaterina Sarayı önünde muhafız alayının geçişini seyrediyor. Merdivenlerin üstünde grandüşesler ve Çariçe de yer alıyor (sağ üstte). II. Nikola, Çariçe Aleksandra Fedorovna ile birlikte (sağda).

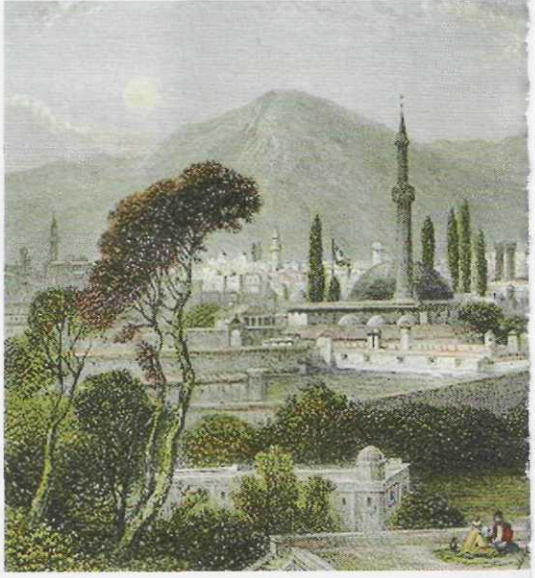
Çar ailesi, 'siyasi tutuklu'

23 Şubat ile 27 Şubat 1917 arasında, işçilerin ve askerlerin ayaklanması, Çar II. Nikola'yı tahttan feragate zorlar. Rusya'nın son hanedanı Romanov ailesinin fertleri tutuklanır ve Tobolsk'a götürülür (sağda).

Romanov Hanedanı

Çar II. Nikola, Çariçe Aleksandra Fedorovna ve beş çocuğu: Olga, Tatiyana, Mariya, Anastasya ve Aleksis. 1917 Devrimi Romanov ailesini yok edecektir: Hepsi Bolşevikler tarafından 17 Temmuz 1918'de öldürüldüler (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Puşkin, Osmanlı-Rus Savaşı'nda

Ateş altında Erzurum'da

27 Haziran 1828'de Erzurum'a giren General Paskeviç komutasındaki Rus ordusuyla birlikte, dönemin ünlü yazar ve şairi Aleksandr Puşkin de karşımıza çıkar...

KANSU ŞARMAN

Osmanlı'nın Rusya ile ilişkileri, 1828'de yeniden gergin bir döneme girer... Yunanistan'ın bağımsızlık isteği ve ard arda gelen isyanlar, İngiltere, Rusya ve Fransa'da kararlı taraftarlar bulmuştur. Bu üç ülke de aralarında anlaşarak, Yunanistan'a bağımsızlık verilmesini istemiş ancak II. Mahmud bu isteği reddetmiştir. Sonuçta, Mora Yarımadası'ndaki Navarin'de demirli bulunan Osmanlı donanması 20 Ekim 1827'de yakılınca, II. Mahmud da donanmanın yakılmasından sorumlu tuttuğu Rusya'dan, savaş tazminatı istemiş, bunun üzerine Rusya da Osmanlı'ya savaş açmıştır...

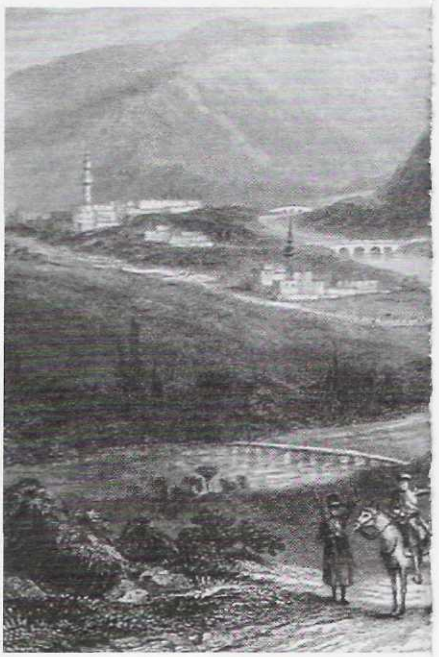
Rus ressam Kiprensky'nin fırçasından Aleksandr Puşkin (altta).

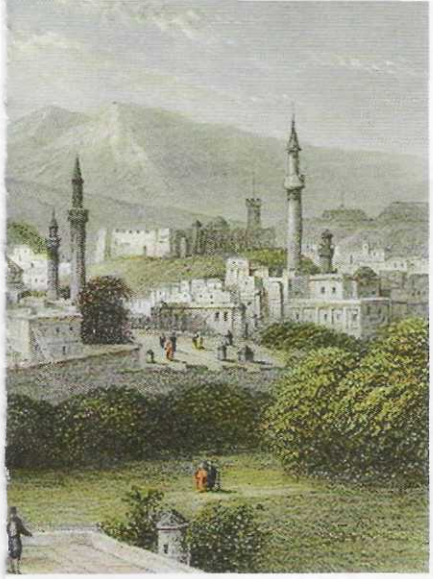

Oysa bundan kısa bir süre önce II. Mahmud, Yeniçeri Ocağı'nı kaldırıp yerine 'Asakir-i Mansure-i Muhammediye' adıyla orduda yeni bir örgütlenmeye girişmiştir. Savaşın başlamasıyla da bu yeni girişimin eksiklikleri hemen su yüzüne çıkar... Bu ordu, Rus kuvvetleri karşısında tutunmakta güçlük çeker. Batıda, Eflak ve Boğdan'ı işgal eden Ruslar, Tuna'ya kadar inip Balkanları aşarak Edirne'ye, doğuda ise Erzurum'a kadar ilerler.

İşte o günlerde, Erzurum'a doğru ilerleyen General Paskeviç komutasındaki Rus ordusuyla birlikte, dönemin başta gelen yazarlarından Aleksandr Puşkin de karşımıza çıkar...

Puşkin, Kars yakınlarına kadar ilerlemiş olan Kont Paskeviç'in ordusuna katılmak için, Moskova'dan yola çıkar ve Belev üzerinden Orel'e gider. Orel'den de Tiflis yolunu tutar. Yekaterinograd'dan başlayan Gürcü yolundan, Kafkasya içlerine girer. Gürcistan sınırında insana ürperti veren yalçın geçitlerden ilerle-

yen Puşkin, sonunda Tiflis'e ulaşır.

Tiflis'i kuşatan kayalık dağları, hemen yanında akan Kura Nehri'ni gözlemleyen Puşkin, "Bütün rüzgârları tutan bu dağlar, güneş ışınları altında kızışıyor; devinimsiz havayı cehenneme çeviriyorlar" diye yazar: "Kırk birinci enlem dairesinde bulunmasına karşın, Tiflis havasının korkunç sıcaklığı, buradan geliyor işte. Kentin asıl adı olan 'Tbiliskalar' da 'kızgın kent' demekmiş zaten..."

Tiflis'ten, Kars'a doğru yola çıkar Puşkin. Çünkü Rus ordusu, Kars yakınlarındadır. Kazak karakollarında at değiştirerek yol alır. Artık Ermenistan topraklarındadır. Erivan yolu üzerinde karşılaştığı bir papazdan, kentte veba salgını olduğunu öğrenir. Yolunu Gümrü'ye çevirir. Geceyi Gümrü'de geçirdikten sonra, yeniden yola çıkar. Ağrı Dağı'nın muhteşem görüntüsüyle birlikte, Arpaçay'a varır. Artık sınırdadır:

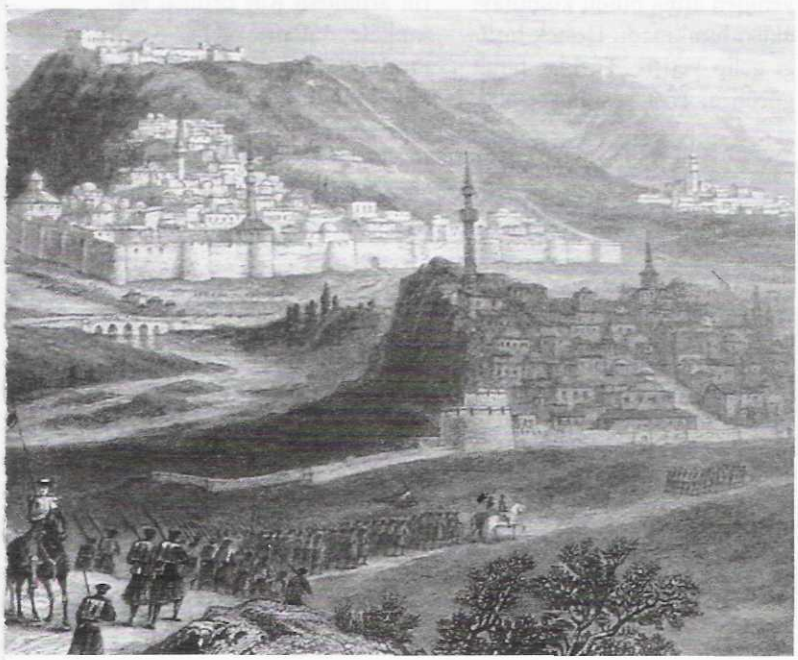
"Arpaçay!.. Yani sınır!.. Doğrusu Ararat'a bedeldi bu. Anlatılmaz bir yürek çarpıntısıyla atımı ırmağa doğru dörtnala kaldırdım. Ömrümde ilk kez yabancı bir ülkeye giriyordum. Sınır, içimde gizemli duygular uyandırırdı hep. Yolculuk, çocukluğumdan beri beni en çok saran bir hayaldi. Sonraları uzun süre oradan oraya gezmiş; kâh güneyde, kâh kuzeyde sürtmüş; fakat engin Rusya'nın sınırlarını hiç aşmamıştım. Bu kutsal ırmağa sevinçle girdim ve atım Türk kıyısına çıkardı beni."

19. Yüzyıl'da Erzurum (en solda). Erzurum'a giren Rus generali Paskeviç (solda). İtalyan ressam Brindesi'nin çizgileriyle Nizam-ı Cedid askerleri (sol altta). 19. Yüzyıl'da Ramage'ın gözünden Kars (sol altta). Brindesi'nin çizgileriyle II. Mahmud (altta).

Puşkin dağlarla çevrili geniş ovadan geçip Kars'a ulaşır. Geceyi bir Ermeni ailesinin yanında geçiren Puşkin, ertesi gün Kars yakınlarındaki Rus ordugâhına giderken, not defterine şu satırları karalar:

"Sabahleyin kenti dolaşmaya çıktım. Erişilmez savunma mevzilerine ve yalçın bir kaya üstüne kurulmuş kaleye baktıkça, Kars'ı nasıl ele geçirebildiğimize şaşıp kalıyordum. Ekin tarlaları arasından geçiyorduk. Çevrede köyler vardı. Fakat ahali kaçıp gitmiş, hepsi bomboş kalmıştı. Yol çok güzeldi. Bataklık yerleri doldurulmuş, döşenmişti. Derecikler üzerine taş köprüler kurulmuştu. Arazi gittikçe yükseliyor, Soğanlı (Toros) Sıradağları'nın ilk tepeleri görülmeye başlıyordu. İki saat kadar

merakediyorum@googlegroups.com

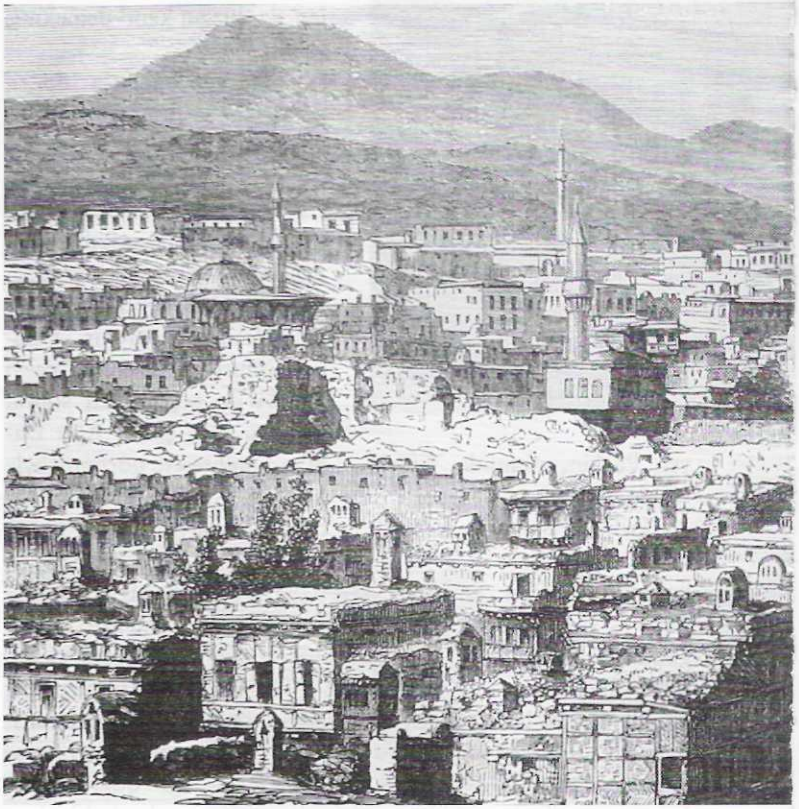
Bir 19. Yüzyıl tablosunda Ağrı Dağı (üstte). 1828'de Erzurum'u ele geçiren Rus komutan Kont İvan Paskeviç (altta).

geçti. Bir yamacı tırmanırken ansızın bizim ordugâhı gördüm. Kars Çayı'nın kıyısına yerleşmişti. Birkaç dakika sonra da Kont Paskeviç'in çadırındaydım."

Aleksandr Puşkin artık ordu ile birlikte, Erzurum'a doğru ilerlemektedir. Ve ilk büyük çatışmaya da Erzurum yolunda tanık olur:

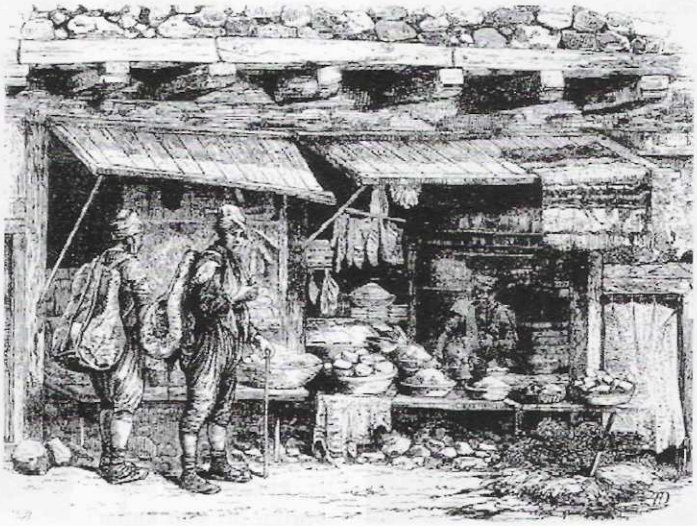
"Boğazı geçince çarpışmayı gördüm. 200 kadar Kazak, karşımızdaki dağın yamacında bir lav yatağında savaş düzeni almıştı. Tepelerde de 500 kadar Türk vardı. Kazaklar ağır ağır geriliyorlardı. Türkler ani ataklara kalkarak Kazakların 20 adım ötesine kadar geliyor; nişan alıp ateş ediyor, sonra dörtnala geri çekiliyorlardı.

Yüksek sarıkları, kırmızı kaftanları ve atlarının parlak koşumları; mavi üniformalı, gösterişsiz koşum takımlarına sahip Kazaklarla tam bir karşıtlık yaratıyordu. Kazaklar bozulmak üzereydi. Fakat Basov yeniden atına bindi; komutayı elden bırakmadı. Destek birliği gelip yetişti. Türkler bunu görünce, başı kesilmiş çıplak bir Kazak cesedini dağda bırakarak bir anda gözden yitip gittiler. Kestikleri kafaları İstanbul'a gönderiyorlarmış. Ellerini kana batırıp sancaklarına basıyorlar."

Günler süren çarpışmaların ardından Rus ordusu Hasankale önlerine gelir. Karşı taraftaki Türk ordusu komutanı Hakkı Paşa'dır. Çarpışmalar sırasında Puşkin yaralı bir Türk askeri ile karşılaşır:

"Yarasına kanlı bir paçavra bastırarak ormandan bir

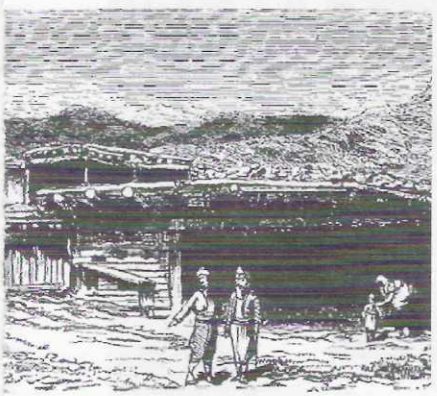

H.Deyrolle'ün çizgileriyle Erzurum (sağ üstte). Erzurum'da, 19. Yüzyıl başlarında bir bakkal dükkanı (sağda) ve kent yakınlarındaki bir Ermeni köyü (en sağda).

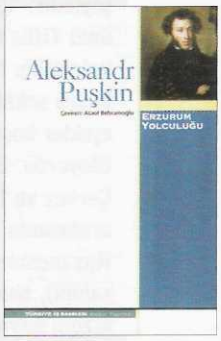
Türk çıktı. Askerler, belki de acıyarak, işini bir an önce bitirmek için yaralı Türk'e yaklaştılar. Bu kadarına dayanılamazdı artık. Durmadan kan yitiren zavallı Türk'ü onların elinden aldım; bitkin bir halde arkadaşlarının arasına bıraktım. Ordumuz bir gün önce ele geçirilen Türk ordugâhı bölgesindeydi. Kont Paskeviç'in çadırıyla, Kazaklara tutsak düşen Türk paşasının yeşil çadırı yan yanaydı. Paşayı görmeye gittim. Çevresinde

Puşkin: Çağdaş Rus edebiyatının kurucusu

19. Yüzyıl'da gerçekçi ve ulusal Rus edebiyatının öncüsü olarak, kendinden sonra gelen Turgenyev, Gogol, Lermontov, Dostoyevski ve Tolstoy gibi yazarları etkileyen Aleksandr Sergeyeviç Puşkin (1799-1837), Rusça'nın en büyük şairi ve çağdaş Rus edebiyatının da kurucusu kabul edilir. Aslında Shakespeare ve Byron gibi şairlerin etkisi altında yetişen Puşkin, Batı kültürü ile Rus halk duyarlılığını kaynaştırmayı başarır *(sağ üstte; Puşkin Rus köylüleriyle sohbette)*. Yeni bir edebiyat anlayışı ve yeni bir edebiyat diliyle, yapıtlarına Rusların gündelik yaşamını taşır. Puşkin'in 1836'da, ölümünden bir yıl önce yayımlanan 'Erzurum Yolculuğu' ilginç ve çarpıcı doğa betimlemelerinin yanı sıra, savaş alanlarının panoramasını sergileyen anlatımlarıyla da dikkati çeker. Puşkin'in bu kitabında aktardığı izlenimler, Kafkasya kentlerinin 19. Yüzyıl başlarındaki toplumsal yaşamı hakkında önemli bilgiler içerdiği gibi, dönemin Osmanlı ve Rus askeri yapısının karşılaştırılması açısından da çarpıcı özelliklere sahiptirler. Öyküsünü ve kimi bölümlerinden alıntıları bu sayfalarda aktardığımız 'Erzurum Yolculuğu' kitabının *(altta; Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları)* yanı sıra, şu sıralar, Puşkin'in başyapıtı sayılan 'Yevgeni Onegin' de Everest Yayınları arasında Türkçeye kazandırıldı *(altta)*. Dünya edebiyatının önemli yapıtlarından biri olarak da kabul gören 'Yevgeni Onegin', soylu bir aileden gelen yazarın yaşamından izler taşıdığı gibi, hem döneminin Moskova ve Sen Petersburg'undaki sosyete hayatını, hem de Rus köylüsünün yaşamını okura aktarır.

bizim subaylar kümelenmişti. Paşa bağdaş kurup oturmuş, çubuğunu tüttürüyordu. Kırk yaşlarında gösteriyordu. Güzel yüzünde derin bir düzgünlük ve gurur ifadesi vardı. Teslim olduğunda kendisine soru sorulmamasını, bir fincan kahve getirilmesini rica etmişti."

Hasankale o dönemde, Erzurum'un anahtarıdır. Puşkin, Türk topraklarının Doğu'daki en ünlü kalesi olan Erzurum'a çok yaklaşmıştır: "Ertesi gün ordumuz ilerlemeye başladı. Erzurum'un doğusunda, Top Dağı tepesinde bir Türk bataryası vardı. Alaylar Türk tüfeklerine bando mızıkayla karşılık vererek bataryanın üstüne yürüdüler. Top Dağı ele geçirildi."

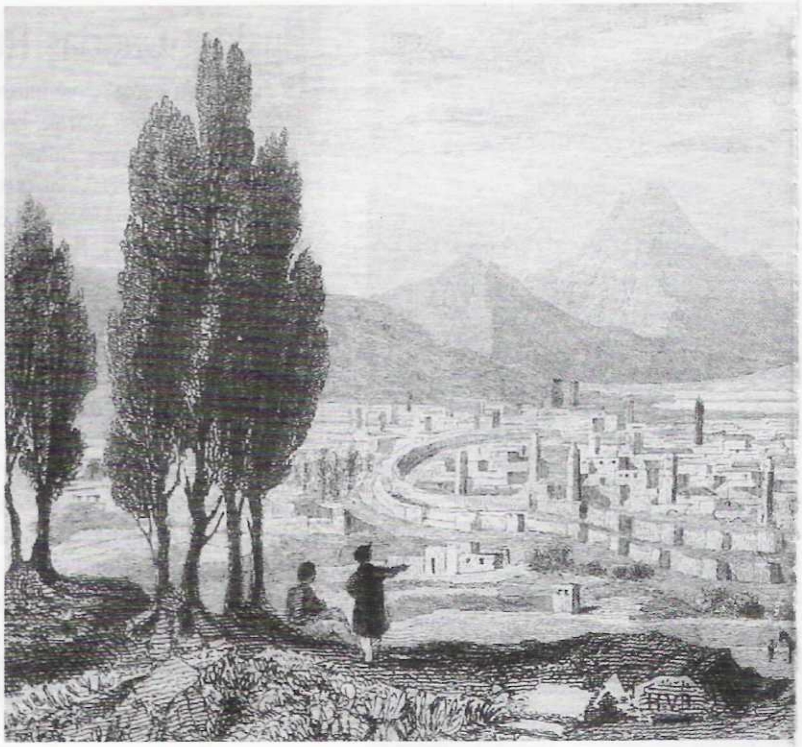
Erzurumlu bir Ermeni kadın (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Puşkin, Tiflis hamamında

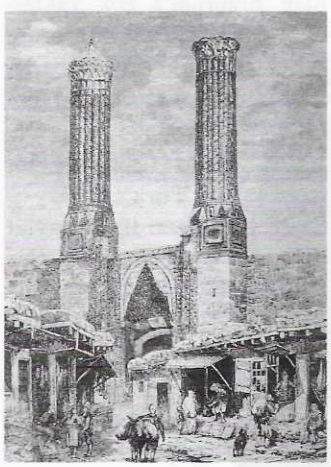
Tiflis'e geldiğinde *(üstte; Gürcü bir ressamın fırçasından kentin 19. Yüzyıl'daki görüntüsü)*, Puşkin'in kente ilişkin notlarındaki ilk satırlar, şöyledir: "Geceyi bir otelde geçirip ertesi gün ünlü Tiflis hamamlarına gittim. Kentin kalabalığı hemen göze çarpıyordu. (...) Dar, eğri büğrü sokaklardan, iki yanlarına sepetler asılı eşekler koşuyordu. Öküz arabaları yolları tıkıyordu. Biçimsiz alanda, bir Ermeni, Gürcü, Çerkez ve İranlı kalabalığı kaynaşıyor; aralarında da Karabağ kısraklarına binmiş genç Rus memurları dolaşıyordu. (...) İranlı (hamam sahibi), beni kaplıcanın içine soktu. Kurşuni, kızgın kaynak; kayadan oyulmuş derin bir havuza akıp gidiyordu. Ömrüm boyunca, Rusya'da da, Türkiye'de de, Tiflis banyolarından daha güzeline rastlamadım."

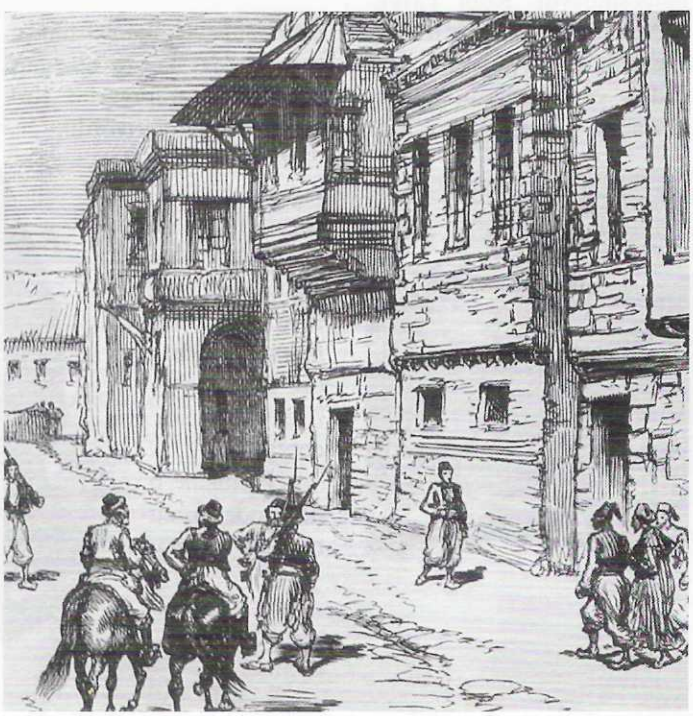

Artık "kalesi, minareleri, birbiri üstüne abanan yeşil damlarıyla" Erzurum, Puşkin'in ve Rus ordusunun gözleri önüne serilivermiştir: "Alaylarımız, Erzurum üzerine yürüdü ve 27 Haziran günü, Poltava Savaşı'nın yıldönümünde, akşam saat altıda, Rus bayrağı Erzurum Kalesi'nde dalgalanıyordu. Görülecek manzaraydı doğrusu. Türkler evlerinin düz damlarına çıkmış, asık suratlarla bizi seyrediyorlardı. Ermeniler gürültülü bir kalabalık halinde sokaklarda birikmişlerdi. Çocukları istavroz çıkararak ve hiç durmadan 'Hıristiyan... Hıristiyan!' diye bağırarak atlarımızın önünde koşuyorlardı. Kaleye geldik; topçularımız içeri girdi."

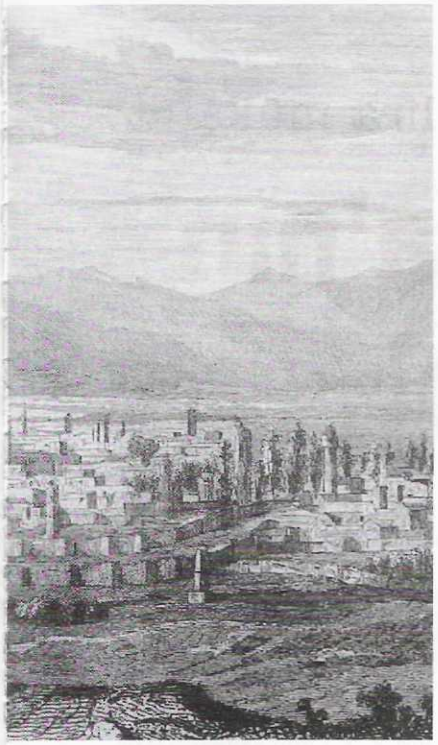
Puşkin artık Erzurum'dadır, Erzurum da Rusların elinde. Osmanlı ordusu Rus ilerlemesini durduramamıştır. 19. Yüzyıl'ın başındaki Erzurum, Puşkin'in notlarında şöyle anlatılır:

"Avrupa ile Doğu arasın-

19. Yüzyıl başında, gezgin Vanderbuch'un gözüyle Erzurum (sağ üstte). Erzurum'un Çifte Minare'si (sağda). Kentte bir sokak (en sağda).

daki başlıca kara ticaret yolu Erzurum'dan geçiyor. Fakat kentte çok az mal satılıyor. Malları burada ortaya dökmüyorlar. Tournefort'un yazdığı gibi, Erzurum'da bir hasta, bir kaşık râvent bulamadığı için ölebilir. Oysa kentte çuval çuval râvent vardır."

Daha sonra Puşkin 'Asya görkemi' sözünden dem vurarak, bundan daha anlamsız bir

şey olamayacağını belirtir: "Bu deyim, Haçlı Seferleri sırasında çıkmış olmalı. Kalelerinin çıplak duvarlarını, meşe odunundan sandalyelerini bırakarak sefere katılan ve Doğu'nun kırmızı divanlarını, renk renk halılarını, kabzaları renkli taşlarla süslü hançerlerini görünce, gözleri kamaşan yoksul şövalyelerin işidir bu."

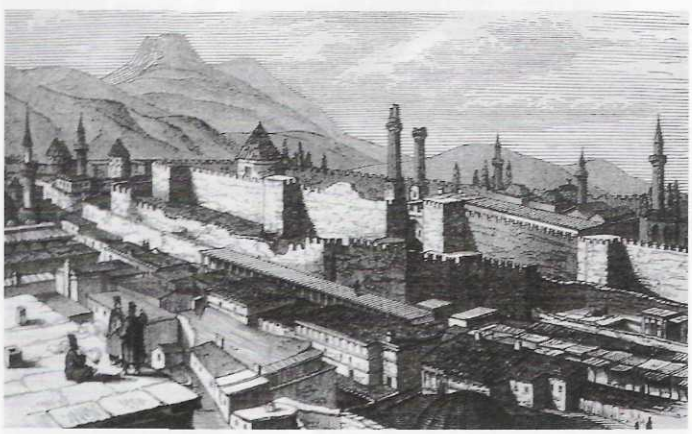
Kendi döneminin Asya'sını ise Puşkun 'yoksulluk' ve 'ilkellik' sözcükleriyle özetler: "Görkem, hiç kuşkusuz, Avrupa'nın sahip olduğu bir şeydir artık. Pskov ilinin ilk taşra kentindeki küçük bir bakkal dükkânında bulabileceğiniz herhangi bir şeyi, Erzurum'da dünyanın parasını dökseniz satın alamazsınız."

Puşkin Erzurum'a ilişkin yargılarını şöyle noktalar: "Sultanın önayak olduğu yenilik hareketleri Erzurum'a ulaşmamış henüz. Ordu hâlâ renk renk Doğu giysileri içinde. Erzurum'la İstanbul arasında, tıpkı Kazan ile Moskova arasında olduğu gibi, bir çekişme var." ■

Osmanlı-Rus Savaşı'nın sonuçları ve Yunanistan

1828-29 Osmanlı-Rus Savaşı, Osmanlı devletinin yenilgisi ve Edirne Antlaşması ile noktalanır. Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasında, bu savaş ve barış antlaşması, önemli bir etkendir. Antlaşmaya göre, Avrupa'da Osmanlı-Rus sınırı Prut Nehri olmakla birlikte; Rusya, Tuna deltasından bir kısım toprak alıyor, doğuda Anapa, Poti, Ahıska gibi müstahkem mevkiler Rusya'ya terk ediliyordu. Eflak, Buğdan ve Sırbistan'a da yeni ayrıcalıklar tanınıyordu. Osmanlı devleti, 22 Mart 1829'da İngiltere, Rusya ve Fransa arasında imzalanan ve Yunanistan'ın bağımsızlığını kabul eden protokole taraf olarak da, bu devletin bağımsızlığını tanıyordu *(solda; bir 19. Yüzyıl kartpostalında, Yunanistan'ın bağımsızlık mücadeleleri).*

Puşkin, gençlik yıllarında (sol üstte). Erzurum'daki konsoloslukta görevli bir kavas (en solda). 18. Yüzyıl sonlarında, Batı kaynaklı bir gravürde Erzurum Kalesi (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Mustafa Kemal'den nakit 50 lira mükafat

Müfettiş Paşa'nın çantası kayıp!

Mustafa Kemal, Amasya Tamimi'nin ardından, 26 Haziran 1919 sabahı Amasya'dan ayrılırken, çantasını kaybeder. Bu kayıp çantada, 'Müfettiş Paşa'nın kimi şahsî eşyasının yanı sıra, iki de kırmızı mühürlü sarı zarf vardır.

HÜSEYİN MENÇ

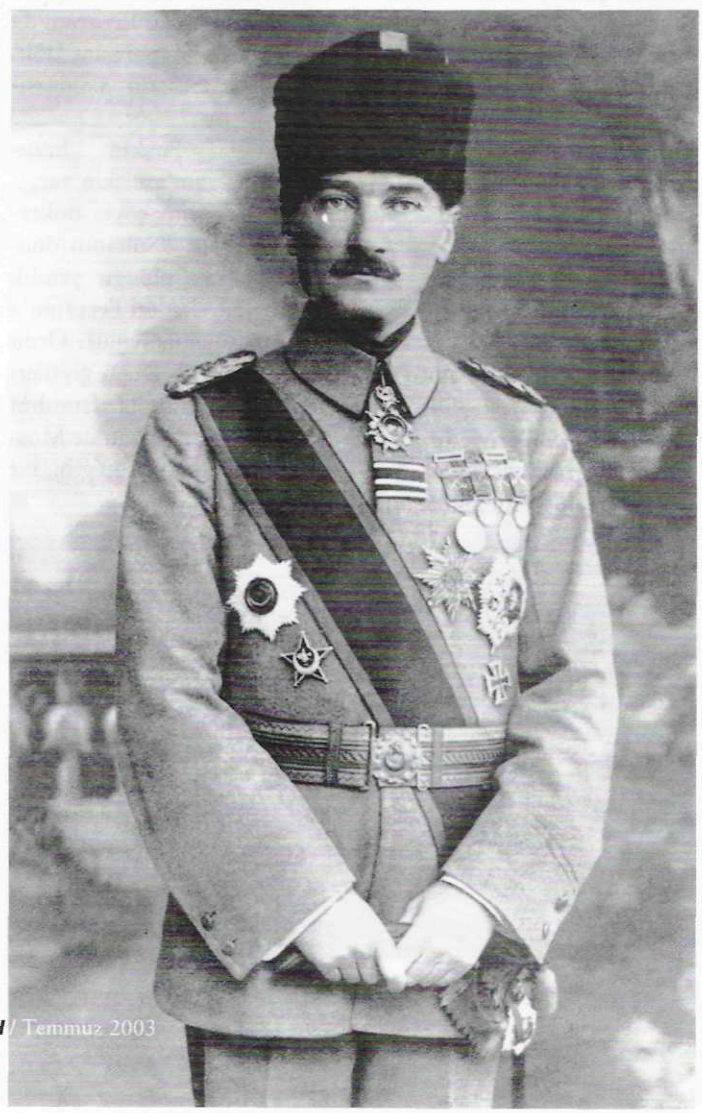
Amasyalılar 12 Haziran 1919 günü, kentin girişindeki Cülüs Tepe'de toplanırlar. 9. Ordu Müfettişi Mirliva Mustafa Kemal Paşa ve beraberindeki heyet Amasya'ya gelmektedir...

Karşılama sırasında, Müftü Hacı Hâfız Tevfik Efendi, Mustafa Kemal Paşa'ya, "Hoş geldiniz, sefalar getirdiniz" diye sıcak bir ilgi gösterir. Müftü Efendi'nin sözleri dikkat çekicidir:

"Çanakkale'den sonra vatanı ikinci defa kurtarmayı ahdettiniz. Her anı endişeler içindeki yurda hâlâsı nasip kılacak hizmete giriştiniz. Hoş geldiniz, sefalar getirdiniz; himmetiniz payidar olsun! Paşa Hazretleri, Amasya gaye ve hedeflerinizin istihsali yolunda, sizin yanınızdadır. Emin ve müsterih olunuz."

O günün şartlarında, Mustafa Kemal Paşa'nın karşılaştığı bu sahiplenme, Milli Mücadele yolundaki çalışmaların sürdürülmesinde, önemli bir itici güç sayılabilir.

Nitekim Mustafa Kemal, 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa başta olmak üzere,

Yıl 1918: Mustafa Kemal Paşa, Ordu Komutanı üniformasıyla (sağda). Yıl 1919; 21 Haziran'da Mustafa Kemal Paşa, sağında Hüseyin Rauf (Orbay) Bey ve solunda 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat (Cebesoy) Paşa, sivil giysileriyle Amasya'da (sağ sayfada, altta).

birçok kumandanı Amasya'ya davet ederek onlarla birlikte, Amasya Tamimi'ni imzalar.

12 Haziran gününden, 25 Haziran'ın gece yarısına kadar devam eden Amasya günleri, 26 Haziran sabahı alacakaranlıkta noktalanır. Bu arada, 15 Haziran 1919'da 9. Ordu Müfettişliği, hükümetin bir düzenlemesiyle, 3. Ordu olarak değiştirilmiştir.

ALACAKARANLIKTA AYRILIŞ

3. Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa, İbrahim Tali Bey'in Sivas'ta yaptığı çalışmalar sonucunda, kendisi aleyhine bazı gelişmelerin varlığını öğrenir. Önlem alma yoluna gider: Bir gün önce, Erzurum'daki Kâzım Karabekir Paşa'ya haber verdiği gibi, 25 Haziran sabahı Amasya'dan otomobille Sivas'a hareketini erteler. 26 Haziran'da sabahın alacakaranlığında yola çıkacağını, merkezi Amasya'da bulunan 5. Kafkas Fırkası Komutanı Cemil Cahit (Toydemir) Bey'e açar. Gerekli önlemlerin alınmasını ister.

3. Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa'nın direktifleriyle, gizlice yürütülen çalışmalar tamamlanır. Topçuzade Ali Bey, Miralayzade Hamdi Efendi, Şer'iyye Mahkemesi Reisi Mehmed Ragıp Bey ve Topçuzade Şükrü Bey'in çevrelerindeki gözü pek, yiğit süvariler hemen bir araya getirilerek silahlandırılır.

Paşa'nın geçeceği yol güzargahı emniyet altına alınır. Ancak yolda güvenliği ve kontrolü denetim altında tutan bu süvari ve keskin nişancılar, kimi korumakta olduklarını öğrenemezler. Kendilerine sadece, Rum eşkıya tarafından yapılması muhtemel bir baskına karşı tedbir alındığı söylenir.

Saraydüzü Kışlası'nda çok az kişinin bildiği uğurlama merasimi sessizce gerçekleştirilir. Müftü Hacı Hâfız Tevfik Efendi, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti İdare Heyeti'nden birkaç kişi, 5. Kafkas Fırkası Kumandanlığı görevlileri, Müfettiş Mustafa Kemal Paşa ile teker teker vedalaşırlar.

Paşa, üstü açık 'Benz marka, dolma tekerlekli' otomobiline, Hüseyin Rauf Bey ile birlikte biner. Dört otomobil ve çok sayıda atlıyla Tokat'a, oradan da Sivas'a gitmek üze-

Mustafa Kemal Paşa'nın, 12 Haziran 1919 Perşembe akşamı gelip, bir süre dinlendiği ve halka açık ilk konuşmasını yaptığı Amasya Hükümet Konağı (en üstte). Mustafa Kemal, Amasya'da bulunan 5. Kafkas Fırkası Komutanı Cemil Cahit (Toydemir) ile birlikte (üstte). Amasya'da Mustafa Kemal'i karşılayan Müftü Müftü Hacı Hâfız Tevfik Efendi (sol üstte).

merakediyorum@googlegroups.com

Milli Mücadele'nin ilk temel belgesi

Amasya Tamimi: '... bütün vilayetlere...'

Milli Mücadele'nin ilk temel belgesi olan Amasya Tamimi (Amasya Genelgesi) 22 Haziran 1919'da imzalanır. Bu belgenin ülke geneline telgrafla yayılması, o gün için, apayrı bir heyecandır *(sağda; Şeref Akdik'in 1933'de yaptığı 'Telgraf Başında' adlı tablosu).*

Amasya Tamimi'nin 8 maddesi şöyle sıralanır:

1. Vatanın bütünlüğü, milletin istiklali tehlikededir.

2. İstanbul Hükümeti, üzerine aldığı sorumluluğun icaplarını yerine getirememektedir. Bu hal, milletimizi adeta yok olmuş gösteriyor.

3. Milletin istiklalini, yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır.

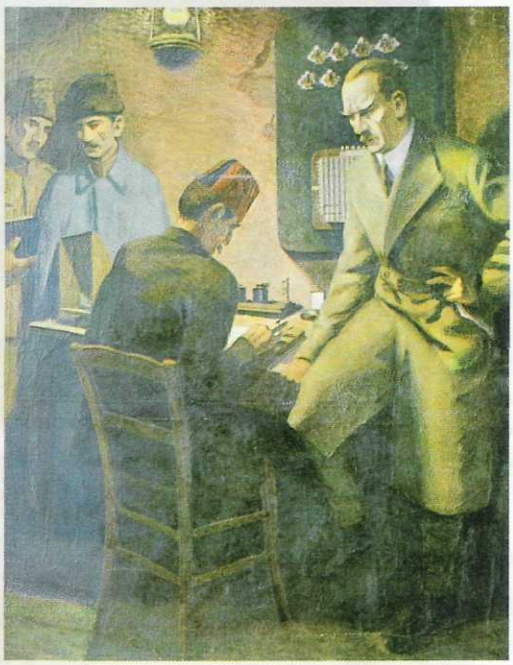
4. Milletin içinde bulunduğu durum ve şartlara göre harekete geçmek ve haklarını yüksek sesle cihana işittirmek için her türlü tesir ve kontrolden uzak milli bir heyetin varlığı zaruridir.

5. Anadolu'nun her bakımdan en emniyetli yeri olan Sivas'ta, milli bir kongrenin acele toplanması kararlaştırılmıştır.

6. Bunun için bütün vilayetlerin her sancağından milletin güvenini kazanmış üç temsilcinin mümkün olduğu kadar çabuk yetişmek üzere hemen yola çıkarılması icap etmektedir.

7. Her ihtimale karşı, bu meselenin bir milli sır halinde tutulması ve temsilcilerin, lüzumu görülen yerlerde, seyahatlerini kendilerini tanıtmadan yapmaları lazımdır.

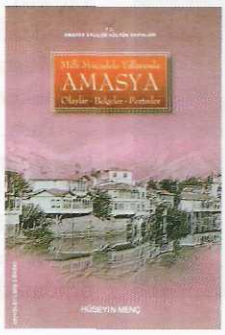
8. Doğu vilayetleri adına, 10 Temmuz'da Erzurum'da bir kongre toplanacaktır. Bu tarihe kadar diğer vilayetlerin temsilcileri de Sivas'a gelebilirlerse, Erzurum Kongresi'nin üyeleri, Sivas umumi kongresine katılmak üzere hareket ederler.

Hüseyin Menç'in şu sıralar, ikinci baskısını yapan 'Milli Mücadele Yıllarında Amasya' adlı kitabı (sağda). Mustafa Kemal'in Amasya'da kaldığı Saraydüzü Kışlası, Milli Mücadele öncesinde, 5. Kafkas Fırkası'nın karargâhıydı (en sağda).

re hareket edilir. 5. Kafkas Fırka Kumandanı Cemil Cahit Bey de bu heyetle yola çıkar ve yerine Yüzbaşı Osman Nuri Bey'i vekil bırakır.

Amasya yavaş yavaş geride kalır; Kışla-ı Hümayun Yokuşu'ndan sonra Selağzı ve Yangınyeri daha sonra da tozlu 'Narlıbahçe Yolu' geçilir. Hızla ilerleyen konvoy bir kasisi geçtiğinde, 3. Ordu Müfettişliği'nin malzemesini taşıyan otomobillerden birinin bagajındaki büyükçe bir çanta, yola düşer: Bagajdaki malzeme iyi bağlanmamıştır.

Otomobillerin gürültüsünden ve günün henüz aydınlanmamış olmasından dolayı, bu olayı hiç kimse fark etmez.

Çantanın yokluğu, Tokat'a ulaşılıp mola verildiği zaman fark edilir. Tokat'tan acil bir telgrafla, Amasya'daki 5. Kafkas Fırka Komutanlığı durumdan haberdar edilir. Çantada çok değerli evrakların bulunduğu ve mutlak suretle ele geçirilmesi istenir.

Bu arada, Müfettişlik kafilesinde bulunan Osman Tufan Bey, çantanın bulunması için Tokat'tan Amasya'ya geri gönderilir. Osman Tufan Bey, sonraki yıllarda kaleme alacağı anılarında (Kurtuluş Savaşı Hatıraları, Arma Yayınları) Amasya'da kaybedilen bu çantanın 'bir bavul' olduğunu yazacak, bavulun içinde de 6 bin lira bulunduğunu kaydedecektir.

5. Kafkas Fırka Kumandan Vekili Yüzbaşı Osman Nuri Bey ile birlikte, Amasya Polis Teşkilatı görevlileri, süratle konuyu soruşturmaya ve çantayı aramaya başlarlar.

Komiser İsmail Efendi, Komiser Muavini Osman Efendi'yi 'kayıp çantanın bulunması için' görevlendirir. Bir gün sonra Tokat'tan Osman Tufan Bey de Amasya'ya gelerek aramalara refakat eder.

Nihayet çantayı bir Ermeni'nin bulup evinde sakladığı ihbarı alınır. Yapılan ısrarlı takip sonucu, çanta söz konusu Ermeni'nin evinde ele geçirilir. Yürütülen soruşturmayı ve daha sonra yaşananları, Komiser

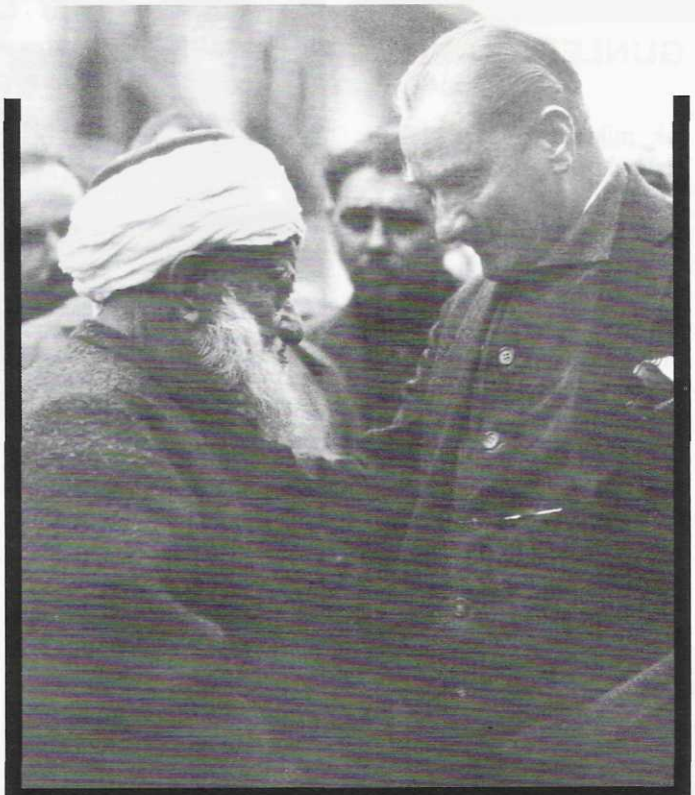

Muavini Osman Efendi'nin oğlu Mustafa Çağın'ın derlediği notlardan hareketle, torun Ayhan Çağın'ın anılarından öğreniyoruz. Bu notların kaynağı da, dönemin Amasya'sından önemli bir sima olan eski müftü Abdurrahman Kâmil Efendi'nin torunu Nafiz Yetkin'e, Mustafa Çağın tarafından yazılan bir mektuptur...

Amasya'da 1850'de doğan ve 1902 yılında tayin olduğu Amasya Müftülüğü görevini 1915'e kadar sürdüren Abdurrahman Kâmil Efendi; 12 Haziran 1919'da Amasya'ya gelen 9. Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa'yı karşılayan heyetin içinde yer alır... Abdurrahman Kâmil Efendi, Mustafa Kemal Paşa'nın Amasya'da kaldığı süre içinde yakın çalışma arkadaşları arasına girmeyi başaran ve ona tam destek veren din adamlarından birisidir.

Notlara göre, soruşturma sonrasındaki olaylar şöyle gelişir: "... Sabahın erken saatlerinde (çanta) Askerlik Şubesi'ndeki vazifesine gitmekte olan Ermeni asıllı bir asker tarafından yol kenarında bulunmuş. Çantayı (Ermeni asıllı askerin) alıp götürdüğünü gören çocuklar (bunu), soruştur-

Amasya'daki son karşılaşma

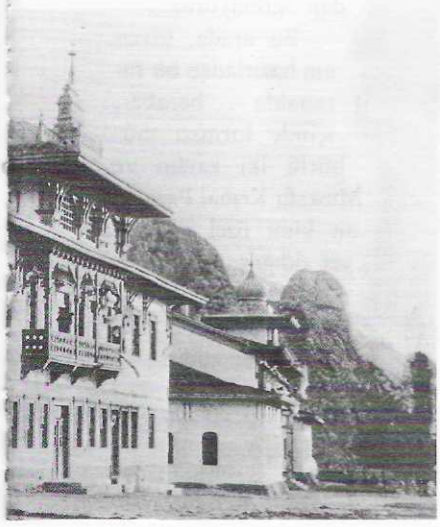
Atatürk, Amasya'ya dördüncü ve son kez, 22 Kasım 1930 Cumartesi günü gelir ve Müftü Abdurrahman Kâmil Efendi ile son kez kucaklaşır.

ma sırasında söylediler. Askerlik Şubesi Reisi huzuruna çağırtılan asker, çantayı bulduğunu, bir çuvala sararak gece evine götürdüğünü itiraf etmiştir. Derhal Ermeni asıllı askerin evine gidildi. Evdeki dolabın tahtaları arasında çuval içinde sakladığı görülmüş ve çanta ortaya çıkarılmıştır. Gerekli soruşturmanın ve incelemenin yapılabilmesi için bulunan çanta, Ermeni asıllı asker ile birlikte Müdde-i Umumiliğe (Savcılığa) götürüldüler. Bu arada Sivas'a ulaşmış olan 3. Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa'ya çantanın bulunduğu müjdesi telgrafla bildirildi."

Aynı notlarda daha sonra, çantada bulunanlara ilişkin ayrıntılar da yer alır: "Müdde-i Umumilik'e, çantanın açılıp açılmadığının tetkik ve tespiti için, çilingir davet edildi. Yapılan muayene neticesinde, çantanın açılmadığı ve açılmasına da teşebbüs edilmediği anlaşıldı. Bu hususta gerekli zabıt varakası tanzim edildikten sonra muhteviyatının tespitine geçildi. Çanta içinden; 4 bin 500 lira nakit para, bir adet kahverengi astragan kalpak, bir takım sivil elbise, bir adet altın sigara tabakası, kırmızı mumla mühürlü iki adet büyükçe zarf çıktı."

Aynı konuda Osman Tufan Paşa ise, 'Kurtuluş Savaşı Hatıraları'nda, "6 bin lira gibi

Kayıp çantanın bulunması için görevlendirilen polislerden Komiser İsmail (solda; Kesim soyadını alacaktır). Amasya Müftüsü Abdurrahman Kâmil Efendi (solda; en üstte). Abdurrahman Kâmil Efendi'nin torunu Nafiz Yetkin (altta).

merakediyorum@googlegroups.com

FOTOĞRAF: HASAN VARIŞ ARŞİVİ

Cumhuriyet'in 10. Yıl kutlamalarında, Saraydüzü mevkiinde, Amasyalılar Atatürk anıtına çelenk koyuyorlar. Kurmay Binbaşı Hüsrev Bey, I. Dünya Savaşı'nda Kafkas Cephesi Ordu Harekât Başkanı olduğu günlerde (sağ altta).

çok miktardaki para ile Sivas'a ulaştım" demektedir.

Mustafa Çağın, babası Komiser Muavini Osman Efendi'den dinlediği anıları kağıda dökmeye başladığı günlerde, Mustafa Kemal ile birlikte Amasya'ya gelen ve o zaman Erkan-ı Harbiye Binbaşısı olan Hüsrev Gerede ile, 1956 yılında mektuplaşarak bilgi almıştır.

Hüsrev Gerede, Milli Mücadele döneminin o ilk günkü heyecanlarını hatırlatan duygu yüklü mektubunda, çantanın kaybolduğunu ve Komiser Muavini Osman Efendi tarafından bulunduğunu doğrulamıştır. Hüsrev Bey, mektubunda şu satırlara yer verir:

" Muhterem Mustafa Çağın Bey, 12 tarihli nutuknamenizi, dosya içindeki yazılarınızı aldım. Erzurum Kongresi'nde bulunmak üzere Amasya'dan Sivas'a geçerken çantanın kayıp olduğunu hatırlatan mezkur Komiser Muavini Osman Efendi'nin Atatürk'ümüzü memnun eden gayret ve himmetlerini canlandıran vesika suretini almış olmakla, hediyeyi memnun ve müteşekkir olduğumu bilhassa niyaz ettirmek istiyorum."

Şimdi biz yine Amasya günlerine, çantanın kaybolduğu 26 Haziran 1919'a dönelim: Mustafa Kemal Paşa'nın ısrarla bulunmasını emrettiği çantanın içindeki evrak ve malzemenin dökümünü içeren telgraf, Sivas'a 'acele' kaydıyla çekilir. Çanta içinden herhangi bir malzeme ya da evrakın kaybolmamış olduğu teyit edilir.

Mustafa Çağın'ın notlarına göre, bulunan çanta içinde, ağızları kırmızı mumla mühürlü iki zarf açılamadığından, bunların içeriği, bugün de bilinmemektedir.

Bu resmî zarfların, Mustafa Kemal Paşa'ya Saray'dan verilen 'Müfettişlik mıntıkası' görev ve yetkilerini bildiren evraklar içerdikleri düşünülebilir.

Ayrıca zarflarda, Amasya'da karar altına alınan ve ülke sathına telgrafla duyurulan o meşhur Amasya Tamimi'nin bulunuyor olması da kuvvetle muhtemeldir. Zira Mustafa Kemal, çantanın bulunmasında emek sarf eden görevlilerin ödüllendirilmelerini istemiştir...

Nitekim biz de, Komiser Muavini Osman Efendi ve diğer polis memurlarına, Mustafa Kemal'in verilmesini emrettiği 50 liralık mükafatın, çantadaki 4 bin 500 liranın içinden alınıp verildiğini, yine Mustafa Çağın'ın mektuplarından öğreniyoruz...

Bu arada, savcının hazırladığı bir tutanakla beraber, içinde kırmızı mühürlü iki zarfın ve Mustafa Kemal Paşa'ya ait kimi özel eşyanın yer aldığı çanta, 3. Ordu Müfettişlik erkanından Osman Tufan Bey'e teslim edilir. ■

Müfettiş Paşa'dan polislere...

Mustafa Kemal Paşa'nın, kaybolan çantayı bulan polis memurlarının ödüllendirilmesini istediği telgrafı *(altta)* şöyledir:

"Osman Nuri Bey'e,
Çantayı bulmak ve hüsnü muhafaza etmek hususunda gayret ve himmetleri sevk eden Komiser Muavini Osman Efendi *(sağda; sonradan Çağın soyadını alacaktır)* ile polis memuru efendilere, 50 lira verilmesi ve kendilerine ayrıca da selam-ı mahsusamın tebliğini rica ederim.
3. Ordu Müfettişi
Mirliva M. Kemal"

Mustafa Kemal'in bu telgraf metninin altına, Yüzbaşı Osman Nuri Bey, Komiser Muavini Osman Efendi'ye şu özel notu yazmıştır:

"Komiser Muavini Osman Efendi'ye;
Çantayı bulmak hususunda göstermiş olduğunuz gayretinizi takdiren, Müfettiş Paşa Hazretleri'nin selam-ı mahsusunu müyekkiz telgrafnameyi aynen gönderdim. Maiyetinizden bu hususa gayreti görülen efendilere, Paşa Hazretleri'nin selamlarını tebliğiyle mezkur mükâfat-ı nakliyeden mütezip miktarının menzileyhte verilmesini rica ederim.
30 Haziran 1919
Yzb. Osman Nuri"

İngiliz Dışişleri'nin gözüyle: Lozan'da Türkler

popüler tarih

populer.tarih@dunya.com Temmuz 2003 Sayı 35 3.500.000 TL

TARİHÇE
Beşiktaş Jimnastik Kulübü 100 yaşında

İki önemli kalemden Ermeni sorunu

Soykırım nedir, ne değildir?

İlber Ortaylı ve Gündüz Aktan yazdı...

DUNYA Yayıncılık
ISSN 1303-6577
212323 03/07

merakediyorum@googlegroups.com

'Soykırım' iddialarının arkasındaki gerçek

1915 Ermeni Tehciri kararı, fiilen ortaya çıkan bir isyana ve düşman orduyla işbirliğine karşı alınan bir karardır. Tehciri 'soykırım' gibi göstermek, Nazizm'in soykırım suçunu dünyaya yayıp hafifletmek anlamına gelir.

'Büyük Ermenistan' için, Hınçak örgütü tarafından silahlandırılan Ermeni gençler (sağ üstte).

İLBER ORTAYLI

Génocide, kısaca 'soykırım' demek. Soykırımın özgün tarifi var; milletlerarası hukuk konusu. Gene de, yapılan tespitin ne kadar işlerliği olduğu tartışılıyor. Bu karmaşık hukukî müesseseyi anlamak için, hukukçu olmak da yetmiyor. Geniş, mukayeseli bir tarih bilgisine ve beşerî coğrafya hamulesine ihtiyaç var.

Bizim ülkemizin okur yazarları, soykırım fiilini, herhangi bir katliamla karıştırıyor; tarih bilinci olmayan hele kültür tarihini mukayeseli olarak mütalâa etme eğitiminden geçmeyen aydınlar, bu gibi kavramları isabetle kullanamazlar.

Geniş kitle, Ermenilerin katledilmediğini, sadece onların Türk ve Müslümanları katlettiğini söylüyor. Bu kaydı öne sürenlerin Ermeni olaylarını sözel tarih yoluyla öğrendikleri anlaşılıyor. Bildikleri doğrudur; ama tam değildir.

Buna karşılık, kendilerini beynelmilel mehafilin üyesi zanneden bazı işbitiriciler; "Pekâlâ kesmişiz, şu soykırımı kabul edelim, bu sayede Avrupa'ya da alınırız," diyorlar. Az sayıdaki bu hatipler, şu sıralarda yurtdışı platformlarda en çok iltifat görenler. Ama iltifat görmekle tasvip görmek aynı şey değil. Ne var ki, bu platformlarda, Ermeni-Türk çatışmalarının tarihini ele alan Türkler, hatta Ermeniler bile ortaya çıkmaya başladı.

Başlangıçta pek sevimsiz ve lüzumsuz olarak kabul edilen bu tez sahipleri, gide-

1915'te, Orta Anadolu'daki demiryolu hattı, Toroslar'da, Pozantı'da son buluyordu. Tehcire tâbi Ermeniler, Suriye'ye doğru, yayan olarak yola devam ediyorlardı.

rek ciddiyetle dinlenmeye başlanıyor.

Soykırım, mürur-u zamana (zaman aşımına) bağlı olmayan bir suçtur. Asırlar da geçse, kovuşturulur. Bunun tarihsel-kültürel açıdan anlamı şudur; soykırımın suçlusu ön planda, tarihî kültürel altyapıdır.

Buna göre, Türklerin geçmişi, yani dedelerimiz, Ermenilere karşı kin tohumları atan ve onları yok etmeyi planlayan adamlar olmalıdır. Oysa böyle bir durumu gösterecek yazılı-sözlü bir kültürel altyapı mevcut değildir. Gene buna göre, torunlarımız suçludur, suçlu olacaktır çünkü kasapların torunlarıdırlar.

SOYKIRIMI KABUL ETMEK NE ANLAMA GELİR?

Gerçi bazıları, soykırımı kabul etmemizin geriye yürüyen tazminat yükümlülüğü getirmeyeceğini söylüyorlarsa da; her zaman ve zeminde bu gibi talepler ileri sürülebilir ve kabul de ettirilebilir.

Kaldı ki, bir toplum için, ağır bir suç ve suçlama teşkil eden soykırımın parayla ölçülmesi de mümkün değildir. Böyle bir suçu kabul edersek, geleceğin Türk nesillerine de haksız bir yafta yapıştırmış oluruz.

İmparatorlukların parçalanması her yerde hazin ve kanlı etnik çatışmalara neden olur. Bu gibi olaylar Karadeniz'de de, Arap Yarımadası'nda da farklı düzey ve derecelerde kendilerini göstermiştir.

Osmanlı Ermeniliği 'priorité' yani yaşadığı coğrafyada tarihsel evleviyyet dolayısıyla hakları olduğunu iddia ederek mücadelesine başladı.

Muvaffak olsaydılar, başka türlü bir tarih yazılacaktı. Muvaffakiyetsizliğin nedeni olarak, bölgedeki nüfuslarının azınlık olduğu zikredilmeyecekti. Ne var ki, savaşan Osmanlı hükümeti de civardaki başka etnik gruplar da Ermenilikle çatışmaya düştü.

Demek istediğimiz şu ki; soykırımcı bir kültürel altyapı olsaydı, çatışmaya neden olacak unsurları, başından ortadan kaldırırdı. Soykırımcı bir kültürel ve idarî altyapı, Anadolu'nun ortasında ve Batı Anadolu'da Ermeni nüfusu bırakmazdı. Türk Halk Edebiyatı'nda ve Divan Edebiyatı'nda, çarpıcı ve kışkırtıcı eserler ve deyişler yoktur.

ÇAĞIMIZIN LAİKLİĞİ VE YAHUDİ DÜŞMANLIĞI

Luther'den beri Almanya, Yahudi tekelinden söz ederdi; Paskalya zamanı iğneli fıçı hikayeleri canlandırılırdı. Hatta çağımızın laikliği, 19. Asır'da yeni umutlarla yükselirken; yaşadığı toplumlarla kaynaşma amacında olan reformist Yahudi Theodor Herzl, Yahudi düşmanlığının bu sefer din dışı, ırkçı bir toplumda yeniden doludizgin hayatına devam ettiğini gördü ve Yahudi devleti projesini yürürlüğe koydu.

Osmanlı toplumunda, Ermenilere karşı böyle yaygın bir edebiyat söz konusu değildi. Şurası bir gerçek ki, bazı din değiştiren gruplar yerlerinde bırakıldılar ve Batı şehirlerinde de zaten Ermeni nüfus yerlerinde kalmıştı.

Ermeni tehciri karşılıklı kanlı ve hazin olaylarla doludur. Bunları unutmak gerekmiyor; aksine, Türk ve Ermeni tarihçilerin karşılıklı olarak araştırmaları lazım. Ne var ki, unutmamak gereken bu olayları saptırarak kullanmak ve

Kurtuluş Savaşı sırasında, Kilikya'da, Fransızların silahlandırdığı Ermeni çetecilerin Musa Dağı'ndaki *kampı* (üstte). Theodor Herzl (solda). Anılarında Van'daki çatışmalara ve Ermenilerin uyguladığı *katliama geniş yer* veren Almanya'nın Erzurum konsolosu Dr. Schwarz, Kafkas Cephesi'ndeki Osmanlı ve Alman *subaylarıyla* birlikte (altta).

merakediyorum@googlegroups.com

Yakın tarihe kısa bakışlar

■ 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nın sonunda Yeşilköy'de imzalanan San Stefano Antlaşması'nda *(üstte; Punch dergisi, 30 Mart 1878)*, Osmanlı topraklarındaki Ermeniler için 'reform' yapılması öngörülüyordu. Yeşilköy'e gelmiş olan Grandük Nikola'yı ziyaret eden Ermeni patriği Narses'in talebi üzerine, reforma ilişkin bir madde antlaşmaya ilave edildi. Ermeniler böylece Rusya'nın himayesine girdiler.

■ Antlaşma'nın tarafı diğer büyük devletler de Anadolu'da Ermeni

nüfusun bulunduğu yerlerde konsolosluklar açtılar.

■ Tehcire kadar geçen 30 yıllık süre içinde, Ermenilerin siyasi ve silahlı faaliyetleri, büyük devletlerin bu himayesinin yarattığı Ermeni yanlısı şartlarda gelişti.

■ Osmanlı yöneticileri Taşnak liderleriyle Ağustos 1914'te bir toplantı yaptılar. Ermenilerden, savaşta sadık Osmanlı vatandaşları olarak hareket edeceklerine dair söz aldılar. Ancak iki ay önce Erzurum'da yapılan gizli bir Taşnak toplantısında, savaştan bilistifade, Ermenilerin Osmanlı devletine karşı geniş bir ayaklanma yapması kararlaştırılmıştı. Buna rağmen Ermeniler, bağımsızlıklarına kavuşmak için, Ruslarla işbirliği yaptılar.

■ Rus Ermenileri de Osmanlı'ya saldıracak Rus ordularında yerlerini aldılar. Rus çarı tarafından Tiflis'te kabulünde, Eçmiadzin Katolikos, Çar'a, "Ermenilerin kurtuluşu Anadolu'da Türk hakimiyetinin dışında otonom bir Ermenistan'la sonuçlanacak ve bu, Rusya'nın yardımıyla gerçekleşecek" dedi.

■ Mart 1915'te Rus kuvvetleri Van'a doğru harekete geçtiler. 11 Nisan günü Van Ermenileri isyan etti ve Müslüman halka saldırdı. 21 Nisan günü Çar II. Nikola Van Ermeni Devrimci Komitesi'ne bir telgraf çekerek, "Ruslara hizmetlerinden dolayı" teşekkür etti *(solda; 1915 ilkbaharında Rus ordusunun yanında yer alan Ermeni çeteciler)*.

■ Amerika'daki Ermeni gazetesi Gochnak, 24 Mayıs tarihli sayısında, Van'da sadece 1.500 Türk kaldığını bildirdi.

■ Osmanlı sınırını aşan Rus ordusu içindeki Ermeni güçlerine, devrimci ismi 'Armen Garo' olan eski Osmanlı milletvekili Karekin Pastırmacıyan kumanda etti *(altta; çetecilerle birlikte)*. Diğer bir eski milletvekili, Hamparsum Boyacıyan, 'Murat' kod adıyla, Türk köylerine saldıran ve sivil nüfusu katleden gerilla gücünün başındaydı *(üstte; komitacı kıyafetiyle)*.

yerli yersiz haykırmak da doğru değil.

Ancak soykırımın kesin belirlenmiş şartları ve nedenleri bu çatışmalarda yoktur. Siyasi emellerle çıkan çatışmalarda uygulanan tedbirler ve tehcir, soykırım havası ve programı içinde hazırlanmamıştır. Bizzat Osmanlı Hükümeti'nde, Ermeni bakanlar vardı. İttihad ve Terakki'nin önderleri içinde, Hüseyin Cahid, Halide Edib gibi Ermeni taraftarları bulunuyordu.

SOYKIRIM İDDİALARI YAYILMAK İSTENİYOR...

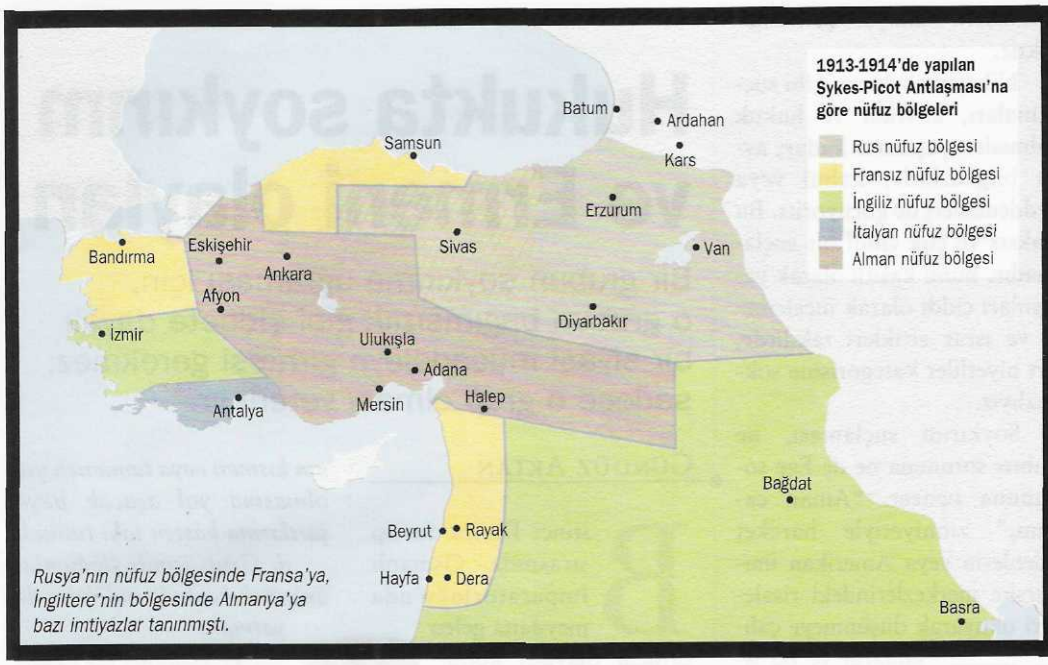
Doğrusu, bir asırdır Ermeniler lehinde literatür meydana getiren Avrupa güçlerinin hiçbiri, sanıldığının aksine, Ermenilere ciddi müzaherette bulunmadılar ve hatta tehcir planlarının Alman Genelkurmayı'nın telkiniyle ortaya çıktığını, Brentjes gibi yazarlar da tekrarlar.

Hiç şüphesiz, tehcirdeki katliam her eyalette tekrarlanmamıştır. Becerikli idareciler tehciri zayiatsız yönetebilmiş, bazıları inisiyatifi sorumsuz parti militanlarına veya Ermenilere kin tutan diğer mahalli etnik gruplara kaptırmıştır.

Bu durumun, planlı ve gerçekten masum ve organize olmayan, siyasi emelleri bulunmayan Yahudileri yok eden Nazi Holokostu'na benzetilemeyeceği açıktır.

Hal böyle iken, Avrupa'da ortalama insanlar; yakın zamandaki Nazi Holokostu'nu Ermeni tehcirine benzetiyorlar. O zamanın tarihçi kaynaklarından çok, yeniden inşa edilen tarih risaleleriyle ilgileniliyor.

Almanya ve Fransa'nın yeni nesilleri, II.

Birinci Dünya Savaşı başlarken Osmanlı topraklarını paylaşmak için hazırlanan gizli Sykes-Picot Antlaşması, Osmanlı devletinin nasıl paylaşılacağını kararlaştırmak için, İngiltere ile Fransa'nın başlattıkları, sonradan Rusya ve İtalya'nın da katıldıkları gizli bir antlaşmadır. Bu gizli paylaşım antlaşması, 1917 sonunda Sovyetler Birliği tarafından dünyaya açıklanmıştır.

Cihan Harbi'nde büyüklerinin yaptığı holokosttan çok utanıyorlar. Bir nesil evveli Almanlar, Schiller, Goethe, Wagner, Beethoven'ın halkı diye övünürken, bugünün Almanları, 'Yahudi kasabının çocukları' diye nitelendiriliyor. Yeni Avrupa gençliği, ulusal kimliğini gölgeleyen bu olayları unutturmak değil; aksine yaymak, başka kıtadaki benzerlerini ortaya çıkarmak için çırpınıyor, dünyanın dört bucağındaki ırkçılığı protesto ediyor.

Bu belki dürüst bir eğilim; ne var ki, bütün dünyayı ve tarihi, Engizisyon'un ve Nazizm'in tekrarı olarak vurguluyorlar. İşte bu vurgulamanın, çok sâfiyane olmadığı açıktır. Suçlular kendilerine suç ortakları, suç arkadaşları arıyorlar.

Bazen bunun budalaca tezahürlerine rastlanıyor. Tessa Hoffman adlı Alman resmî çevrelerine yakın bir yazar; Birinci Cihan Savaşı'nda Trabzon'da Ermeniler için gaz odası inşa edildiğini yazıyor.

1914-15'in Trabzon'unda hangi para ve hangi teknolojiyle bu iş başarılacaktı?.. Osmanlı başkentinde ve en mutena kolordularda dahi, bırakınız gaz odasını, bitlenmeyi yok edecek etüv makinesi bile yoktu.

Bunları yazan, Auschwitz'deki gardiyan amcalara ortak arıyor. Mücrimlerin halefleri maalesef soğukkanlı değil, ayıbı dağıtma gayreti içindedirler.

Gelecek nesilleri ipotek altına koyacak suçlamaları kabul edemeyiz. Çünkü suç-

Yıl 1989; dönemin Almanya'sının Başbakanı Helmut Kohl, 14 Kasım'da Auschwitz Toplama Kampı'nı ziyaret ediyor (sol üstte): Gaz odalarında, fırınlarda, barakaların diplerinde ölümü tanıyan Yahudi soykırımı kurbanlarının anısına, elinde bir demet çiçek...

merakediyorum@googlegroups.com

lamaların mahiyeti çok değişiktir.

Nihayet soykırım gibi suçlamaları, kavram ve hukuk bilmeden yapanlar kadar; aynı bilgisizlikle, kabul veya reddedenleri de görüyoruz. Bu haksız ve çok ciddi bir suçlamadır. Bunu kasıtlı olarak yapanları ciddi olarak incelemeli ve ısrar ettikleri takdirde, art niyetliler kategorisine sokmalıyız.

Soykırım suçlaması, ne Kıbrıs sorununa ne de Ege sorununa benzer. "Aman canım," zihniyetiyle hareket edenlerin veya Amerikan üniversite merkezlerindeki risaleleri okuyarak düşünmeye çalışanların ve bu işleri, "Biz yapmadık, etmedik," diyenlerin, millet tarihimizin bu en ciddi sorunu çözebileceklerine inanmıyoruz.

Yıl 1990: Auschwitz Toplama Kampı'nda, 11. Blok önünde, buraya 50 yıl önce, 16-17 Haziran'da, ilk Yahudi kafilelerinin getirilişinin yıldönümünde soykırım kurbanları için bir tören yapılıyor (üstte).

Soykırım kavgası, Diaspora'daki sorumsuz grup ve kişilerin kendilerine göre ürettikleri yorumlarla çözülemez. Aynı biçimde, bazı Türk zümre ve şahıslar da Türk tarihçiliği adına hareket ediyor. Resmi tarih fobisini kışkırtanların bir tutumu var; soykırımı reddeden herkesi, devletin müstahdemi diye ilan ediyorlar. Bu tutum, belki gürültüyü artırır ama diyalogu keser.

Tarihî yönden bir gelişme var; Ermenistan'ın artık devlet olması, hem Ermeniler hem de Türkler açısından bir avantaj. Ve son zamanlarda, Ermenistan'ın kurumları ve akademisyenleriyle bu sorunu tartışmaya başlamak daha yararlı görünüyor. İki memleketin ortak geleceği ve sorunları, bu sorunu tartışmakta da aklı selimi getiriyor gibi... ■

Hukukta soykırım ve Ermeni olayları

Bir grubun soykırıma uğraması için, o grubun bağımsızlık gibi şiddete dayalı bir siyasi mücadeleye girmesi gerekmez; sadece o grup olması yeterlidir.

GÜNDÜZ AKTAN

Birinci Dünya Savaşı sırasında, Osmanlı İmparatorluğu'nda meydana gelen Ermeni olayları konusunda çok yazıldı... 85 yıl önce cereyan etmiş bu olayların anlaşılması için, tarihî çalışmalar olmazsa olmaz nitelikte... Ancak uluslararası hukuk alanında eğitim ve tecrübesi yoksa, tarihçi bu olayların soykırım olup olmadığı konusunda, belli bir kesinlikle konuşamaz.

9 Aralık 1948'de kabul edilen ve 12 Ocak 1951'de yürürlüğe giren 'Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme' soykırım suçunu şöyle tanımlar:

"Madde 2. Bu Sözleşmeye göre, soykırım, bir milli, etnik, ırki veya dini grubu, grup olarak, kısmen veya tümüyle, yok etmek kastıyla, aşağıdaki fiillerin işlenmesidir:

a. Grubun mensuplarını katletmek;

b. Grubun mensuplarına ciddi bedensel ve psikolojik zarar vermek;

c. Grubun bedeni varlığının kısmen veya tamamen yok olmasına yol açacak hayat şartlarına kasten tabi tutmak;

d. Grup içinde doğumları önlemek kastıyla önlemler dayatmak;

e. Grubun çocuklarını bir başka gruba zorla nakletmek."

Bugün, Ermeni soykırım tezi artık, Sözleşme'nin 2. maddesi (c) fıkrasına dayandırılıyor. Buna göre, Osmanlılar'ın Ermenileri açıkça yok etmekten çekindikleri için, tehcirden yararlanıp Ermenilerin yok olmalarını sağlayacak yaşam şartlarını onlara dayattıkları; tehcir sırasında saldırılardan koru-

ma, güvenli ulaşım sağlama, gıda ve ilaç tedarik etme, tedavilerini yapma, barınak ihtiyaçlarını karşılama gibi görevlerini bilerek ihmal ederek (omission) ölümlerini hızlandırdıkları; hatta Teşkilat-ı Mahsusa'nın ve hapishanelerden serbest bırakılan canilerin katliamlarını bizzat örgütledikleri ileri sürülüyor.

Unutmamak gerekir ki, doğrudan etkisi olan öldürme gibi fiillerin yanında, devletin görevini ihmal ederek ölümlere bilerek neden olması da soykırım fiili sayılabiliyor. Bu nedenle, tehcirin gizli bir soykırım olup olmadığı üzerinde durulması gerekiyor.

Başkumandan Vekili Enver Paşa, İçişleri Bakanı Talât Paşa'ya 2 Mayıs 1915'te gönderdiği bir telgrafta, Rusların 20 Nisan günü, kendi sınırları içindeki Müslümanları perişan şekilde sınırlarımıza sürdüğünü bildiriyor; Van civarındaki Ermenilerin isyanına da atıfta bulunarak, Ermenilerin de (Rusların Müslümanlara yaptığı gibi) ya Rus sınırına sürülmesini ya da başka yerlere dağıtılmasını öneriyordu.

Bunun üzerine Talât Paşa, sorumluluğu bizzat yüklenerek, Ermenileri Rusya'ya doğru sürmekten daha insanî bir seçenek olan tehciri başlattı. Bir süre sonra da sorumluluğu paylaşmak için, 30 Mayıs günü konuya ilişkin bir geçici yasa çıkarılmasını sağladı. Böylece komutanlara, asayişi bozan, silahlı saldırgan ve direnişçileri, tecavüz ve direnişleri sırasında imha etme; ca-

Ermeni Tehciri döneminin İçişleri Bakanı Talât Paşa (sol üstte) ve Başkumandan Vekili Enver Paşa (sol sayfada). Tehcir kararını içeren Meclis-i Vükelâ mazbatasının özet bölümü (üstte). Şubat ve Mart 1915'te, Ruslar karşısındaki Osmanlı kuvvetlerini cephe gerisinden vuran bir grup Ermeni komitacı (solda).

İşte soykırım budur!

Nazi Almanya'sının Auschwitz Toplama Kampı'nda uygulanan soykırımın çarpıcı safhalarından biri: Kampa getirilen Yahudi kadınların saçları kesiliyor. Bu saçlardan Alman ordusu için kumaş yapılacak... Bugün Auschwitz'te ziyaretçiler, bu kesilmiş saç tomarlarını izleyebiliyor ve soykırımın ne olduğunu anlıyorlar.

merakediyorum@googlegroups.com

Rus ordusuna destek vererek Osmanlı kuvvetlerini arkadan vuran Ermeni çetelerinden 'Yıldız Çetesi' mensupları (üstte). İki Hınçak çetecisi: Habete Tekeliyan ve Kalust Andrasyan'ın dönemin bir kartpostalındaki görüntüleri (sağda).

susluk ve vatana ihanet eden köy ve kasaba halkını tek tek veya toplu halde başka yerlere sevk ve iskan etme yetkileri verilmekle, tehcir işi orduya devredildi.

Buradan da görüleceği üzere, yok etme kastı için gerekli olan, Ermeni tehcirine önceden karar verilmesi; bu kararı uygulamak amacıyla planlar yapılması; gerekli teşkilatlanmanın oluşturulması ve nihayet hazırlıklar tamamlanarak tehcir adı altında yok etme faaliyetine başlanması söz konusu olmadı.

Holokost'ta da görüldüğü gibi, bir ülkede bir grubun mensuplarını, sırf o grup mensubu olduklarından dolayı yok etme kastının olabilmesi için, o gruba karşı yıllar süren yoğun bir ırkçı nefret duyulması gerekiyor. Anti-semitizm olmadan Almanların Holokost'u gerçekleştirmesi mümkün değildi.

Soykırımda, bir grubun tümünü veya bir bölümünü yok etme iradesiyle bazı fiillerin işlenmesi gerekiyor. Oysa bir grubun mensuplarının o gruba ait olduklarından dolayı, ırkçı nefretle yok edilmesi söz konusuysa, yok etme iradesinin mantıken grubun tümüne dönük olması lazım gelirdi.

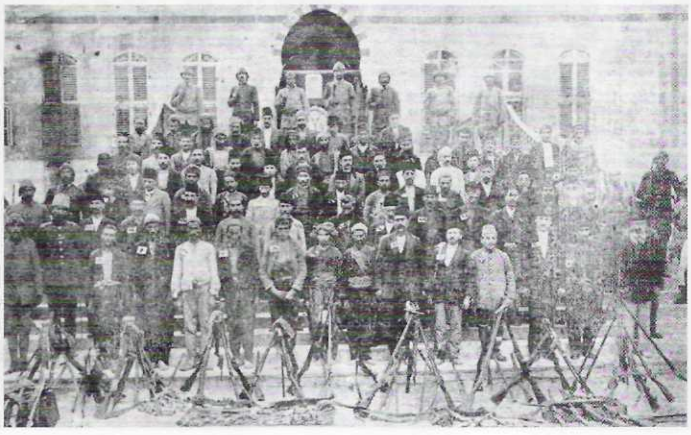
Ermeni tehciri, çoğunlukla Gregoryan Ermenilerin sevkini öngördü. Katolik ve Protestan Ermenilerin büyük bölümü tehcir dışı kaldılar. Ortodoks Ruslarla dinî açıdan akraba dinden olan Gregoryan Ermenilerin, Rus ordularının yardımıyla, bölgede etnik temizliğe girişip bağımsızlık kazanması ihtimalini bertaraf etmenin, tehcirde payı olduğu aşikâr.

Rus ordusunun ilerleme hattı üzerinde bulunan bu en büyük Ermeni grubun içinden çıkan terörist ve gerillaların Osmanlı ordusunu arkadan vurması, lojistik yollarını kesmesi, Müslüman yerleşim birimlerinde katliamlara girişmesi, tehciri askeri açıdan kaçınılmaz kılıyor. Bu nokta, tehcir kararının altında yatan nedenin, ülke savunması ve toprak bütünlüğü ile Türklerin can güvenliğini koruma olduğunu gösteriyor.

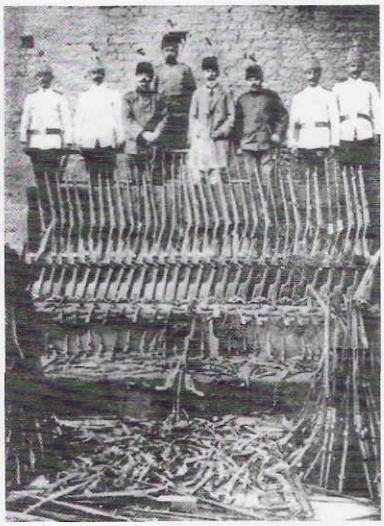
Tehcir yapılmayan illerdeki Ermenilerin sayısı 200 bin civarında. Ama bunun sembolik anlamı önemli. Irkçı nefretin yol açtığı Yahudi soykırımında, Berlin veya Münih Yahudilerinin soykırım dışında bırakılabileceği düşünülebilir mi? Sadece bu örnek bile, Ermenilere soykırım yapılmadığını ortaya koyuyor.

Ermeni tehciri sırasında, Ermenileri korumayan, onlara saldıran, mallarını çalan vb. 1.397 kişiye, tehciri yapan hükümet tarafından, yarısından fazlası idam olmak üzere, çeşitli ağır cezalar verildi. SS'lerin Yahudileri korumadıkları için idam edildikleri bir Holokost düşünebiliyor musunuz?..

Soykırım Sözleşmesi, dört gruba soykırım yapılabileceğini sayarken, müzakereler sırasında önerilen 'politik grubu' sözleşme dışı bıraktı. Bu, şu

Çukurova Dörtyol'da ele geçirilen Ermeni çeteciler ve silahları (sağda). Amasya'da ele geçirilen çetecilerin silahları (sağ sayfada, üstte).

anlama geliyor: Bağımsızlık, otonomi gibi politik amaçlı mücadelede, taraflar birbirlerine büyük zulüm yapabilirler. Bu yine suçtur. Ama soykırım suçu değildir. Zira politik mücadelede karşılıklılık vardır. Bir grubun soykırıma uğraması için, o grubun bağımsızlık gibi şiddete dayalı bir siyasi mücadeleye girmesi gerekmez; sadece o grup olması yeterlidir.

Kısaca, tehcir bir grubu, ne grup niteliğiyle ne de başka bir nedenle yok etmek amacıyla değil, Rus işgal ordularıyla işbirliğine girmiş olan; bu çerçevede kılavuzluk ve casusluk yapan; isyanlar çıkaran; birlikleriyle Osmanlı ordusuna saldıran; lojistik ve haberleşme hatlarını kesen; terörist gerillalarıyla Türk-Müslüman yerleşim birimlerine saldırıp katliamlara ve etnik temizliğe girişen Ermenileri Doğu Cephesi'nden ülkenin güneyine, savaş dışında kalan bir bölgeye taşımak amacıyla yapıldı. Tehcirin bu askeri gereklilik yönü, bugün geçerli olan hukuka da uygun. Tehcirin nedeni açık ve kesin biçimde askeriydi ve Türk-Müslüman nüfusun varlığı ve güvenliğini sağlamakla ilgiliydi. ■

I. TARC'ın ölümü

Türk-Ermeni Barışma Komisyonu (TARC), daha iki yılını doldurmadan son buldu. Bu bir ilk denemeydi. Zordu. Konu, tarafların tüm duygu dünyalarını sarsıcı nitelikteydi.

GÜNDÜZ AKTAN

Bir taraf diğer tarafı, soykırımla yani suçların en büyüğüyle suçluyordu. Türkler Ermenileri tehcire tabi tutmaktan ziyade 'yok etme' kastıyla yok etmişlerdi. Bu iddialara olumsuz bir karşılık 'inkârcılık' diye niteleniyor, ayrıca kınanması gereken bir tavır oluyordu.

Taraflar, soykırım konusunda anlaşamayacaklarını anlayınca, Ermenistan'la Türkiye arasındaki ilişkileri düzeltmek ve işbirliğini artırmak için somut projeler üzerinde çalışmaya karar verdiler. Türkiye, Ermenistan'ı bağımsızlıkla birlikte tanımış; ama diplomatik ilişkiler kurmamıştı. Ermenistan'ın, Karabağ'ın tümünü ve Azerbaycan'ın yüzde 20'sini işgal etmiş olması, buna imkan vermemişti.

Bu nedenle Türkiye, 1993'te insani yardım için ortak sınırı açtıktan hemen sonra tekrar kapatmıştı. Yani Azerbaycan'a karşı toprak kazanmak amacıyla savaşan Ermenistan'ı 'abluka'ya almıştı. Türk-Ermeni ticareti Gürcistan üzerinden yapılıyordu. Kaldı ki, Ermenistan'ın Bağımsızlık Bildirgesi'nde 'soykırım' ithamı yer alıyordu. Ermenistan, Türk-Ermeni sınırını çizen Kars Antlaşması'nı halef devlet olarak kabul etmiyordu. Resmi Ermeni görüşünde, Doğu Anadolu 'Batı' Ermenistan'dı. Fazladan, Fransız Meclisi'nin soykırımı tanıyan yasayı kabul etmesinin ardından, Ermenistan kaynaklı Ermenilere verilen vize de kaldırıldı. Oysa İstanbul'da 35 bin civarında yasa dışı Ermeni'nin çalıştığı biliniyordu.

TARC'ın belki de en büyük başarısı, vizenin tekrar ihdasını sağlamak oldu. Veya bu başarıyı kendisine mal etti.

Belki somut projeler geliştirip uygulamaktaki başarısızlığından, belki de zaten kaçınmak imkansız olduğundan, toplantılar sırasında, soykırım konusu en beklenmeyen anlarda, birden bire geriye geliyordu.

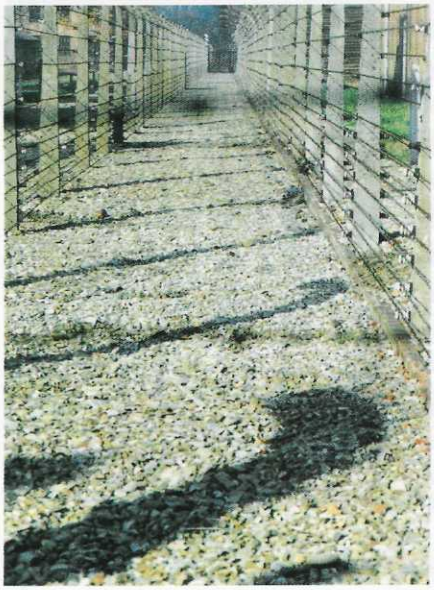
Taraflar bu konuyu nasıl ele alabileceklerini bilemediler. Ermeniler konunun tarihçiler tarafından ortak çalışma konusu yapılmasına karşıydılar. Soykırım üzerine çok sayıda kitap ▶

I. Dünya Savaşı'nda Çukurova'da Fransızların silahlandırdığı Ermeni Taburu, Haçin bölgesinde Müslüman Türklere karşı geniş bir katliam hareketine girişti: Solda, bu katliamın tanıklarından Mehmet Baykal Marhasahane harabesi önünde.

merakediyorum@googlegroups.com

Auschwitz Toplama Kampı'nda, 1945 yılında çekilen sağdaki fotoğraf, Nazizmin Yahudi Holokost'unu sergiliyor. Bugün de Auschwitz Toplama Kampı bir müze olarak, bu soykırımın anısını insanlık bilincinde canlı tutuyor (sağ üstte).

yazılmıştı ve hemen hepsi, olayları 'soykırım' olarak tanımlıyordu. Şimdi yeniden bir tarih çalışması yaptırmak, soykırım konusunda kuşkular varmış izlenimi yaratmak anlamına gelecekti ki, kendileri böyle bir şey yapamazlardı. Ortak arşiv çalışması önerisini ise, Türk arşivlerinin soykırım inkarı amacıyla baştan aşağı tahrif edilmiş olduğu 'gerçeği' nedeniyle, reddettiler. Arşivlerin doğru olup olmadığının uluslararası kuruluşlara tevsik edilmesi önerisi, duyurulmadı. Arşivlerimizin tümünü neden açmadığımızı ısrarla sordular. Cevap basitti: Türk devlet arşivleri tümüyle açıktı. Aslında kapalı ya da kısmen kapalı olan, Ermenistan'ın, olaylar sırasında Anadolu'da bulunan Hıristiyan misyonların, Taşnakların ve Patrikhane'nin arşivleriydi. Soykırım konusunun olağanüstü psikolojik boyutunu ele almak da mümkün olmadı... Ama son darbeyi hukuk alanında yapılan bir 'çalışma' oluşturdu: Bir suç olan soykırım, hukuki bir kavramdı. Sözleşmeye göre, soykırıma mahkemeler karar verebilirdi. Hükümetlerin ve parlamentoların böyle bir yetkisi yoktu. Aslında tarihçilerin ve arşivcilerin çalışmaları da, yargıya yardımcı olmanın dışında, soykırımın varlığı ve yokluğu konusunda kesin bir kaynak olamazdı.

Ermenilerin hukuk yolundan çekindikleri belli oluyordu. Muhtemelen, bazı hukukçulardan yargıya gitmenin kendileri açısından tehlikeli olacağı yolunda görüş almışlardı. Ama hukuk konusunda bir şey yapamazlarsa, giderek inandırıcılıklarını kaybetmekten korkuyorlardı. Zira biz, sürekli hukuka atıfta bulunuyorduk. Öyle bir şey yapmalıydılar ki, yargı olmadan yargıymış gibi gösterilebilsin ve hepsinden önemlisi, soykırım konusunda kendilerini haklı çıkarsın. ICTJ adında Güney Afrika konusunda barışma çalışmalarında başarılı olan bir merkez bulundu. Bu merkeze, "Soykırım sözleşmesinin geriye dönük işleyip işlemeyeceği" soruldu. Hukuka göre sözleşmeler geriye işlemiyordu. Soykırım konusunu hayatında ilk kez ele alan ICTJ'nin çalışması, bunu doğruladı. Ama merkez kendisine sorulmayan bir soruya daha cevap verdi: Sözleşme şayet geriye işleseydi 20. Yüzyıl başında vuku bulan olaylar, soykırım sayılabilir miydi? Bu soru sadece hakem mahkemesine veya uzlaşma komisyonuna sorulabilirdi. O zaman da yargı usullerini uygulamak, tarafların savunmalarını almak, tanık ve kanıtları incelemek gerekecekti. 2002 sonbaharında yapılan birkaç saatlik bir toplantıda, ICTJ'nin bu soruya cevaben bir çalışma yapmasının, mandasını aşmak anlamına geleceği, bu işin usulüne uygun mahkemelerin yetkisi dahiline girdiği anlatıldı. Ermeniler ise yargı istemediklerini, ama tarafların barıştırılması

Taşnaksutyun (Ermeni İhtilal Cemiyetleri Birliği) arması (sağ üstte). Ermeni komitacıların Van civarında katlettiği bir grup Müslüman Türk köylüsü (sağda).

amacıyla, hukuki bir çalışmaya ihtiyaç duyduklarını söylediler. Sonuç, kime ne kadara mal oldu bilinmez, ama Ermenilerin istediği gibi çıktı. Sözleşmenin geriye işlemeyeceğinden hareket eden ICTJ, Ermenilerin Türkiye'den tazminat ve toprak talep edemeyeceklerini bildirdi. Böylece Türkiye lehine, herkesin bildiğini bildirmiş oldu. Mandasını aşıp, soykırım sözleşmesini geriye işleterek de Ermeni olaylarını soykırım saydı. Ermenilerin istediğini verdi...

Hukuk açısında cılız bir ucube ortaya çıkmıştı ve TARC'ın Türk üyelerinden bunu bir yargı kararı gibi kabul etmeleri bekleniyordu. Tabii kabul etmedik.

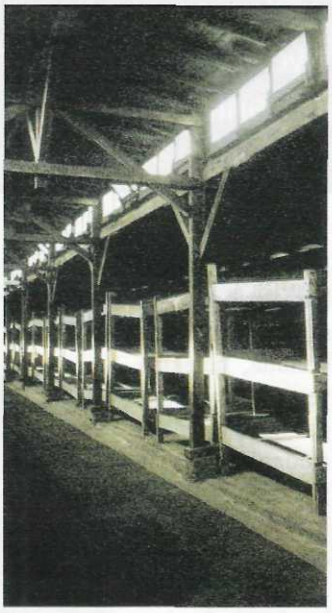

Ancak TARC'ın çalışmalarına hiçbir şey olmamış gibi devam etmek de imkansızdı. Aksi halde ICTJ çalışmasını zımnen kabul etmiş olacaktık.

Bu nedenle Büyükelçi (e) Özdem Sanberk, General (e) Şadi Ergüvenç ve ben, TARC üyeliğinden ayrıldık. Yerimize hepsi profesör olan İlter Turan, Ersin Kalaycıoğlu, Ahmet Evin ve Şule Kut geldi. Prof. Üstün Ergüder ve Emin Mahir Balcıoğlu, devamlılığı sağlamak için TARC'ta kaldılar. Sayın İlter Türkmen de şeref üyeliğine geçti. TARC'ın Ermeni üyeleriyse bir yeni üyenin ilavesiyle aynen kaldılar.

Türk tarafı olarak TARC'ın görevini sürdürmesinden yanayız. TARC çok zor bir konunun taraflarca ele alınmasını sağladı. Yeni TARC'ın ICTJ çalışmasını unutması lazım. Soykırım iddialarını yargılayan Lahey'deki Eski Yugoslavya ve Ruanda mahkemeleri hukuk belgelerinin geriye uygulanmaması konusunda son derece titiz. Örneğin ICTJ'nin çalışmasında, kısmen de olsa uygulanan 'suç unsurları' kavramı, Yugoslavya ve Ruanda'da vuku bulan olaylardan sadece birkaç yıl sonra 'Uluslararası Hukuk Komisyonu' tarafından kabul edilmiş olduğundan, bu iki mahkemece uygulanmıyor. Soykırım suçunda, devlet sorumluluğu aranmıyor. Mahkemeler, soykırım suçunun saptanması için, yüksek devlet sorumluları dahil, sanıkların 'yok etme kastı' ile Sözleşme'de öngörülen fiilleri işlediklerini kanıtlamak için inanılması zor ayrıntıya giriyorlar.

Ermeni Tehciri'nin ardından, Port Said'deki bir mülteci kampında çekilmiş soldaki fotoğrafta yer alan kadın; Avrupa ve Amerika'daki Ermeni lobilerinin örgütlediği, Rusların silahlandırdığı Ermeni çetecilerin Van üzerine yürüyüşlerinin (sol altta) bir kurbanı sayılabilir.

Aynı yöntemi bundan 85 yıl önce cereyan etmiş olaylara uygulamak imkansız. Ne tanıklar ne de varsa, sanıklar yaşıyor. Bunların yerine, gerçek olduklarından kuşku duyulmasına imkan bulunmayan binlerce arşiv belgesi kanıt olarak kabul edilmiş olsa, Osmanlı'nın Ermeni tehcirinde hiçbir şekilde 'yok etme kastına' sahip olmadıkları açıkça ortaya çıkacak. Ama bu olaylardan sonraki üçüncü Ermeni kuşağı, nakli hafızanın (transmitted memory) tüm abartılarıyla, soykırımı kimliklerinin temel unsuru yapmış durumda. Hatta çoğunun kimlikleri, sadece soykırıma uğratılmışlık duygusundan oluşuyor. Bu durumun düzelmesi için de Türklerin kendilerine 'yaptıklarını' kabullenmeleri *gerektiğini; yoksa iyileşmelerine* imkan olmadığını düşünüyorlar. Tehcir kuşkusuz büyük acılara neden oldu. Bunun içerdiği trajediyi kabul etmek, Ermenilere yetmiyor. Kaldı ki Ermeniler o sırada yıkılmakta olan Osmanlı'nın asli unsuru olan Türklerin de büyük acılar çekmiş olduklarına tam bir kayıtsızlık içindeler. Onlar açısından olayların niteliğinden ziyade, olaylara konulacak isim önemli. Böylece acılarının Yahudi Holokost'u düzeyine çıkarılmasını amaçlıyorlar. Çıkmaz burada.

Nazi Almanya'sının Auschwitz Toplama Kampı'nda uyguladığı soykırımın bir başka belgesi: Yahudi kadınlar gaz odalarına gönderilmeden önce koğuşlarda (en solda). Auschwitz Toplama Kampı'nda bugün de muhafaza edilen koğuşlar (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Lozan Barışı'nın imzalanmasının ardından, delegeler bir arada: Soldan sağa; Stancioff (Bulgar), Caclamanos (Yunanistan), M. İovonovitch (Sırp-Hırvat-Sloven), Gen. Pellé (Fransa), İ. İnönü (Türkiye), Scheurer (İsviçre Cumhurbaşkanı), Sir H. Rumbold (İngiltere), C. Diamandy (Romanya), Marki C. Garroni (İtalya), K. Otchiai (Japonya).

Dışişleri uzmanı Sir Andrew Ryan'dan

İngiliz gözüyle Lozan

İngiliz Dışişleri'ndeki üstleri tarafından "Lozan'daki İngiliz Heyeti'nin en önemli üyesi" olarak nitelendirilen Sir Andrew Ryan, anılarında Lozan'ı anlatırken, Türkiye'nin bu 'diplomatik savaş'ının önemli ayrıntılarını sergiler.

ORHAN KOLOĞLU

"Lozan Konferansı'nın önemli özelliği, 1914-18 Savaşı'ndan sonra, müttefiklerin bir sabık düşman gücüyle, eşit şartlarda buluşması olmuştur. Tartışılan sayısız sorunların her birinin, en son cümlesine, hatta noktasına kadar, savaşmak gerekmiştir."

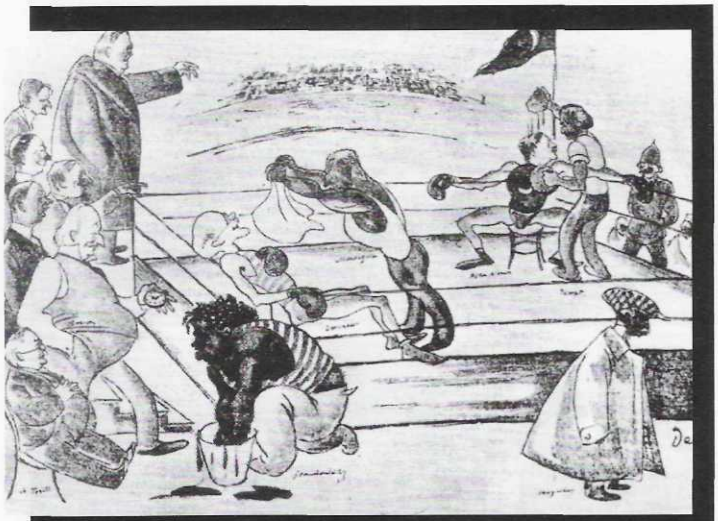
"Türklerin gücü, sorumlu liderlerinin kendi fikirlerini iyi bilmelerinden ve istekli olmasalar da, hayatî saydıkları her konuda, gerekirse yeniden savaşmağa hazır olmalarından ileri geliyordu."

Bu satırlar, Andrew Ryan'ın 31 Aralık 1949'daki ölümünden kısa süre önce tamamladığı anılarında yer alır. Sir Ryan bu anıları, "Britanya'nın çıkarlarına ters düşecek kısımların yer almaması koşuluyla yayımlanmak üzere" devlet yetkililerine bırakmıştı.

Hâkimiyeti Milliye gazetesinde, konferansın başladığı duyuruluyor (sağda). Lozan Barış Konferansı'nın açılış töreninde delegeler (sağda).

"The Last of the Dragomans" (Dragomanların Sonuncusu) adıy-

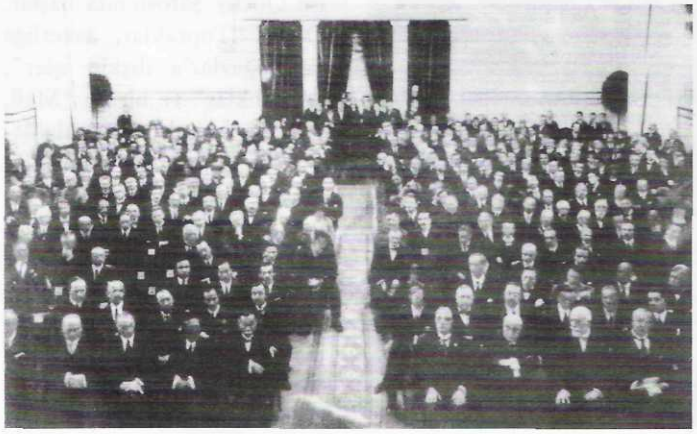
Derso'nun çizgileriyle Lozan Konferansı:
İsmet (İnönü) Paşa'nın Venizelos'u hırpalayışı (üstte) ve yine konferansta (soldan sağa doğru) İsmet (İnönü) Paşa, Venizelos, Poincaré ve Mussolini (sağda).

la 1951'de yayımlanan bu anıların yazarı Ryan, R. W. B. imzalı sunuş yazısında şöyle tanıtılır:

"İlk otuz yıllık hizmeti sonunda en başarılı çabası, Lozan Konferansı'nın muğlak bıraktığı bir yığın soruna öneri ve çözüm getirmek olmuştur. Lozan'daki İngiliz Heyeti'nin en önemli üyesi oldu. Lozan'ın sonuçsuz kalan ilk döneminde, Dışişleri Bakanı Curzon, ABD'nin gözlemcisi Childs'ın durgun bakışları arasında İsmet Paşa ile güreşirken, Ryan uyarmıştı: 'Umarım ki sonuçta, Curzon geldi, Childs seyretti ve İsmet Paşa fethetti denmez'..."

Andrew Ryan, genç bir dragoman olarak, 1890'ların başında, İstanbul'daki İngiliz Elçiliği'nde göreve başlar.

80. yıldönümünde...

20. Yüzyıl tarihine, çok önemli bir 'Barış Antlaşması' olarak geçen Lozan, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun da temelidir... Bugün 80. yıldönümünü idrak ettiğimiz Lozan'ın, 'resmî tarih anlayışı' tarafından abartıldığı da iddia edilir: "Lozan, muazzam bir imparatorluk mirasının han-ı yağmasıdır" diyenler çıkabiliyor... Her devrim, kendi tezlerini savunur; Kemalist Devrim de bu geleneğe uymuştur. Devrimleri izleyen 'geçmişle uzlaşma' dönemlerinde, bu tezlerin sorgulanması da kaçınılmaz bir oluşumdur. Ülkemizde de demokrasiye geçişin ardından, karşı tezler büyük bir rahatlıkla ortaya atıldı: Osmanlı devletinin Sevr'de değil, Lozan'da yağmaya uğradığı, İslam dünyasının tam esarete, 1918 sonunda değil, 1923'te düştüğü, hudutların gayrı tabiî çizildiği söylenebildi... Biz, Popüler Tarih'in Şubat 2003 tarihli sayısında yayımlanan yazılarımızda, 'Gizli oturum tutanaklarında Lozan' konusunu işlerken, bu muhalif ve sözüm ona 'şahin' bakış açılarını sergilemiştik *(üstte ve en üstte)*... Bugün de, I. Dünya Savaşı'ndan Lozan'a, hep Türklerin karşısında yer almış İngilizlerin, İsmet Paşa'nın şahsında Türk tezini nasıl değerlendirdiklerini, onların kendi bakış açılarından anlatmaya çalıştık.

merakediyorum@googlegroups.com

İtilaf Devletleri'ne ait savaş gemileri Boğaziçi'nde (sağda). Lozan Barışı'ndan sonra İstanbul'u boşaltmaya başlayan İngiliz birliklerine mensup subaylar, General Harrington ile karargah binası önünde (sağ altta).

Dragoman (Osmanlı'da; dil oğlanı) 'meslekten tercüman' demektir. Ancak bugünkünden farklı olarak, vezirlerle sadrazamların huzuruna çıkarak, aldığı talimatı onlara doğrudan anlatabilen bir elçilik görevlisiydi. Yani diplomat -karar veren kişi- olmamakla birlikte, en üst düzey yöneticileri tanıyan ve onlar hakkındaki gözlemleriyle politikayı etkileyen kişiydi.

İstanbul'daki 30 yıla yakın hizmeti sonucunda Andrew Ryan, İslam dünyası üzerine uzmanlık kazanmıştı. 1923'te, İngiliz işgal kuvvetleri Türkiye'yi terk edince Andrew Ryan, Hicaz'a egemen olan Suudiler nezdinde İngiltere'nin ilk siyasî temsilcisi olarak atandı.

Altı yıl boyunca Cidde'de çalıştıktan sonra Ryan, beş yıl kalacağı Fransız Fas'ına atandı. Son görevi de Arnavutluk'ta siyasî temsilcilik idi. Başarılı hizmetleri nedeniyle, 'Sir' payesi de verilen Ryan, 40 yılı aşan görev süresinin sonunda emekli oldu...

Konferansın açılış törenine katılan Fransa Başbakanı Poincaré, İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon ve İtalya Başbakanı Mussolini (altta).

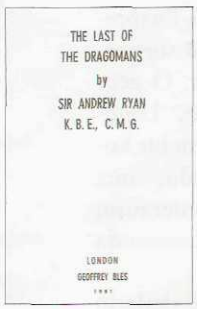
BOĞAZ BOĞAZA TARTIŞMALAR

Lozan Konferası'nın açılışı, 21 Kasım 1922 günü, saat 15.00'te, Mont Benon Gazinosu'nda yapılır. Görüşmeler ise Ouchy Şatosu'nda başlar. Önce, "Topraklar, askerliğe ve Boğazlar'a ilişkin işler", "Azınlıklar" ve bir de "Malî, iktisadî, hukukî işler" alanlarında, üç temel komisyon oluşturulur.

Andrew Ryan'ın anılarında, hem bu gelişmeleri izliyor hem de kendisinin, taraflar arasında, nasıl aktif bir rol oynadığını görüyoruz:

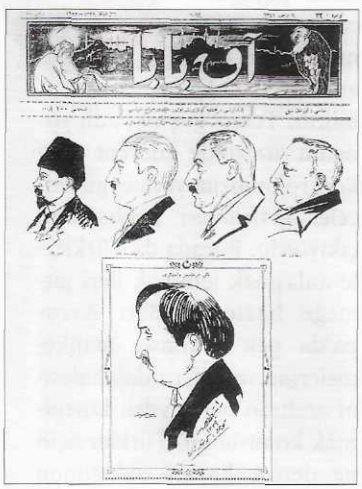
"Zorlukları aşmak için İstanbul Rumlarıyla Doğu Trak-

ya Türklerinin mübadele dışı bırakılması gerekiyordu. Bu kez de Türkler, eğer Rumlar İstanbul'da kalacaksa, Patrikhane'nin kaldırılması gerektiğini savundular. Buna şiddetle karşı çıktım. Doğudaki en büyük tarihî kurumu yerinden atmanın bütün Hıristiyanlığa bir darbe olacağını ileri sürdüm. (...) Hemen arkasından Fransızlar bir uyuşma yolu önerdiler. Patriklik kalacak; ama bütün siyasal ve dünyevî otoritesinden vazgeçecekti. Bir müstakil İstanbul Ortodoks Kilisesi'ne dönüşecekti. Bu pek pratik bir çözüm değildi; ama kendi önerimden vazgeçip iki tarafa da önerdim."

Ryan, Türk ve Yunan heyetleri arasında adeta bir 'mekik diplomasisi' uygularken karşılaştığı ilginç durumları da aktarır bize:

"Mübadele sorunu, 30 Aralık'ta (1922) imzalandı; ama azınlıkların sayısız sorunlarından sadece birini çözüyordu. Türkler bu konuda ısrarcıydılar, çünkü dinî azınlıkların çok özel imtiyazlardan yararlandıkları bir geçmişten tamamen kurtulmak istiyorlardı. (...) Bazen Türkleri, bazen Yunanlıları sıkıştırmak gerekiyordu. Bir keresinde, bir Yunan temsilcisiyle adeta boğaz boğaza geldik. (...) Türkler Doğu Trakya hududunu daha geniş tutuyorlardı. Hatta Encyclopaedia Britannica'yı tanık gösterdiler. Ansiklopedinin çoğu kez eksik hatta hatalı olduğunu ileri sürdüm. Ama hem Türkler hem de Yunanlılar, 'bir İngiliz kurumuna ihanet ettiğim için' beni yerdiler. Ansiklopedi'deki eksik maddeleri anımsatıp onları göğüslemeye çalıştım."

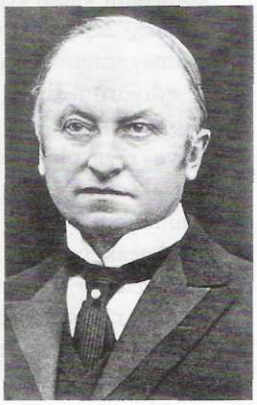

Büyük buluşmanın iki önemli kişisi

İsmet Paşa ve Lord Curzon

"Büyük buluşmanın iki önemli kişisi; ele alınan siyasî sorunlar, öncelikli ilgileri ve arkalarındaki güç ile, kendi kişilikleri nedeniyle, ilk bölümde, Lord Curzon *(altta)* ve bütün tartışmalar boyunca da İsmet Paşa idi *(solda)*. İlkinin avantajı, bütün konferansın başkanı olmasıydı. Lozan'da bulunduğu sürece, bütün temel toplantılarda, 'Başkanlık' koltuğunu işgal etti. Büyük bir hakimiyet ortaya koymayı başaramadığı kabul edilmekle birlikte, birçok yeteneğe sahip olduğu açıktı. Dikkat çekici bir zekası ve geniş bir deneyimi vardı (...) Sanırım Lozan'daki en güçlü delegasyon bizimkiydi. Türk delegasyonu da kuvvetliydi. İsmet Paşa, baş oyuncu Curzon'un tam zıddıydı. Büyük bir zeka sahibiydi; ama bu, bir asker zekasıydı. Büyük özelliği, inatçılığıydı. Onun hakkında, diplomasiye bir süvari liderinin yeteneklerini getirdiği söyleniyordu. Saldırısını sonuna kadar ileri sürüyor ve yenilirse bütün hatta birden çekiliyordu. Çok sağırdı; ama sağırlığı duruma göreydi. İşitmek işine gelmediği zamanlar, o kadar sağır değildi. İkinci Türk temsilcisi, Moskova ve başka yerlerde deneyim kazanmış Rıza Nur, sivri dilli bir politikacıydı."

ÜLTİMATOM TARZI TASLAK

Lozan'da görüşmeler, çatışmalarla sürüp giderken, temel konuların hiçbiri sonuca bağlanamaz durumdadır: "Ocak ayının ortasında (1923) çok konu sonuca bağlanamamıştı; ama Curzon kısa zamanda bir sonuç alınabileceğine inandırıldı."

Andrew Ryan'ın anlatımına göre, Konferans'ın başkanı Lord Curzon, Ocak ayının üçüncü haftasında, bir 'za-

Sir Andrew Ryan imzalı "The Last of the Dragomans" (Dragomanların Sonuncusu) adlı kitabın kapağı (solda, en üstte). Lozan toplantılarının yapıldığı Ouchy Şatosu (sol üstte). 23 Şubat 1923 tarihli Akbaba gazetesinde, Lozan Barış Konferansı'ndaki temsilcilerimiz (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Antlaşmanın imzalanmasının ardından, Türk ve ABD delegelerinden bir grubun İsmet Paşa'yla çektirdiği hatıra fotoğrafı (sağda). Lozan Barışı'nı simgeleyen posta pulları (sağda ve sağ sayfada, ortada). İsviçre Türk Dostları Derneği'nin İsmet Paşa'nın anısına 1922'de bastırdığı hatıra madalyonunun iki yüzü (sağ altta).

manlama planı' yaparak tempoyu zorlamaya karar verir: "Çeşitli komisyonların kesin nihai toplantı günlerini belirlemeyi ve antlaşma taslağını hazırlamayı; 2 Şubat'ta da müttefik heyetlerin Lozan'dan ayrılmasını tasarlıyordu."

Gerçekten de 31 Ocak 1923 günü, her üç komisyon, kendi aralarında toplanarak, Türk Murahhas Heyeti'ne, kendi görüşlerine göre bir 'Barış Antlaşması' taslağı verir.

Bu gelişmeyi de Ryan'ın ağzından dinleyelim: "Taslaklar 31 Ocak'ta Türklere teslim edildi. Sadece Boğazlar konusunu kabul ettiler, diğerlerinde, 2 Şubat'ta sonuca varılamayacağını, tutumları belli ediyordu. İki gün daha beklemeye razı olundu: İki taraf da ödün verdi."

Ancak bu iki gün, yeni bir sonuç doğurmaz: Türk tarafı söz konusu taslağın 'bir ültimatom havası taşıdığına' karar verir... 21 Kasım'dan itibaren, iki buçuk aya yakın bir süre devam eden görüşmeler, 4 Şubat 1923'te, yarıda kesilir.

Ryan, bu kritik günün öyküsünü anılarında şöyle özetler: "Ayın 4'ünde karıma yazdığım gibi, adeta bir operakomik oynanıyordu. Herkes dört dönüp bir çözüm getirmeye çalıştı. Son bir gayrı resmî toplantıda, müttefik heyetlerle İsmet (Paşa), saat 17.40'ta buluştu ve bu görüşme iki saat sürdü. Türkler, Musul'un İngiltere ile ayrı bir müzakerede ele alınmasını, 12 ay sonunda sonuca varılamazsa, Milletler Cemiyeti kararına bırakılmasını kabul ettiler. Ama genelinde toplanti başarısız bittiği halde, Curzon'a istasyonda, önerilenler ulaştırıldı. Simplon Ekspresi'nin hareketi bile bir süre ertelendi. Ama boşuna. O gece bütün İngiliz Heyeti, Londra'ya hareket etti. Tam bir kopuş gibi görünüyordu; ama kısa zaman sonra konferansın sadece ertelendiği hususunda anlaşma belirdi."

E FIGARO

UNE DATE CAPITALE DANS L'HISTOIRE DU MONDE

Le traité de Lausanne a été signé hier

Basında Lozan Antlaşması

25 Temmuz 1923 tarihli Le Figaro gazetesi: 'Dünya Tarihinde Önemli Bir Gün. Lozan Barış Antlaşması dün imzalandı' (üstte). Aynı tarihli İkdam gazetesinde, Lozan Barış'ının imzalandığı haberi (sağda).

Lozan'a katılan devletlerin bakış açılarını, Ryan şöyle özetler: "Hepimiz de büyük tavizler vermeye hazırdık. Eski şekliyle malî imtiyazlar istemek, artık bahis konusu değildi. Onların yerine, eşit koşullarda görüşülecek, malî, ekonomik ve ticarî antlaşmalar konabilirdi. Temel güçlük, adlî yönetim üzerinde mevcut eski kontrolümüzün yerine, güvenceler getirilmesi arayışından çıkıyordu. Burada da Türklerle anlaşmak için çok ileri gitmeğe hazırdık. Batı Avrupa'da pek az kimse, mahkemelerine yabancı müdahalesini andıran her şeyden kurtulmak konusunun, Türkler için ne derece hayatî olduğunun

bilincindeydi. Egemenlik haklarıyla ilgili bir sorundu bu ve bu bakımdan, onların gözünde, herhangi bir toprak sorunu kadar önemliydi."

AMERİKALILARIN TAVRI

23 Nisan 1923 Pazartesi günü, Lozan Konferansı yeniden açılıp komisyonlar çalışmaya başladığında, artık Başkan, Horace Rumbold'dur. Görüşmeler bu kez sakin ve umut verici bir havada başlar. Ryan, bu dönemin havasını şöyle aktarır:

"İkinci dönem toplantıları birinciden daha az gösterişli oldu; ama daha çok delegeyi bir araya getirdi. Bu kez daha büyük rol oynadım. Amerikalılar yine gözlemciydiler ancak daha aktif davranıyorlardı. Zira 'ekonomide açık kapı' ilkesinin yerleştirilmesi yanlısıydılar."

Konferansın 'Ankara cephesi'ni de şu satırlarla anlatır Ryan: "İsmet Paşa, Türk delegasyonunun başındaydı; yardımcısı yine Rıza Nur'du. Ankara'daki oluşumlar karışıktı; ama barış yapmakta kararlı olduklarına inanmamızı gerektiren nedenler vardı. Yine de ne pahasına olursa olsun barış düşüncesinde değillerdi. Barış için istekli olmakla birlikte, ayrıntılar üzerinde eskisi kadar müşkülpesent idiler. Neyse ki artık toprak sorunları kalmamıştı."

Anılarının, Lozan'ın ikinci dönem toplantılarını anlattığı bölümlerinde Ryan, İngiliz heyetinin 'başarısızlıkları'na yer vermek durumundadır: "En büyük başarısızlığımız, Rumbold'un yoğun çabalarına rağmen, gayrimüslim azınlıklar için bir garanti sağlayamamak oldu. Benim şahsen büyük ilgim olan, okullarımız ve benzeri kurumlarımız konusunda, ancak minimum memnuniyete eriştik."

İsmet Paşa, Lozan günlerinde: Bir toplantı sonrasında, Ouchy Şatosu'ndan çıkarken (üstte). Fransa Başbakanı Poincaré ve Lloyd George (solda).

Lozan Konferansı, 24 Temmuz 1923'te sona erdi: 143 maddelik 'Lozan Barış Antlaşması' ile buna bağlı 15 Sözleşme, Protokol ve Beyanname o gün imzalandı.

"Lozan'daki İngiliz Heyeti'nin en önemli üyesi" Sir Andrew Ryan da o günü, çok sonraları şöyle anlatacaktı: "Bizim için büyük bir şeref taşımayan antlaşmayı ülkemize götürdük. En eğlenceli yorumu, Daily Express'in karikatüründe gördük: 'Önemsiz Kadın' başlığı altında, kederli bir dişi ilahe, bir kafes taşıyordu. İçindeki barış güvercini, bol gözyaşları akıtmaktaydı. Yine de beş yıllık Mütareke'den sonra, barışa varılmıştı."

30 Ağustos 1930'da, Ankara-Sivas Demiryolu'nun açılış töreni için yapılan taklardan birinin üzerinde, 'İzmir-Lozan-Sivas... ve daima ileri' ifadesi bulunuyordu (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Atom bombasını taşıyan Indianapolis'in öyküsü

Ölüm gemisi

B-29 bombardıman uçağı 'Enola Gay'in Hiroşima'ya atacağı atom bombasının parçalarını taşıyan USS Indianapolis kruvazörü, 28 Temmuz 1945'te görevini yerine getirdikten iki gün sonra, batırılır. Bu, Amerikan donanma tarihinin en büyük faciasıdır.

merakediyorum@googlegroups.com

AYŞE ÖZEK KARASU

Enola Gay ve USS Indianapolis: Tarihin bir dönemecinde yolları kesişen iki savaş makinesi. Enola Gay'in o meşum adı, tarih sayfalarına kalın puntolarla yazılırken, USS Indianapolis hep gölgede kalmış, adı öyle pek sık anılmamıştır.

O bir kruvazördür; Enola Gay'in Hiroşima'ya attığı atom bombasının parçalarını taşıyan kruvazör... Tarihi görevini yerine getirdikten sonra bir Japon denizaltısı tarafından batırılır. Amerikan donanma tarihinin en büyük faciasında, 1.196 denizciyle birlikte sulara gömülür. Sadece 316 kişi kurtulur. O 316 kişi, kruvazörün atom bombası taşıdığını çok sonra öğrenirler...

Geminin batması ve denizcilerin, köpekbalığı kaynayan denizde beş gün ölüm-kalım mücadelesi vermesi, büyük bir ihmalin eseridir. Kruvazörün komutanı bu nedenle divanı harbe verilir ve olaydan 23 yıl sonra intihar eder. Oğlu yıllarca mahkemelerde uğraşır ve 2001'de babasının adını temize çıkarmayı başarır.

Robert Gause, Filipin Denizi'nin azgın sularında sürüklendiği 109 saat boyunca, bahriyeli arkadaşlarının köpekbalıkları tarafından parça parça edildiğine tanık olurken, bir yandan da hayatta kalabilme gücü vermesi için, Tanrı'ya yakarır.

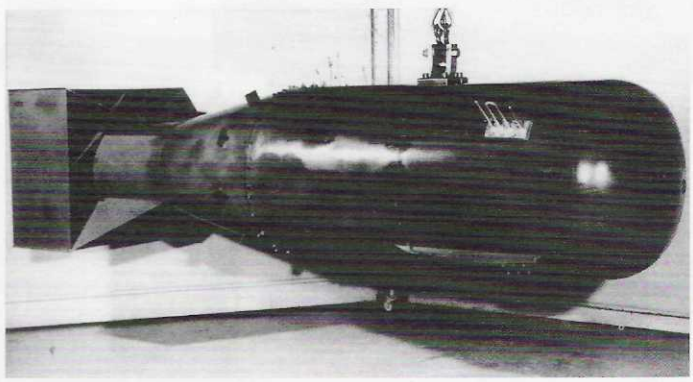
Gemisi Japon torpili yediğinde, batacaklarını hemen anlamış ve Tanrı'ya şükür, köprüde bulunduğu için, bir can yeleği edinip sulara atlayabilmiştir. Hatta bir de yedeği vardır. Denizde can yeleksiz çırpınan bir arkadaşına verir. Ama, o büyük ihtimalle boğulup gitmiş ya da köpekbalıklarına yem olmuştur.

Gemi doktoru, o ilk gece boyunca, dişlerin soğuktan ve korkudan takırdadığını işitir. Derken bir haykırış: "Hey, burada bir Japon var. Beni öldürmeye çalışıyor. Tutun şu Japonu."

Sonra, can yelekleri sicimlerle birbirine kenetli bir grup denizcinin ansızın suların içinde darmadağın olduğunu görür. Köpekbalıkları saldırıya geçmiştir. Zavallılar, kendilerini kenetleyen düğümlerden kurtulmak için birbirlerini çılgınca bıçaklamaya başlar. Köpekbalıkları, kurbanlarını birer ikişer suların altına çeker.

Kurtarma ekipleri facia bölgesine ulaştığında, USS Indianapolis'teki 1.196 denizciden sadece 316'sı hayattadır.

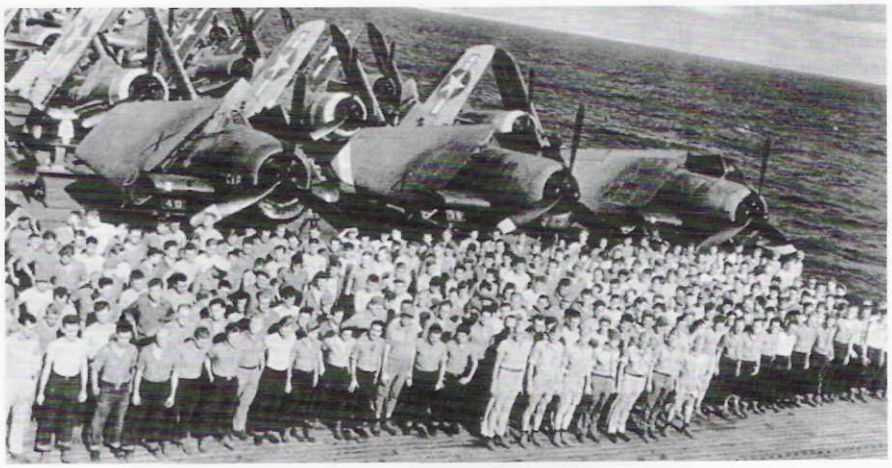

Hiroşima'ya atom bombasını atan B-29 bombardıman uçağının adı, 'Enola Gay'di (sağda, en üstte). Indianapolis gemisinin taşıdığı atom bombası 'Little Boy' (sağ üstte). Yıl 1944-45: Indianapolis'in mürettebatından bir bölümü güvertede (altta).

6 Ağustos günü, Hiroşima'ya atılan atom bombasının dev mantarı gökyüzüne yükseliyor (sol üstte). Indianapolis faciasından kurtulanlar, Hollandia uçak gemisinin güvertesinde (üstte). Indianapolis'in kaptanı Albay Charles McVay (solda).

Köpekbalıklarına, gündüzleri tropik güneş ışınlarının yakıcı etkisine rağmen, hayatta kalan 316 kişi.

Torpili yedikleri 30 Temmuz'dan beri beş gün geçmiştir. Faciadan kimsenin haberi yoktur. Bir askeri uçak, batığı görmese, kimsenin haberdar olacağı ve onları kurtaracağı da yoktur.

Gause de işte o 316 denizciden biridir. Açlıktan, sularla boğuşurken susuz kalmaktan bitap düşmüştür. Yıllar sonra, 2001'in Ağustos'unda Indianapolis'ten kurtulanların bir araya geldiği yıldönümü toplantısına katıldığında, artık 81 yaşındadır. Ama, o beş günün korkunç anıları zihninde hâlâ berrak, capcanlıdır.

ALBAYIN DRAMI

USS Indianapolis'ten trajik bir insan öyküsü daha var: Geminin komutanı Donanma Albay Charles McVay'in acıklı öyküsü. Amerikalı araştırmacı Doug Stanton, Indianapolis faciasını kaleme aldığı kitapta, albayın yaşadığı dramı ayrıntılarıyla anlatıyor.

Hiroşima'da on binlerce insanı öldürecek atom bombasının parçalarını taşıyan USS Indianapolis kruvazörü 1931 yılında hizmete girmişti ve dönemin ABD Başkanı Franklin Roosevelt'in en sevdiği savaş gemisiydi.

Albay Charles McVay komutasındaki kruvazöre çok gizli bir görev verilmişti. Hiroşima'ya atılacak atom bombasının parçalarını San Francisco'dan, Pasifik'teki stratejik Tinian Adası'na taşıyacaktı. Gemideki denizciler, taşıdıkları yükün niteliğinden kesinlikle haberdar değildi.

Enola Gay, bombayı Tinian Adası'ndan alacaktı. Bombanın adı 'Little Boy'du; Küçük Erkek Çocuk. (Nagazaki'ye atılan bomba ise Fat Man - Şişman Adam- diye anılıyordu.)

USS Indianapolis gizli yükü Tinian'da indirdikten sonra Filipinler'deki Leyte'ye

Indianapolis'i bombalayan Japon denizaltısı I-58'in torpido odası (sol üstte). Indianapolis'i batıran Japon denizaltısı I-58 (en solda). 10 Temmuz 1945 günü, Indianapolis, Mare Adası'nda (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

14 Ağustos 1945: Batırılan Indianapolis'ten kurtarılanlar ambulanslara taşınıyor (sağda). Tranquillity gemisi, Indianapolis'ten kurtulanları Guam Adası'na getiriyor (en sağda).

doğru yol almaya başladı. Yakında Japonya'ya düzenlenecek işgal harekâtına katılmak üzere, tatbikatlar yapacaktı.

30 Temmuz 1945 günü Indianapolis, tek bir eskort gemisi bile olmadan, Guam Adası'nın batısında seyretmekteydi. Ve her şey bir-iki dakika içinde olup bitti. Bir Japon denizaltısının attığı iki torpil, Indianapolis'i denizin dibine gönderdi.

Leyte'deki deniz üssü personeli, Indianapolis'in gecikmesini pek umursamadı. Muhtemelen başka bir rotaya yönlendirilmişti.

Kruvazörden haber alınamadığını, Guam'daki genel karargaha bildirmeyi düşünmediler bile.

Mochitsura Hashimoto komutasındaki denizaltı, yepyeni ve birinci sınıf bir gemiydi. Taşıdığı torpillere ilave olarak, üç tane de tek kişilik 'kamikaze torpili' vardı. Hashimoto periskoptan, Indianapolis'i gördüğünde, kruvazörü sıradan torpillerle vurabileceğini düşündü. Üç Japon kamikaze, böyle şerefli bir görevi kaçırdıkları için üzülmüşlerdi.

Savaşın sonunda Indianapolis'in komutanı Charles McVay, Guam Adası'nda derhal askeri mahkemeye çıkarıldı. Japon denizaltısının komutanı Hashimoto da mahkemede ifade verdi. McVay'in suçu, gemisini torpillerden kurtaramamak ve zamanında tahliye emri vermemekti. Doug Stanton'ın araştırmalarına göre ise, donanma kendi ihmalini örtbas etmek için McVay'in bir an önce hüküm giymesini istiyordu.

Indianapolis'ten kurtarılan subay kadrosu, Kaptan Charles McVay ile birlikte Guam Adası'nda (sağ üstte). Dönemin ABD Başkanı Franklin Roosevelt, çok sevdiği USS Indianapolis'in güvertesinde (sağda).

GİZLENEN GERÇEK

Gerçek şuydu: Indianapolis'in denizaltılara karşı savunma donanımı yoktu. Sonar cihazları da yoktu. Ve normal olarak bu gemiye destroyerlerin eşlik etmesi gerekiyordu. McVay'e, gemisinin Japon denizaltılarıyla karşılaşma ihtimali olmadığı söylenmişti.

Aslında McVay'e sefer emrini veren üstleri, tehlikenin bilincindeydi. Çünkü Japon şifreleri kırılmıştı. Ancak donanma kurallarına göre, bu tür bilgiler McVay'in rütbe-

sindekilere verilemezdi.

Böylece McVay'in kruvazörü, tek bir eskort gemisi ve denizaltılara karşı savunma donanımı olmadan açık denizlere salıverilmişti.

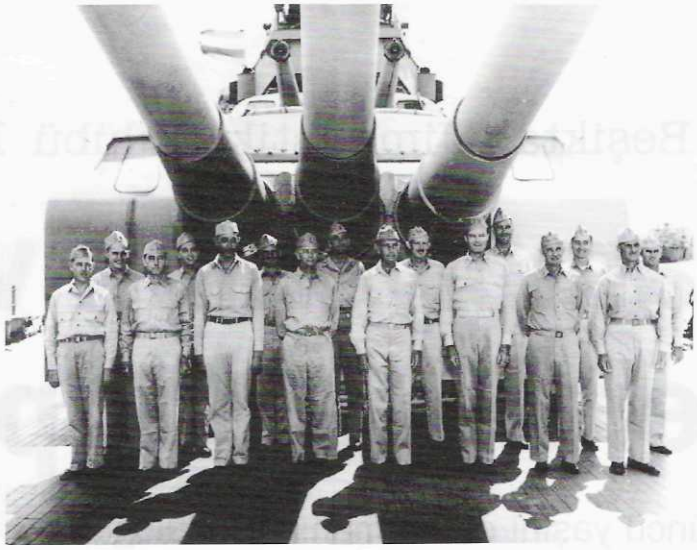
McVay'in, zamanında tahliye emri vermemekle suçlanması tamamen abesti; çünkü gemi bir-iki dakika içinde batmıştı.

İkinci suçlama daha da haksızdı. Çünkü, denizaltıyla karşılaşma ihtimali olmadığı söylenen bir kaptanın, donanma kurallarına göre, karanlıkta görülemeyeceğine hükmettiği takdirde, zigzag yaparak kaçmasına gerek yoktu.

Japon kaptan Hashimoto ay ışığının bir anlık yarattığı bir fırsat sonucu Indianapolis'i görmüştü. Ayrıca onun ifadesine göre de, geminin zigzag yapması sonucu değiştirmezdi.

YILLAR SÜREN HUKUK SAVAŞI

Ne var ki McVay, bu zigzag meselesinden suçlu bulundu ve amiralliğe yükselme şansını tamamen yitirdi; kendisini masa başı görevde buldu. Ve uzun yıllar depresyonla pençeleştikten sonra, 6 Kasım 1968 günü Connecticut'taki çiftliğinde tabancasını şakağına dayayarak intihar etti.

Filo komutanı Amiral Raymond A. Spruance, kurmay heyetiyle birlikte USS Indianapolis'te (solda). Indianapolis'in kaptanı Charles McVay, mahkemede ifade veriyor (sol altta).

McVay'in oğlu Kimo Wilder McVay, babasının trajedi içinde yaşadığı trajediyi asla sindiremedi ve albayın adını temize çıkarmak için, yıllarca hukuk mücadelesi verdi.

Donanma, tarihindeki en büyük faciaya yol açtığı gerekçesiyle McVay'i aklamayı kabul etmiyor, adil yargılandığında ısrar ediyordu.

Sonunda Amerikan Kongresi, McVay'in itibarının iade edilmesini öngören yasa tasarısını kabul etti ve Donanma, 2001 yılının Temmuz ayında, yıllar önce intihar eden albayın resmen aklandığını açıkladı. Oğul McVay ise babasının temize çıktığını öğrenemedi. Çünkü o da karardan iki hafta önce öldü.

Japon kaptan Hashimoto'ya gelince; 90'larına kadar yaşadı ve Kyoto kentinde bir Şinto rahibi olarak hayata gözlerini yumdu. ■

USS Indianapolis'in topçu ekibi (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Beşiktaş Jimnastik Kulübü 100 yaşında!

Şampiyonluk ve centilmenlik peşinde

Yüzüncü yaşını doldurmanın mutluluğunu, Türkiye Süper Ligi Şampiyonu olarak da taçlandıran Beşiktaş Jimnastik Kulübü, 1903'ün Mart'ında, Beşiktaş'ın Serencebey semtinde, Saray'a yakın seçkin Osmanlı ailelerinden gelme 26 genç tarafından kurulmuştu.

VÂLÂ SOMALI

Beşiktaş Jimnastik Kulübü, bundan tam bir asır önce, 1 Mart 1903 günü İstanbul'da, Beşiktaş'ın Serencebey semtinde, Medine-i Münevvere Muhafızı Şeyhülislam Osman Paşa'nın konağının selamlığında kuruldu. Kurucular, başta Osman Paşa'nın oğulları olmak üzere, Saray'a yakın seçkin Osmanlı ailelerinden gelme 26 gençti.

Başlangıçta Abdülhamid yönetiminin baskısından kurtulamayan Beşiktaşlı kurucu ve sporcular, 'sadece spor yapmak amacıyla bir kulüp kurma teşebbüsünde bulunduklarını' Seryaver Mehmet Paşa kanalıyla II. Abdülhamid'e kanıtlamalarından sonradır ki, onun özel izniyle faaliyetlerini sürdürme olanağı bulduldular.

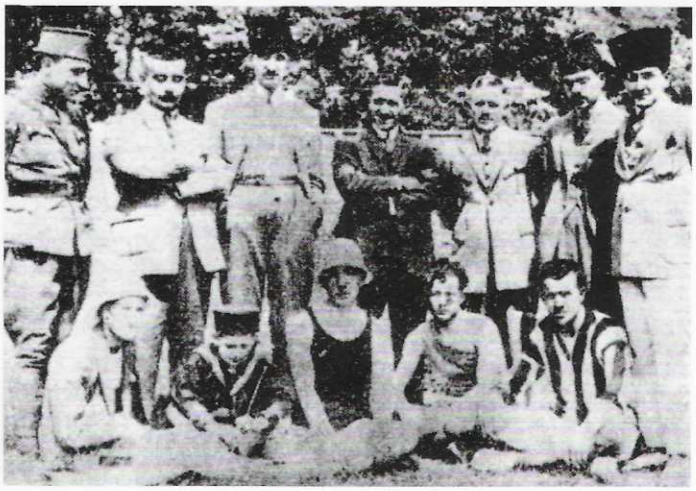

Padişahın tek şartı, "İngilizlerin icadı ayak topunu oynamayacaksınız" sözleriyle belirlenmişti. Bu yüzden Beşiktaş'ın futbol faaliyeti, II. Meşrutiyet'in ilanını takip eden yıllarda yani ancak 1911'de hayata geçebilmişti.

İlk adı 'Beşiktaş Bereket Jimnastik Kulübü' olan kulüp, faaliyetinin daha net bir şekilde anlaşılması için, isminde bir değişiklik yapmış ve "Osmanlı Beşiktaş Terbiye-i Bedeniye Mektebi" adını alarak, Saray'a, gerçek amaçlarının sadece 'gençlere spor yaptırmak' olduğunu kanıtlamaya çalışmıştı.

1908'de ilan edilen II.

BJK'nın doğum yılları: Soldan sağa, ayaktakiler; Daniş (Karabelen, general), Kemal, Mehmet Şamil (kurucu), Ahmet Fetgeri (kurucu), Abdülkadir ve Hakkı beyler. Ön sırada ise dönemin genç atletleri.

Yıl 1911: Beşiktaş Jimnastik Kulübü'nün idareci ve sporcuları bir arada (solda). BJK'nın iki kurucusu: Hüseyin Bereket (sol sayfada, üstte) ve Fuat Balkan (sol sayfada, altta). Deniz Albayı Ahmet Fetgeri (sol altta). BJK'nın ilk mührü ve ilk kartviziti (solda, en altta). Türkiye'nin ilk resmî voleybol şampiyonu Beşiktaş takımı (altta).

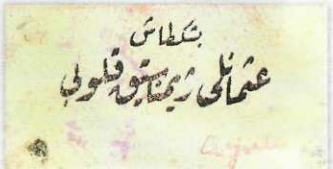
Meşrutiyet'in ardından, Cemiyetler Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle, spor kulüplerinin bağlı oldukları kaymakamlıklarda tescil işlemlerini yaptırmaları sonucunda, Siyah-Beyazlı kulübün adı bu kez de "Osmanlı Beşiktaş Jimnastik Kulübü" oldu. Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte de 'Osmanlı' sözcüğü kaldırıldı.

BEŞİKTAŞ'IN RENKLERİ

Beşiktaş'ın ilk renkleri, Kırmızı-Beyaz idi. Balkan Savaşları sırasında binlerce vatan evladının şehit düşmesi ve Balkanlar'ın önemli bir bölümünün kaybı üzerine teessüre kapılan Beşiktaş Kulübü, 'Fevkalâde Kongre'ye başvurmuş, ittifakla aldığı kararla, "Balkan topraklarının tamamı, tekrar Türk milletinin oluncaya kadar, Kırmızı-Beyaz olan renklerini, Siyah-Beyaz'a çevirmiştir."

Beşiktaş'a 'Karakartal' lakabı ise, 1932-33 sezonunda Fenerbahçe ile oynanan Lig Şampiyonluğu Finali'nde verilmiştir. Şeref Bey'in ölümü nedeniyle simsiyah formalarla maça çıkan Beşiktaş Takımı, 90 dakika tek kale oynadığı oyunda, ezeli rakibinin kalesine tam 66 akın yapınca, seyirciler, 'Karakartallar gibi saldırıyor' haykırışlarıyla, ona yepyeni bir unvan vermişlerdir.

O gün, beraberlik halinde bile Fenerbahçe'nin şampiyon olacağı bu kritik maçta, Beşiktaş'ın nizamî bir golünü iptal eden hakem Kemal Halim'in taraflı tutumu, Siyah-Beyazlı takıma hak ettiği bir başarıyı kaybettirmiştir.

Ama çok değil, bir sezon sonrasındaki karşılaşmalarda, Beşiktaş hem İstanbul Ligi Şampiyonluğu'nu, hem de Türkiye Futbol Birinciliği'ni kazanarak, bir yıl evvel kendisine yapılan haksızlığa en anlamlı cevabı, spor platformundaki çifte başarısıyla vermiştir.

merakediyorum@googlegroups.com

1939 ile 1946 arasında, 5'i üst üste, 8 yılda 7 kez şampiyon olan BJK futbol takımı kadrosu (sağda).

Beşiktaş Jimnastik Kulübü, Saray'a yakın ailelerin gençleri tarafından kurulmuştu ve Beşiktaşlı sporcular, Padişah'ın Has Ahır Müdürü'nün de kulübe katılmasından faydalanarak, Serencebey'deki idman mahalli olan Osman Paşa Konağı'na gidip gelirlerken, Dolmabahçe Saray Arabaları'ndan istifade etmeye başlamışlardı.

'ARABACILAR' TARTIŞMASI

Her hareketin göze battığı ve dedikodu konusu olduğu o günlerde, Saray arabalarıyla haftanın belirli günlerinde yapılan bu geziler, halkın Beşiktaşlı gençlere, 'Saray arabalarıyla gezen gençler' ya da 'Saray arabalılar' adını takmalarına neden olmuştur.

O zamanlar, samimi ve sıcak bir ifadenin ürünü olan bu tabirler, her halde zaman içinde, Beşiktaş'ın ihtişamı karşısında tedirgin olan rakip taraftarlarca istismar edilerek, 'Arabacılar' şeklinde değiştirilmiştir...

BJK Futbol Şubesi'nin kurucusu ilk uluslararası hakem Şeref Bey (sağda). 1950'lerde sık sık İstanbul Şampiyonu olan BJK Atletizm Takımı (en sağda).

Beşiktaş Kulübü'nün genel yapısı itibariyle kurucuları, yöneticileri ve sporcuları arasında; 'Müşir'ler, 'Seryaver'ler, 'Elçi'ler, subaylar, iyi eğitim görmüş meslek sahipleri daima çoğunluğu teşkil etmiş olmalarına rağmen, kulüp kapılarını halk kesimlerine açmakta da gecikmemiştir. Beşiktaş ilkelerine uydukları takdirde, işçi ve esnaf sporculara da, her dönem bünyesinde olanak tanımıştır.

1930'DAKİ MAÇ: BEŞİKTAŞ-VEFA

Bugünkü Türkiye Ligi'nin kardeş organizasyonu Türkiye Kupası gibi, 1930'lu yıllarda da İstanbul Ligi'nin yanı sıra yapılan 'İstanbul Şildi' karşılaşmaları, o dönem için çok önemli ikinci bir organizasyondu.

14 Mart 1930 günü Taksim Stadı'nda bu münasebetle oynanan Beşiktaş-Vefa maçında, skor 3-3'tü ve 90 dakikanın tamamlanması için, az bir zaman kalmıştı.

Beşiktaş son bir hamleyle Vefa kalesine saldırmış ve santrfor Şükrü Erkuş'un sert vuruşuyla 4. galibiyet golünü

atmıştı rakibinin kalesine...

Hakem golü geçerli saymış, santrayı işaret ederken, yardımcı hakem de orta çizgiye koşarak, onun kararını onayladığını belli etmişti.

Seyircilerden de en ufak bir tepki gelmemesine rağmen, Vefalılar toplu halde hakeme itiraz ediyorlar; "Hakem Bey, Şükrü gol vuruşunu yapmadan evvel, topu eliyle düzeltti" diyorlardı...

İtirazlar şiddetlenir, 'gol değildi, goldü' tartışmaları sürerken, Beşiktaşlı Şükrü Erkuş orta hakemin yanına gelmiş ve mahcup bir tavırla, "Hocam, kasıtlı değildi; ama gerçekten gol öncesinde topa insiyaki olarak elimle temas ettim; gol şaibeli, lütfen iptal ediniz" demişti...

Böylece gol iptal edilmiş ve birkaç dakika sonrasında da oyun 3-3 beraberlikle sonuçlanmıştı: Siyah-Beyazlı takım, maçı kazanmış olsa, Fenerbahçe'nin rakibi olarak 'final' oynayacaktı...

Ancak bir Beşiktaşlı oyuncudan beklenecek, 'Fair Play'lik bu davranış, o tarihte bazı gazete ve dergilerde defalarca yayımlanarak büyük yankılar uyandırmış ve Beşiktaş'ın centilmenlik anlayışının ilk göstergelerinden biri olarak, federasyonca tescil edilmişti...

30'lu, 40'lı, 80'li ve 90'lı yıllar derken, bir asra varılmış, dönem dönem Beşiktaş kadroları değişim göstermişse de, 'Karakartal'ın prensiplerinde en ufak bir sapma olmamış, 'centilmenlik', başka bir deyişle 'dürüstlük' uğruna icabında şampiyonlukların bile feda edilmesine göz yumulmuştur.

BİR CENTİLMENLİK ÖYKÜSÜ

Asırlık Beşiktaş'ın tarihinde, lig ve çeşitli resmî kupalar olarak, toplam 77 şampiyonluğa imzasını atan Siyah-Beyaz renkli futbol kadroları, aynı zamanda Federasyon ve resmî kuruluşlar tarafından yapılan 'Sarı-Kırmızı Kart' değerlendirmeleri sonucunda, tam 26 kez, "En Centilmen Takım" kupalarıyla da taltif edilmiştir.

1996 Avrupa Şampiyonası'nın, Türkiye-Hırvatistan Millî Maçı'nda savunma oyuncumuz Beşiktaşlı Alpay Özalan, 85. dakikada gole giden rakibini 30 metre kovalamasına rağmen, onu nizami ölçüler içinde durdurmaya çalışmış ve kasti bir davranışla çelmelememişti. Neticede, golü yiyip mağlup olunmuştu; ama Avrupalılara Alpay'ın şahsında bir centilmenlik dersi de verilmişti...

Alpay Özalan, bu kritik pozisyonda tam bir Beşiktaşlı

1935'in kadrosu (üstte). BJK'nın ilk nizamnamesi (solda). 1941'de Centilmenlik Kupası, Baba Hakkı'nın ellerinde (altta).

meraketiyorum@googlegroups.com

1950, 51, 52 ve 54'ün İstanbul Şampiyonu Beşiktaş Futbol Takımı: Arka sırada; Süleyman Seba, Şevket, Bülent, Kemal, Şükrü. Ortada; Çaci, Ali İhsan, Hüseyin. Ön sırada; Yavuz, Fevzi ve Dr. Vedii.

sporcu gibi düşünmüş ve ne pahasına olursa olsun, rakibine gayri kasti bir harekette bulunmamıştı. Şüphesiz bu davranış biçimi, bazılarına göre 'affedilmez' bir suçtu. En önemlisi ise, 'Spor Basını'nın da Alpay'ı basiretsizlikle suçlaması ve rakibini çelmelemediği veya yaka paça yere indirmediği için, yeriyor olmasıydı...

Bu arada, Avrupa Fair Play Birliği Genel Sekreteri Prof. Dr. Manfred Lammer de, Türkiye Millî Olimpiyat Komitesi'ne gönderdiği bir mesajda, Alpay Özalan'ı Fair Play' ödülüne layık gördüklerini bildiriyordu!..

Yıl 1930; yıl 2003: Şükrü Erkuş'tan, Alpay Özalan'a uzanan yıllar boyunca, Beşiktaş cephesinde prensipler yerli yerinde durmuş ve Federasyon tarafından, 2000 yılında, 'son 5 yıllık dönem' için yapılan genel değerlendirmede de "Türkiye Ligi'nin En Centilmen Takımı" seçilen Beşiktaş, son 73 yılda bu unvana tam 20 kez sahip olmanın onurunu, elde ettiği onca lig ve kupa şampiyonluklarından daha fazla önemsemiştir.

Asırlık tarihi boyunca, ilk günden bugüne, tam bir spor kulübü hüviyetiyle en az 10-15 branşta faaliyette bulunarak, Türk gençliğine modern imkanlarla spor yapma olanağı sağlayan Beşiktaş Jimnastik Kulübü, sadece bu özelliğiyle bile, ülkemizin en önemli üç-dört müessesesinden biri olmuştur.

30 bin kişilik İnönü Stadı, Ümraniye Nevzat Demir Tesisleri, Fulya Hakkı Yeten Stadı, Ahmet Fetgeri ve Süleyman Seba Kapalı Spor Salonları, Akatlar Spor Kompleksi, Çilekli Sosyal Tesisleri ve Beşiktaş Koleji, Yeşilyurt Sosyal

1933-34'te Türkiye Şampiyonu olan takım (sağ üstte). BJK'nın son yıllardaki kongrelerinden biri (sağda).

BJK'nın 1930'lardaki şampiyon eskrimcileri (sol üstte). 1966-67'nin şampiyon kadrosu İnönü Stadı'nda (üstte). BJK Kürek Takımı (solda). 1940'larda BJK Güreş Takımı (sol altta).

Tesisi, Pendik Su Sporları Tesisi, Akaretler'deki Kulüp Binası ve plazaları ile tam bir tesis zengini olan Siyah-Beyazlı kulüp, halen bünyesinde barındırdığı 1.500 gence spor yapma imkânı sağlamaktadır.

Atletizm, basketbol, boks, güreş, hentbol, voleybol, kürek gibi spor dallarında öncelikle altyapılarına önem verilerek yapılan çalışmalar, tıpkı kuruluş yıllarında olduğu gibi, kulübe gerçek bir 'Spor Akademisi' hüviyeti kazandırmıştır.

BEŞİKTAŞ'IN TEŞKİLATÇI YÖNÜ

Ekonomik açıdan hiçbir getirisi olmamasına rağmen, profesyonel futbol şubesi dışında en az 1.200 amatör sporcunun faaliyette bulunduğu bu şubeleri ayakta tutmak, onlara en iyi şartlarda spor yapma ortamı yaratmak, Beşiktaş'ın Türk sporuna verdiği hizmetlerin boyutlarını ortaya koyması bakımından, güzel bir göstergedir.

Cumhuriyet'in ilk yılında, 'Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı' adı altında ilk teşkilatlanma gerçekleştirilirken, bu önemli organizasyon içinde, Beşiktaş'ın katkıları, dikkat çekicidir.

İlk Güreş Federasyonu Başkanı Ahmet Fetgeri ile ilk 'Eskrim Federasyonu Başkanı' Fuat Balkan'a rağmen, rakip kulüplerin önde gelen isimleri, Siyah-Beyazlı kulübün ağırlığını kaldıramadılar ve bu büyük armadanın futbol takımını 'İkinci Küme'ye düşürmeye kalktılar...

Beşiktaş rest çekmiş, Ankara da olaya el koymuştu. Neticede, Futbol Federasyonu Siyah-Beyazlı kulüpten özür diledi ve yeniden organize edilen maçlar sonunda, Beşiktaş, Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk resmî 'İstanbul Ligi Şampiyonu' oldu...

Spor yaşamlarına sadece futbol faaliyetiyle adımlarını atan bir kısım kulüpler, Beşiktaş'ın atletizmde, boksta, güreşte, eskrimde, halterde ve aletli jimnastikte elde ettiği başarıları dikkate almışlar; onun önünde, futbolda da muhtemel bir başarısızlığı ön-

merakediyorum@googlegroups.com

lemek amacıyla, aralarına almak istememişlerdi Siyah-Beyazlı renkleri...

Beşiktaş, Türk Sporu'nun örgütlenmesinde olduğu gibi, Birinci Dünya Savaşı'nı yenik kapadığımız dönemde de, Türk ordusu adına organize olmaya başlayan ilk gençlik kuruluşu olacaktır:

Akaretler'de, Beşiktaş Kulübü ile komşuluk ilişkileri içinde bulunan Mustafa Kemal Paşa, Siyah-Beyazlı sporcuların ve kurucuların asker kökenli olmalarından da etkilenerek, neredeyse tamamını 'İstiklâl Mücadelesi yolunda' örgütlemeye başlamış, Anadolu'ya yapılan gizli silah ve asker sevkiyatında onlara çok önemli görevler verilmiştir.

100 YILDA TOPLAM 700 FUTBOLCU

Tıpkı Galatasaray ve Fenerbahçe'de olduğu gibi, gerçek bir spor kulübü olmasına rağmen, Beşiktaş'ta da en önemli spor dalı, futboldur. Çünkü futbol, kulüplerimizi ekonomik açıdan ayakta tuttuğu gibi, tüm amatör branşların giderlerini de karşılayan en önemli unsurdur.

'Kartal Yuvası'nda futbol şubesinin kurulduğu 1911 ile 100. yılını idrak ettiği 2003 yılları arasında, toplam 700 küsur futbolcu Siyah-Beyazlı formayı terletmiştir. Bunlardan 150'ye yakını, dönem dönem Millî Takım'da da oynamışlardır.

8 YILDA TAM 7 KEZ ŞAMPİYON KADRO...

Ünlü 'Baba Hakkı'nın sevk ve idare ettiği "Hakkı'lı Şeref'li, Şükrü'lü kadro", 1939 ile 1946 yılları arasında hüküm sürdü. Oynadığı toplam 144 lig maçında rakip kalelere 599 gol kaydederken, 5'i üst üste olmak üzere, 8 yılda 7 kez şampiyonluk kürsüsüne çıktı...

1985 ile 1995 arasına, üçü üst üste olmak üzere, 5 lig şampiyonluğu sığdıran Şifo Mehmet-Rıza ve Metin-Ali-Feyyaz'lı yenilmez bir kadro vardır karşımızda... Beşiktaş'ın yakın tarihteki bu kadrosu da,

1974-75 Türkiye Basketbol Ligi'nin şampiyon kadrosu (üstte). BJK'nın hentbol takımı, kazandıkları kupalarla birlikte (sağda). Vâlâ Somalı'nın çizgileriyle Hakkı Yeten (sağ üstte).

Türk futbolunda çok büyük işler başarmıştır...

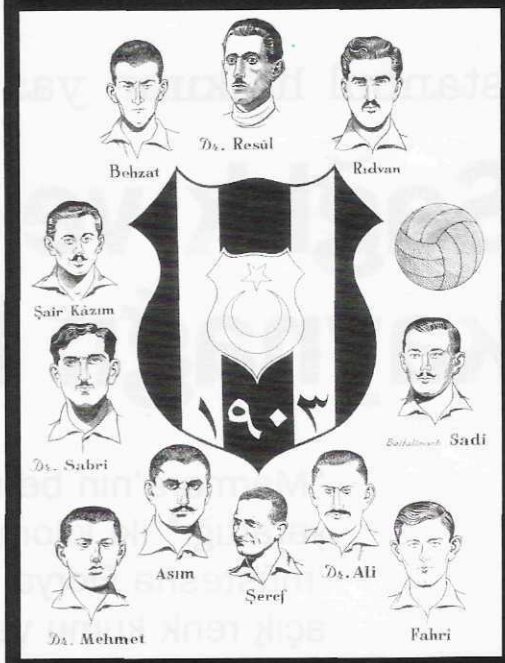
1981-82 sezonunda, 14 yıl aradan sonra Türkiye Ligi Şampiyonluğu'na yeniden kavuşan Beşiktaş, bu kadro ile başlattığı gençlik aşısını, az zamanda daha da hızlandırmış ve Ziya, Rıza'yı takiben altyapıdan gelmeye başlayan Süleyman, Gökhan, Metin, Ali ve Feyyaz gibi süper gençler ilk 11'in ana unsurları olduktan sonra da, özellikle 1989 ile 1995 yılları arasında, rakipleri karşında Beşiktaş'ı tutmak mümkün olmamıştır.

Biri 'hiç yenilmeden', üst üste tam üç Türkiye Ligi Şampiyonluğu ile lig kupalarını beşe yükselten bu kadro, 10 yıllık bir zaman dilimi içine, Cumhurbaşkanlığı, TSYD ve Türkiye Kupaları ile birlikte toplam 19 şampiyonluk sığdırmayı başarmıştır.

Yine 1950'li yılların "Süleyman, Bülent, Recep, Şevket, Faruk, Fahrettin, Şükrü" hücum hattı ile "Eşref, Ali İhsan, Nüsret" haf hattının; tam 4 kez İstanbul Ligi Şampiyonu ve bir kez de Türkiye Şampiyonu olan muhteşem kadrosu, unutulmamalıdır...

1965-66 ile 1966-67 Türkiye Ligi Birincisi olan "Suat'lı, Sanlı'lı, Yusuf'lu" kadro da, Türkiye'nin spor tarihi boyunca sürüp gidecek olan 'Büyük Kulüp' imajının devamını sağlamışlardır. ■

100 yılda 77 şampiyonluk

Mütareke ve İşgal yıllarının 'İstanbul Birincilikleri'nde 3, resmî İstanbul Ligi'nde 15, Türkiye Ligi'nde 12, Türkiye Kupası'nda 5, Cumhurbaşkanlığı Kupası'nda 7, Başbakanlık Kupası'nda 6, Türkiye Spor Yazarları Derneği Kupası'nda 12, Türkiye Futbol Birincilikleri'nde 3, Milli Küme'de 3, Atatürk Kupası'nda bir ve İstanbul Şildi, İstanbul Kupası, İzmir Fuar Kupası, Spor Toto Kupası gibi isimler altında oynanan resmî Kupa Birincilikleri'nde de 2 olmak üzere, bugüne kadar Beşiktaş, toplam 77 şampiyonluk kupasını müzesine mal etmiştir *(üstte; Vâlâ Somalı'nın çizgileriyle, BJK'nın ilk futbol takımı).*

BJK Basketbol Takımı (sol üstte). 90'lı yıllardaki son şampiyon kadro (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

İstanbul halkının yaz aylarındaki

Sağlık ve neşe kaynağı: Florya

"Marmara'nın berrak mavi sularının yarattığı" iki kilometre uzunluğundaki 'müstesna Florya Plajı'; ince, doğal, açık renk kumu ve temiz deniziyle, şiddetli lodos fırtınası da olmayan bir İstanbul sahiliydi.

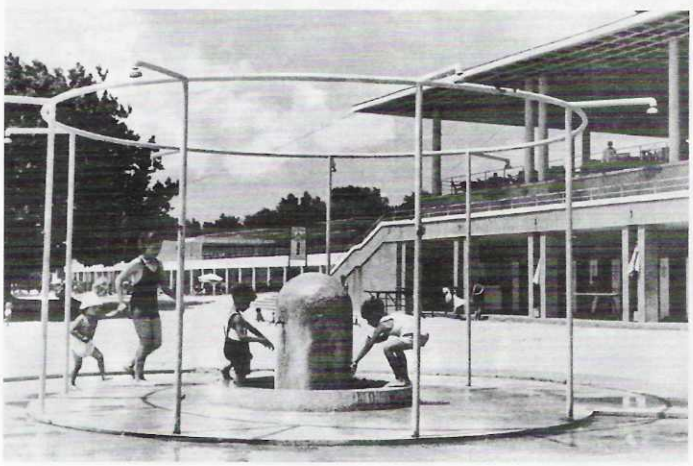
FEZA KÜRKÇÜOĞLU

Havaların ısındığı, deniz mevsiminin çoktan başladığı günlerde, bir zamanların 'İğne atsan yere düşmez' plajlarını, ne yazık ki ancak yazılar sayesinde anar oldu İstanbullular uzun yıllardır.

Bu plajlardan en ünlülerinin bulunduğu semtlerden biri de Florya idi. Florya, 20. Yüzyıl'ın başında, İstanbullularla deniz banyolarını tanıştıran bir semt olarak gündelik yaşam tarihimize girdi.

Willy Sperco'nun 'Yüzyılın Başında İstanbul' adlı kitabında, İstanbul'un ilk plajının tarihini anlattığı bir alıntı ile başlayalım yazıya:

"İstanbul'un eski Bizans surlarından on iki kilometre ötede Marmara Denizi'nin güzel bir koyunda, 1920 yılından beri Wrangel Ordusu'nun subaylarıyla Türkiye'ye sığınan Rus kadınlarının başarılı bir şekilde işlettikleri ince kumlu bir plaj uzanır. (...) Güzel Moskovalıların kendilerini gösterdikleri bu yerlere, 'Cuir de Russie'nin ('Rus Derisi' anlamına gelen bir parfüm adı) sarhoş eden kokusunun cazibesine kapılan Türk ve yabancı erkekler akın akın gelmeye başladılar. Az sonra buralarda açık hava koltuk meyhaneleri ile banyo kabinlerine benzer tahta yapılar belirmeye başladı."

Yıl 1949: Florya Belediye Plajı'ndayız...

1935 yılına dek, 'Solaryum Plajı' ve 'Haylayf Plajı' ile serinlemek isteyen İstanbulluların sıcak günlerde akınına uğrayan Florya, Atatürk için İstanbul Belediyesi tarafından yaptırılan 'Florya Cumhurbaşkanlığı Köşkü' ile, modern bir sahil beldesi olmaya başlamış.

Sonraki yıllarda da Florya, yaz günlerinde plajları, koruluk alanları ve Atatürk Ormanı ile tercih edilen bir sayfiye semti görünümünü sürdürmüş.

1950'li yıllarda en parlak

İstanbul Belediyesi tarafından 1952 yılında üç blok olarak yaptırılan Florya Dinlenme Evleri'nde yaşam (en solda). 60'lı yıllarda da Florya, İstanbul'un gözde tatil yörelerinden biriydi (solda).

dönemini yaşayan Florya Plajı'nın öyküsünü, İstanbul Belediyesi tarafından 1949 yılında basılan 'Cumhuriyet Devrinde İstanbul' kitabından izleyelim bu kez:

"İki kilometre uzunluğunda bulunan plaj üzerinde, şimdiye kadar, Belediye'ce 600 metre uzunluğunda yeni kabinler ile modern bir gazino binası yaptırılmıştır."

Florya Plajı'nın günübirlik İstanbullu ziyaretçilerinin o günlerdeki sayısı, sizlere bugün için bile, abartılı gelebilir:

"1948 yılının yalnız Temmuz ayında, Sirkeci'den Florya'ya kesilen bilet sayısı 122.856'dır. Bu yekûna, ara istasyonlardan binenlerle otobüs, kamyon, otomobil ve araba yolcuları dahil değildir..."

1950'li yıllarla birlikte yavaş yavaş tek katlı bahçeli evlerin çoğalmasıyla yazlıkçıların tercih ettiği bir semte dönüşen Florya'da, İstanbul Belediyesi'nin yaptırdığı 'Florya Dinlenme Evleri' açılır.

Bürokratların ve Menderes Hükümeti'nin bakanlarının oturduğu bu evler, 27 Mayıs'taki '1960 İhtilâli'nden sonra, belediye memurlarına kiralanmaya başlanır.

29 Haziran 1961 tarihli Hayat dergisinde, Orhan Tahsin o günlerin Florya'sını şu satırlarla anlatır:

"Florya'nın (...) üç plajı vardır. Güneş, Yeni ve Büyük plajlarda gardırop 150-175, kabine (tek kişi) 250-300 kuruştur. Büyük kabineler ise 15-20 liradır. Ayrıca bir de lüks kabineler vardır. Bunların fiyatı ise 50 liradır. Bunlarda, gece de kalınabilir."

Binlerce kişinin geldiği Florya'ya ulaşım nasıldı, diye merak ediyorsanız, işte cevabı: "Florya'ya Sirkeci'den elektrikli tren, Taksim'den belediye otobüsleri kalkar. Ayrıca yazın dolmuş da yapılır. Elektrikli trenle Sirkeci-Florya arası 32, otobüsle Taksim-Florya arası 40 dakika sürer." ■

Atatürk'ün gayretiyle gelişen bir sayfiye

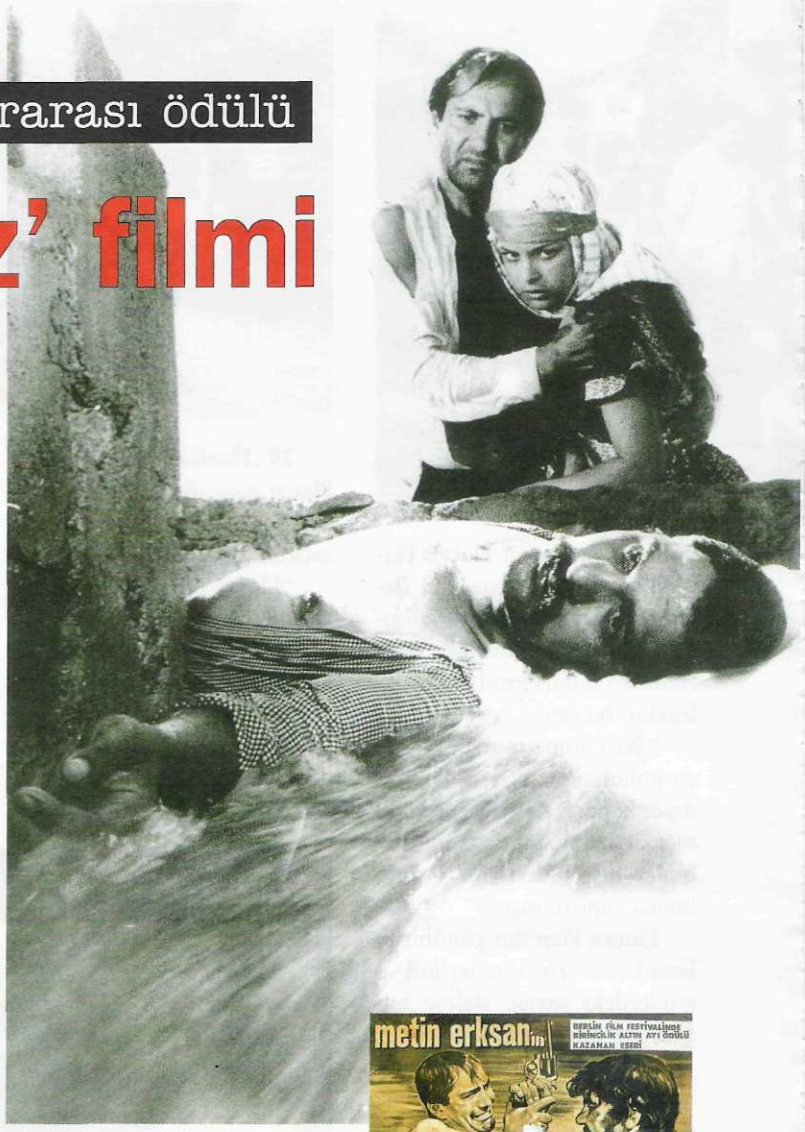
Florya'nın çehresi 1935 yılından itibaren Atatürk'ün isteğiyle değişmeye başlar: O yılın Temmuz ayında, Atatürk Florya'da denize girer. Halk onun sahilde denize girdiğini, sandala binip kürek çektiğini görür; Belediye de aşka gelir: 1935 yazından itibaren, Florya'nın kaderi artık bellidir.

merakediyorum@googlegroups.com

Türkiye'nin ilk uluslararası ödülü

'Susuz Yaz' filmi

"Türkiye'yi temsil edemez" damgasıyla yurtdışına çıkışı dönemin hükümeti tarafından yasaklanan 'Susuz Yaz', 7 Temmuz 1964'te, Berlin'de 'Altın Ayı' ödülünü kazanır.

FÜSUN KOYUTÜRK

Haziran ayı, Türkiye'nin Mayıs'taki uluslararası başarılarını kutlamakla geçti. Türkiye'nin Eurovision sevincine 'Uzak' filminin Cannes'daki başarısı eklendiğinde, güzel bir tablo çıkmıştı ortaya...

Gerçi bundan 21 yıl önce de Yılmaz Güney ve Şerif Gören'in 'Yol' filmi 'Altın Palmiye' ödülünü almıştı; ama Türkiye'nin sinema alanındaki ilk 'uluslararası başarı' sevinci, 'Susuz Yaz' olmuştu...

Metin Erksan'ın yönettiği 'Susuz Yaz'da Ulvi Doğan, Hülya Koçyiğit ve Erol Taş (üstte). Filmin bir başka sahnesinde Hülya Koçyiğit, Ulvi Doğan ile birlikte (altta).

Metin Erksan'ın yönettiği 'Susuz Yaz' filmi, 14. Uluslararası Berlin Film Festivali'nde, 7 Temmuz 1964'te 'Altın Ayı' ödülünü kazanır. Filmin bu başarısı Türkiye'de tam bir 'sürpriz' olur. Aslında 'Susuz Yaz' her şeyden önce, inancın ve iyi niyetli bir çalışmanın sonucudur. O yıllarda Türk sinemasını, uzun bir sıçrayışla, önemli bir dönüm noktasına getiriverir 'Susuz Yaz'.

Biri hariç, başlıca oyuncuları ilk kez kamera karşısına çıkan bir filmdir bu ve o yıllar

için, iki ay gibi oldukça uzun sayılabilecek bir sürede çekilir. Filmin yönetmeni Metin Erksan, tam bir yılını sadece 'Susuz Yaz'a ayırmıştır. Filmin konusu, köy gerçekleri-

nin yanı sıra cinsel bir tutkunun çevresinde gelişir.

Kazanç kaygılarından uzak, titiz bir çalışmanın eseri olan 'Susuz Yaz, başarılı bir rejiyle, kamera önüne ilk kez çıkan gençlerin, yıllanmış starları aratmayacağını da ortaya koyar.

Filmin baş kadın oyuncusu, 'Ses' dergisinin düzenlediği 'Kapak Yıldızı Müsabakası'nda, 1963 yılı finalistleri arasına giren Hülya Koçyiğit'tir...

BİR 'YILDIZ' DOĞUYOR

1963 Haziran'ında Ses kapak yıldızı yarışmasına binlerce mektup gelir. İlk elemede otuz genç kız ve otuz genç erkek fotoğrafı ayrılır. Tam bu sıralarda, yeni kurulan Hitit Film'in ortaklarından biri olan Metin Erksan, bir başka yönetmenle, Baha Gelenbevi ile, Ses dergisinin idarehanesine gelerek, ilk elemeyi kazananların fotoğraflarını görmek ister.

Yönetmenlerin amaçları, Necati Cumalı'nın 'Susuz Yaz' oyununun beyazperdeye uyarlamasında rol alacak genç kızı seçmektir. Bu rol, daha önce 'Acı Hayat' filminin başarılı aktristi Türkan Şoray'a teklif edilmiş ancak Şoray, kabul etmemiştir.

'Susuz Yaz'ın başarısından sonra, Türkan Şoray da filme ilişkin fikrini şöyle ifade edecektir:

"Rejisör Metin Erksan 'Susuz Yaz'da oynamamı istemişti. Şimdi teklifini kabul etmediğim için üzülüyorum. Filmini festivale götüren Ulvi Doğan'ı ve filmi yapanları tebrik ederim."

'Ses' dergisinin düzenlediği 'Kapak Yıldızı Müsabakası' sonuçlandığında, finalistlerden Hülya Koçyiğit'in 'Susuz Yaz'da oynamasına karar verilir.

Bir süre Ankara'da Devlet Konservatuvarı'nda tiyatro okuyan Koçyiğit, 1960'ta İstanbul Şehir Tiyatroları Çocuk Bölümü'ne girmiş ve Ses dergisinin yarışmasında, Ajda Pekkan'ın ardından, ikinci olmuştur.

Hitit Film'in ortaklarından Ulvi Doğan, Pertevniyal Lisesi'nden Metin Erksan'ın arkadaşıdır. Uzun yıllar Avrupa'da kalır ve tekstil mühendisi olarak yurda döner. Doğan ve Erksan tekrar karşılaştıklarında, ilk olarak, gençlik hayallerini gerçekleştirmeye karar verirler.

İki ortak, ilk filmlerinin çekimleri için İzmir'in Bademler Köyü'ne giderler. Ulvi Doğan aynı zamanda filmin erkek oyuncusu da olacaktır. İki ay sonra İstanbul'a dönen Do-

Susuz Yaz'da, Hülya Koçyiğit, Ulvi Doğan ve Erol Taş (solda). Venedik Film Festivali'nden de bir ödül getiren filmin İtalyanca afişi (altta).

Hülya Koçyiğit, Berlin Festivali sonrasında, Ses dergisinin kapağında (solda).

'Uzak' ile gelen başarı

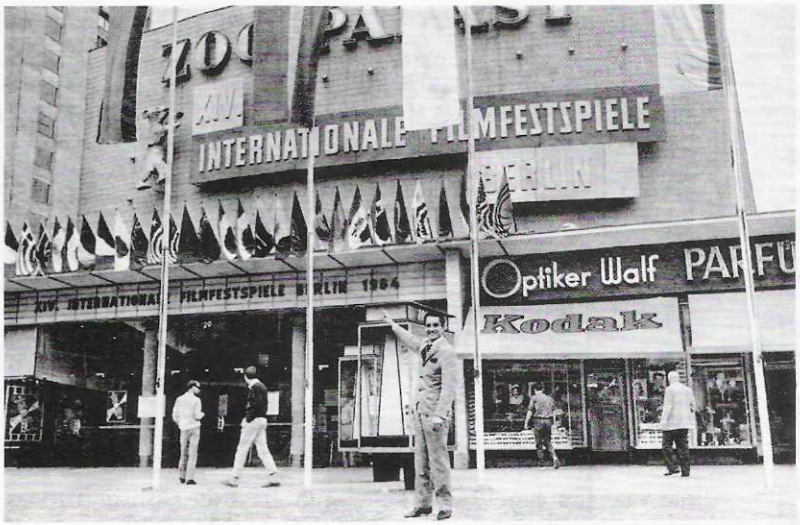
Sertap Erener'in Eurovision birinciliğinin yanı sıra, Nuri Bilge Ceylan'ın *(üstte; Cannes'da)*, 56. Uluslararası Cannes Film Festivali'nde, 'Uzak' filmiyle *(en üstte)* kazandığı başarı, Haziran ayı boyunca Türkiye'nin gündemindeydi *(sağ üstte; yönetmen Ceylan eşi Ebru Ceylan ve oyuncu Nazan Kırılmış ile Türkiye'de).*

merakediyorum@googlegroups.com

Filmin konusu neydi?

Türk edebiyatının çağdaş ustalarından Necati Cumalı'nın *(altta)* aynı adlı oyunundan sinemaya uyarlanan 'Susuz Yaz' zıt kişilikli iki kardeşin öyküsünü, dönemin Türkiye'sinin kırsal bölgelerdeki temel sorunlarının panoraması çerçevesinde anlatır. Filmde 'kötü karakter' Osman (Erol Taş), kendi topraklarında çıkan köyün suyunu arklarla çevirerek, köylülerin sudan yararlanmasını engeller. Kardeşi Hasan (Ulvi Doğan) ise köylülerden yana çıkar. Bir kavga sırasında Osman'ın işlediği cinayeti üzerine alıp hapse girer. Bunu fırsat bilen Osman, Hasan'ın karısına (Hülya Koçyiğit) kocasının öldüğünü söyleyerek onunla evlenir. Hapisten çıktığında, gerçeği öğrenen Hasan, üzerine balta ile saldıran Osman'ı suda boğarak öldürür ve suyun yolunu açar.

ğan ve Erksan, Aralık ayında 'Susuz Yaz' için, seçkin davetlilerin katıldığı bir gala gecesi düzenleyerek filmi tanıtırlar.

Ancak, bir anda iki ortak arasında anlaşmazlık çıkar ve olay mahkemeye intikal eder. Güzel bir teşebbüs ve iyi filmler yapmak isteyen bir firmanın emelleri, daha başlangıçta yıkılmıştır. Sonuç olarak, Hitit Film'in yazıhanesi Metin Erksan'a, firma adı ise Ulvi Doğan'a kalır.

Sonraki günlerde Ulvi Doğan, yapımcılara tanınan bir haktan yararlanarak, yurtdışına çıkmasına izin verilmeyen filmini, 1964'teki Berlin Film Festivali'ne son anda yetiştirir. Berlin'deki gösterimde, film beğenilir; sürekli alkışlarla karşılanır.

Susuz Yaz'ın genç yapımcı ve oyuncusu Ulvi Doğan, Berlin'deki Kongresshalle'de, basın toplantısının yapılacağı küçük salona, alnının terini silerek girer. Heyecanlıdır; davetlilerin sürekli alkışları, 'Susuz Yaz'ın yapımcısını ümitlendirmiştir.

Aslında, sonraları "Altın Ayı'yı kazanacağım içime doğmuştu," diyen Ulvi Doğan'dan başka, 'Susuz Yaz'dan birincilik bekleyen ikinci bir kişi, yok gibidir. Genç yapımcı bile, bu sonucu beklediğini söylerken, muhakkak ki iyimserliğini en ileri dereceye kadar zorlamıştı o gün...

Kongresshalle'de yapılan ve yüzü aşkın davetliyle gazetecinin yer aldığı basın toplantısında Ulvi Doğan, soruları düzgün bir Almanca ile yanıtlar. Hülya Koçyiğit'in nerede olduğu sorulduğunda, genç yıldızın 'film çekimlerinin yoğunluğu nedeniyle' gelemediğini öne sürer. Üç saat süren toplantıda ilginç sorular vardır, Ulvi Doğan bu soruları dikkatle yanıtlar.

Sonuçta, 'Susuz Yaz' 30 film arasından sıyrılıp 'Altın

14. Uluslararası Berlin Film Festivali'nin yapıldığı Berlin'deki Kongresshalle (sağda, en üstte). Ulvi Doğan, Kongresshalle'de 'Susuz Yaz'ın gösterimini izliyor (sağ üstte) ve daha sonra 'Altın Ayı' ödülünü alıyor (üstte). Ulvi Doğan, Berlinli sinemaseverlerle birlikte (sağda).

Ayı' ödülünü kazanır...

'Susuz Yaz' filmi 'Altın Ayı' ödülünü bir ölçüde de Erol Taş'a borçludur. Ulvi Doğan'ın yanı sıra, filmin yardımcı erkek karakter oyuncusu Erol Taş, oyunculuk gücünün doruğa çıktığı 'Susuz Yaz'da, 'kötü karakter' Osman'ı canlandırır.

Ödülden hemen sonra, Erol Taş, duygularını şu sözlerle ifade edecektir: "O kadar sevinçliyim ki, tarif edemem. Yıllarca yoksulluk içinde yaşadıktan sonra böyle bir filmde rol almak demek, bunca sene kendini bahtsız sanan Erol Taş kuluna nasip olacakmış. Film hepimizi haftalarca uğraştırmıştı. Ama bir Avrupa festivalinde birinci olması, her şeye rağmen sürpriz oldu. Filmde canlandırdığım rol yüzünden, yaşlı bir hanımdan sokak ortasında dayak yedim, Hülya'ya yaptıklarımdan ötürü... Ancak kızmadım; demek ki rolümü başarmışım."

Gariptir ki, "Türkiye'yi temsil edemez" damgasıyla yurtdışına çıkışı dönemin hükümeti tarafından yasaklanan 'Susuz Yaz'a emeği geçen tüm sanatçılara ve Ulvi Doğan'a, Berlin'den 'Altın Ayı' ile dönüşün ardından, Turizm ve Tanıtma Bakanı Ali İhsan Göğüş, ödüller verir. Siyaset, sanat karşısında bir kez daha boyun eğmek zorunda kalmıştır...

O dönemin ünlü oyuncusu Fikret Hakan ise, olayı şöyle değerlendirecektir: "Bu olay her şeyden önce Dışişleri Bakanlığı ile, Türk sinema sanatı arasındaki korkunç uçurumu en belirgin biçimde ortaya koyuyor. 'Bizi temsil edemez' diye izin vermeyenlerin şimdi halini düşünüyorum..."

Susuz Yaz'ın ödülleri bununla da kalmaz; filmin yönetmeni Metin Erksan'a Venedik Film Festivali'nden de bir ödül gelir. Artık 'Susuz Yaz' Türk sinema tarihinde, devir açan film olarak anılacaktır. ■

'Susuz Yaz' kimlerle yarışmıştı?

1962 yapımı 'Susuz Yaz' 1964'te, 14. Uluslararası Berlin Film Festivali'nde, en büyük ödül olan 'Altın Ayı'yı tam 30 film arasından sıyrılarak kazanmıştı... O yılın Oscar'ını kazanan Amerikalı aktör Sidney Poitier'nin de 'şeref konuğu' olarak katıldığı Festival'de yarışan kimi yapıtları, yönetmen ve oyuncuları, aldıkları ödüllerle, şöyle sıralamak mümkün:

- İtalyan yönetmen Luigi Comencini'nin, başrollerini Claudia Cardinale ve Georges Sakiris'in paylaştıkları 'La Ragazza di Bube' adlı filmi.
- Yönetmen Karel Reisz'in, başrolünü Albert Finley'in üstlendiği 'Night Must Fall'ı.
- Yönetmen Ken Hugnes'in, başrollerinde Kim Novak ile Laurence Harvey'in yer aldıkları 'Off Human Bondage' adlı filmi.
- Yönetmen Sidney Lumet'in 'The Pawnbroker' adlı yapıtı *(sol altta; Rod Steiger'la 'En İyi Erkek Oyuncu' ödülü).*
- Yönetmen Satyajit Ray'ın 'Mahanagar'ı *(sol üstte; 'En İyi Yönetmen' ödülü).*
- Yönetmen Susumi Hani'nin 'Kanajo to Kare'si / '0 ve 0'; *(altta; bu filmle 'En İyi Kadın Oyuncu' ödülünü alan Sachiko Hidari).*

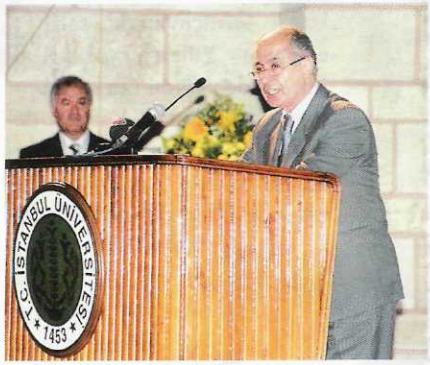

70'li yıllarda, 1964'teki Berlin Festivali'ne gidemeyen Hülya Koçyiğit (sol üstte). Festival günlerinde Ulvi Doğan, Berlin'deki kutlamalarda, Festival Başkanı Bauer ve ödül kazanan Japon oyuncu Sachiko Hidari ile birlikte (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

◆ Hazırlayan: Devrim Çakır
devrim.cakir@dunya.com

'550. Yıl'da su yüzüne çıkan olay

'Bizans' adı Avrupa yakıştırması

İstanbul'un Fethi'nin 550. yılı çerçevesinde gerçekleştirilen sempozyumlarda, akademik çevrelerde konuşula gelen ilginç bir tartışma, kamuoyuna da yansıdı.

FOTOĞRAFLAR: YAŞAR OKUYAN

İstanbul Üniversitesi'nin kuruluşunun 550. yılı, 30-31 Mayıs'ta düzenlenen törenlerle kutlandı. Dünyanın en eski 13. üniversitesi olan İstanbul Üniversitesi'nin 550. yılı kutlamalarına Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, 9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Başbakanı Derviş Eroğlu, YÖK Başkanı Prof. Dr. Kemal Gürüz, çeşitli ülkelerden akademisyenler, bilim adamları, sanat ve siyaset dünyasının önemli simaları katıldı.

Üniversitenin kuruluş yıldönümünün en önemli etkinliklerinden biri de, Bizans ve Osmanlı tarihçi ve sanat tarihçilerini Türkiye'de ilk kez bir araya getiren 'Uluslararası Bizans ve Osmanlı Sempozyumu - XV. Yüzyıl' oldu.

Başkanlıklarını, Prof. Dr. Işın Demirkent ve Prof. Dr. Nurhan Atasoy'un yaptığı sempozyumun 'onur üyeleri' de Prof. Dr. Semavi Eyice, Prof. Dr. Halil İnalcık, Prof. Dr. Oktay Aslanapa ve Prof. Dr. Heath Lowry'den oluştu.

Sempozyumun ilk gününde, birinci salonda, Prof. Dr. Işın Demirkent'in başkanlık yaptığı ilk oturumda; Prof. Dr. Heath Lowry, "Fatih Sultan Mehmed ve Hocası Akşemseddin Arasında Fetih Hakkında Görüşmeler"; Prof. Dr. Semavi Eyice, "Bizans İmparatorluğu'nun Sonu, Mirası ve Fethi Görenler"; Prof. Dr. Walter K. Hanak, "Fatih Sultan Mehmed ve Theodosius Surları: Konstantinopolis'in Fethi, Stratejileri, Başarıları" başlıklı bildirilerini sundular.

İkinci oturumda ise Dr. Dean Sakel, "Ecthesis Chronica'nın Kuşatma Bölümü"; Prof. Dr. Heath Lowry, "Osmanlı'da Birleşme Teşebbüsü'nün Son Dönemi: Bizans-Balkan Aristokrasisinin Son Üyelerinin Osmanlı Elit Yönetimine Geçişi 1453-1516" ve Prof. Dr. Feridun Emecen, "İstanbul Kuşatması ve Fethi ile İlgili Bazı Meseleler" başlıklı bildirilerini sundular.

Sempozyumun ikinci salonda gerçekleşen ilk oturumunda,

İstanbul Üniversitesi'nin kuruluşunun 550. yılı kutlamalarına, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer de katıldı (sağ üstte). 'Uluslararası Bizans ve Osmanlı' sempozyumuna katılan akademisyenler (üstte ve sağ üstte).

Prof. Dr. John Carswell ve Prof. Dr. Marios Philippides'in bildirilerini, Prof. Dr. İlber Ortaylı'nın "İstanbul'un Fethi'nin Yankıları" başlıklı bildirisi izledi. İkinci oturumda Prof. Dr. Elizabeth Zachariadou ve Prof. Dr. Ayda Arel'in bildirilerini, Dr. Casim Avcı'nın "Arap-İslâm Kaynaklarında İstanbul" adlı bildirisi takip etti.

"Fetihten Önce Osmanlıların Gerçekleştirdikleri İstanbul Kuşatmaları" (Doç. Dr. Fahamettin Başar), "Osmanlılarda Gündelik Hayat" (Dr. Zeynep T. Ertuğ), "İstanbul Arkeolojisi ve Tekfur Sarayı Kazıları" (Prof. Dr. Filiz Yenişehirlioğlu),

"Osmanlıların Ayasofya'ya Katkıları" (Mustafa Akkaya) başlıklı bildiriler de, ikinci günde sunulan çalışmalardan bazılarıydı.

Prof. Dr. Işın Demirkent ile birlikte sempozyumu organize eden ve bu önemli etkinliğin gerçekleşmesini sağlayan Prof. Dr. Nurhan Atasoy, Türkiye'deki Bizans araştırmalarının İstanbul Üniversitesi'nin çatısı altında başladığına dikkat çekti. 'Uluslararası Bizans ve Osmanlı Sempozyumu'nun, bu çalışmaların azaldığı şu günlerde gerçekleştirilmesinin büyük önem taşıdığını vurgulayan Atasoy, sempozyuma ilişkin olarak, ***Popüler Tarih***'e şunları söyledi.

"Bu sempozyum, bana göre çok önemliydi. Çünkü, Türkiye'deki ilk Bizans araştırmaları İstanbul Üniversitesi'nde başlamış olmasına karşın, son dönemlerde bu alandaki çalışmalarda önemli bir azalma gözleniyordu. Biz, Bizans ve Osmanlı tarihçilerini bu uluslararası sempozyumda bir araya getirerek, hem Türkiye açısından bir 'ilk'i gerçekleştirdik hem de topraklarımızdaki bu mirasa sahip çıktığımızı ve bu sorumluluğu onlarla paylaştığımızı gösterdik."

Bu sempozyumun, ele aldığı dönem açısından da (XV. Yüzyıl) çok önemli olduğunu belirten Atasoy, bu dönemin anlamını şöyle vurguladı:

"Bu dönem, Bizans'ın sahneden çekildiği, yerine Osmanlı'nın sahneye çıktığı bir tarih kesitini anlatır; yani, bir dönem kapanmış ve yeni bir dönem başlamıştır."

Nurhan Atasoy'un belirttiği gibi, ele aldığı dönem kadar, bu sempozyumun kendisinin de önemi büyüktü. Çünkü, İstanbul'un Fethi'nin 500. Yıl kutlamalarından iki yıl sonra, 15 Eylül 1955'te 10. Uluslararası Bizans Tetkikleri Kongresi (Les Études Byzantines) İstanbul'da yapılmıştı. Bundan sonra da bu alanda, ülkemizde, böylesine önemli bir başka etkinlik gerçekleştirilmemişti.

Bu konuyu Prof. Dr. Işın Demirkent'e sorduğumuzda, "1955'teki Bizans Tetkikleri Kongresi'nden sonra, bu yıl yaptığımız bu sempozyum, Bi-

Türkiye'de Bizans tarihi

Prof. Dr. Işın Demirkent'in *(altta)* belirttiğine göre, Türkiye'de Bizans tarihi dersleri ilk kez, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Ortaçağ Tarihi Kürsüsü'nde, Steven Runciman ve Philipp Schweinfurth tarafından verilmeye başlandı. Daha sonraları, Prof Dr. Fikret Işıltan ve Prof. Dr. Işın Demirkent, bu kürsünün derslerini sürdürdüler. Son yıllarda ise bunlara, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde Prof. Dr. Melek Delilbaşı'nın ve Boğaziçi Üniversitesi'nde de Prof. Dr. Nevra Necipoğlu'nun dersleri eklendi.

Sempozyum'a katılan Prof. Dr. Semavi Eyice (sol altta), Prof. Dr. Filiz Yenişehirlioğlu (solda) ve Doç. Dr. Fahamettin Başar (sol üstte). 'İ.Ü. Merkez Kütüphanesi Kitap Kültürü' sergisini ziyaret eden katılımcılar (altta).

merakediyorum@googlegroups.com

'Bizans' adı nereden geliyor?

Şehrin ilk ortaya çıkışına dair yaygın efsane, bir Megara kolonisi olarak (M. Ö. 659) kurulduğu yolundadır. Efsaneye göre, Megaralıların başındaki kumandanın adı 'Byzas' idi ve şehrin adı da (Byzantion) buradan geliyordu. Bir başka efsaneye göre, Byzantion'un kurucusu olan Byzas, Tanrı Zeus'un kızı Keroessa ile Deniz Tanrısı Poseidon'un oğludur. Byzas, doğduğu yerde bir şehir kurmuş ve şehre, kurucusuna izafeten 'Byzantion' adı verilmiştir *(sağda; Bizans dönemi İstanbul'u).*

zans-Osmanlı tarih ve kültürü üzerine yapılan ikinci toplantıdır" yanıtını aldık.

Demirkent'e, dikkatimizi çeken diğer bir hususu da sorduk: 'Bizanslılar' kendileri, 'Bizans' adını kullanmıyorlardı; 16. Yüzyıl'da, Batılı tarihçilerin bir 'keşfi' idi Bizans adı! Nitekim Demirkent de konuşmasında, 'Roma İmparatorluğu'ndan söz ediyordu:

"Kuruluşu Milat'tan önceki yüzyıllara dayanan ve asırlarca dünya siyasetine hükmetmiş olan Roma İmparatorluğu, Hunların akınları ve Germen kavimlerinin Avrupa'ya girip yerleşmesi sonucunda, ülkesinin batıda kalan topraklarının çoğunu kaybettikten sonra, bin yılı aşkın bir süre de Anadolu ve Balkanlar'da, Ortadoğu'da yaşadı. Bu imparatorluğun mirasçısı biz Türkler olduğumuz halde, bu devletin tarihiyle gerektiği kadar yakından ilgilenmedik..."

Evet, din bakımından aramızda farklılık vardı ve genelde "iki rakip komşu millet" idik; ama 400 yıl, hemen hemen bir arada yaşamıştık: "Ve tabiatıyla," diyordu Demirkent, "Bu yüzyıllar zarfında, kültür bakımından birbirimizi çok etkiledik."

Bu saptamada gösteriyor ki, biz kendimize 'yabancı' saysak da, aslında mirasçısı olduğumuz bu uygarlığı, bu kültürü yakından tanımalıyız.

Haziran ayı boyunca, Bizans-Osmanlı tarih ve kültürü üzerine başka etkinlikler de gerçekleştirildi: İstanbul Esnaf ve Sanatkârlar Odaları Birliği'nin Prof. Dr. Işın Demirkent'in başkanlığında gerçekleştirdiği "Fatih Sultan Mehmed, Fetih ve İstanbul Esnafı Semineri" Haziran başında yapılırken, 14-15 Haziran tarihlerinde de Türk Tarih Kurumu yine İstanbul'da, "550. Yılında Fetih ve İstanbul" konulu sempozyumu düzenledi.

Roma İmparatorluğu'nun son dönemlerine 'Bizans' adının yakıştırılması konusu, bu seminerde de gündeme geldi. Prof. Dr. İlber Ortaylı, "Doğu

Roma'nın Mirası Meselesi" adlı bildirisinde, şu görüşü dile getirdi:

"Bizans denilen imparatorluk, gerçekte Roma İmparatorluğu'dur. Bizans ismini, o imparatorluğun insanları hiçbir zaman kullanmadılar. Bizans adı, 16. Yüzyıl'da Alman âlimlerden Hieronymus Wolf'un uydurduğu bir isimdir."

İlber Ortaylı söz konusu bildirisinde, İmparatorluğa 'Bizans', bu şehre 'Bizans' ve bu ülkenin insanlarına de 'Bizanslılar' demenin, bu dönemden kalma kasıtlı bir yakıştırma olduğunu, bunun ardında da bir siyasî misyon yattığını vurguladı.

Böylece, İstanbul'un Fethi'nin 550. yılında, akademik çevrelerde konuşula gelen bu ilginç tartışma, kamuoyuna da yansımış oldu.

Dr. Alice-Mary Talbot da sempozyumun katılımcılarından biriydi (sağda, en üstte). Prof. Dr. İlber Ortaylı (sağ üstte). Prof. Dr. Işın Demirkent, sempozyum oturumlarından birini yönetirken (sağda).

Kadir Has Üniversitesi'nde Haliç Sempozyumu

Kadir Has Üniversitesi tarafından Türkiye'de ilk kez düzenlenen 'Dünü ve Bugünü ile Haliç Sempozyumu', 22-23 Mayıs tarihlerinde gerçekleştirildi.

Haliç bölgesinin tarihi dokusu içerisinde yer alan ve 1884'te Cibali Tütün Fabrikası olarak inşa edilen Kadir Has Üniversitesi Cibali Kampüsü'nde gerçekleşen sempozyum, çeşitli alanlarda Haliç üzerine çalışan araştırmacıları bir araya getirdi.

Sempozyumun açılış töreni, Kadir Has Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Yücel Yılmaz'ın konuşmasıyla başladı. Ardından, Haliç'te yaşamış farklı etnik gruplara ait korolar, katılımcılara ilginç bir konser verdiler. Fotoğraf tarihçisi Alberto Modiano'nun 'Osmanlı Fotoğrafında Haliç' başlıklı saydam gösterisi, açılış törenini renklendiren etkinliklerden biri oldu. Modiano, görsel bir sunum eşliğinde, 1920'li yıllara kadar değişik saray fotoğrafçılarının objektifinden Haliç'i tanıttı.

Açılış programı kapsamında ayrıca, kampüsün iç mekanlarında düzenlenen üç serginin de açılışı yapıldı. İFSAK'ın 'Haliç Fotoğraf Sergisi'nde, Faruk Akbaş, Aramis Kalay, Orhan Karaalioğlu, Sadık İncesu, Hakan Kızılcıkoğlu ve Metiner Gören'e ait, çeşitli dönemlerden Haliç fotoğrafları yer alıyordu. TAÇ Vakfı'nın sergisindeki fotoğraflar ise, "II. Abdülhamid Dönemi Fotoğraflarıyla Kağıthane'den Anılar" başlığıyla sunuldu. Üniversitedeki üçüncü sergi ise Ressam Nusret Çolpan'ın, Osmanlı minyatürlerini çağdaş bir gözle yorumlayarak geliştirdiği 'modern minyatür'lerden oluşuyordu.

Alberto Modiano

Genel sekreterliğini, Kadir Has Üniversitesi öğretim görevlilerinden Süleyman Faruk Göncüoğlu'nun üstlendiği sempozyumun 'Düzenleme Kurulu', Türkiye ve uluslararası bilim çevrelerinde tanınmış akademisyen ve araştırmacılardan oluştu. Kurulda, Prof. Dr. Şevket Pamuk, Prof. Dr. İlber Ortaylı, Prof. Dr. Edhem Eldem, Prof. Dr. Nurhan Atasoy, Prof. Dr. Tarcan Yılmaz, Dr. Steven Richmond, Doç. Dr. Ruhi Ayangil, Prof. Dr. Kenan Gürsoy ve Avni Özgürel yer aldı.

Sempozyumda bildiriler, Arkeoloji-Tarih, Sanat Tarihi, İktisat Tarihi, Edebiyat, Sosyal Yaşam, Ekoloji ve Çevre ana başlıkları altındaki oturumlarda sunuldu. İlk günkü 'Sanat Tarihi Oturumu'nda, Süleyman Faruk Göncüoğlu'nun 'Haliç Sinagogları' başlıklı bildirisi ile 'İktisat Tarihi Oturumu'ndaki bildiriler ilgi çekiciydi. Orhan Koloğlu'nun, ikinci gün, 'Tarih Oturumu'nda sunduğu ▶

merakediyorum@googlegroups.com

"Piyer Loti'nin Eyüp'ten Haliç'e Bakışı" adlı bildirisi de, Loti'nin 'Osmanlı'nın çağdaşlaşmasına karşı çıkacak kadar Osmanlıcı' olduğunu ifade etmesi açısından dikkat çekiciydi.

İkinci gün sunulan bir diğer ilgi çekici bildiri de, Tiyinçe Oktar ve Hamdi Genç'in ortak çalışması olan 'Osmanlı İstanbul'unda Haliç ve Çevresinde Kirlilik Sorunu' idi. 'Ekoloji ve Çevre Oturumu' kapsamında sunulan bildiride, Haliç ve çevresinde, 19. Yüzyıl'ın ortalarından itibaren başlayan çevre kirliliğinin nedenleri ve kirlilik sorununun çözümü için yapılan çalışmalar, Osmanlı arşiv kaynakları çerçevesinde incelenen bir bildiriyle sunuldu.

Kadir Has Üniversitesi'ndeki etkinliklerde, katılımcılar hem fotoğraf sergilerini gezdiler, hem de Haliç'te yaşamış farklı etnik grupların müziklerini dinlediler (üstte ve en üstte).

Pek çok bilim adamını ve araştırmacıyı bir araya getiren iki günlük sempozyumun ardından, İhsan Tunay ve Faruk Göncüoğlu'nun rehberliğinde, bir de 'Vapurla Haliç ve Semtleri Gezisi' düzenlendi.

Büyü ve büyücülük: 'ElemtereFiş' sergisi

Yapı Kredi Kültür Merkezi, Vedat Nedim Tör Müzesi, 16 Ağustos'a kadar sürecek olan ilginç bir sergiye ev sahipliği yapıyor. Küratörlüğünü Prof. Dr. Gürbüz Erginer'in, editörlüğünü Ekrem Işın ve tasarımını Ersu Pekin'in üstlendiği sergi, Anadolu merkezli büyü kültürünü tarihsel süreç içinde birbirini izleyen uygarlıklar kapsamında ele alıyor. Büyü nesneleri, gizemli dualar, karmaşık teknikler ve kısacası Anadolu'nun alacakaranlıktaki yüzü bu sergide günışığına çıkıyor.

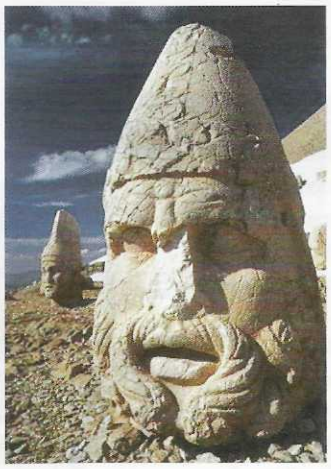

Serginin kapsamlı kataloğunda ise, Anadolu uygarlıklarının büyü ve inanışlar konusundaki tarihsel birikimi, kendi alanlarında uzman bilim adamlarının ayrıntılı yazıları ile ele alınıyor. Prof. Dr. Metin And, "Büyü, Canlıcılık ve Sanat", günümüzün dünyaca tanınmış Hititologlarından Prof. Dr. Ahmet Ünal, "Hititlerde ve Çağdaşı Anadolu Kavimlerinde Büyücülük", Kutalmış Görkay ve Musa Kadıoğlu ortaklaşa hazırladıkları, "Antik Yunan ve Roma Dönemlerinde Büyü ve Büyücülük" başlıklı araştırmalarında konuyu detaylı olarak inceliyorlar.

M. Muhtar Kutlu, "Büyücü Şaman" konulu yazısında, Orta Asya şamanlığının kökenlerini ve inanç dünyasını ele alarak Anadolu'ya dikkat çekici bir kapı aralıyor. Anadolu sahasındaki büyü kültürü Prof. Dr. Gürbüz Erginer tarafından inceleniyor.

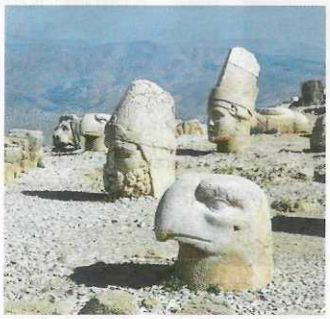
"Anadolu'da Batıl İnanmalar ve Büyü" başlıklı araştırmasında Erginer, önce büyünün etimolojisini yapıyor ve ardından büyü tekniklerini sınıflandırıyor.

Nemrut kurtarılıyor

1881'de keşfedilen ve bugün dünyanın en önemli eserleri arasında gösterilen Nemrut Dağı tapınak-mezarı restorasyon ve koruma çalışmaları "Nemrut'u Koruma Projesi" adı altında yürütülen çalışmalarla devam ediyor.

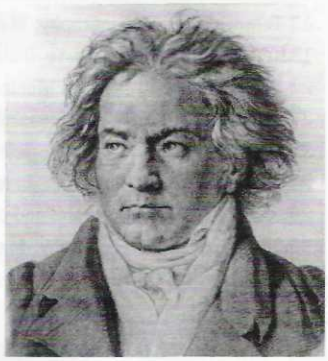
UNESCO'nun 1987'de 'Dünya Kültür Mirası' listesine dahil ettiği Nemrut'taki restorasyon ve koruma çalışmaları 2001 yılında başlamıştı.

Akbank'ın finansal desteğiyle devam eden projenin 2003 hedefleri arasında, Nemrut'ta bir 'restorasyonevi' kurulması, aralarında 'Aslanlı Horoskop'un da bulunduğu kötü durumdaki rölyeflerin onarılması ve 'Kartal ve Aslan' heykellerinden başlanarak restorasyon çalışmalarına hız verilmesi yer alıyor. Projenin tamamının 10 yıl içinde bitirilmesi bekleniyor.

9. Senfoni satıldı

Beethoven'in '9. senfonisi'nin elyazması, Sotheby's müzayede evinde yapılan açık artırmada 3.48 milyon dolara satıldı. Müzayede evinden yapılan açıklamada, Beethoven'in 575 sayfalık el yazmasında, kendi el yazısıyla yazdığı yüz kadar notun da yer aldığı açıklandı. Mozart'ın 9. senfonisi ise 1987'deki açık artırmada 4,1 milyon dolarlık rekor fiyata alıcı bulmuştu.

'Nuh'un Gemisi Müzesi'

Bulgaristan'ın Nesebır kasabasında 'Nuh'un Gemisi Müzesi' açıldı. Müzede, MÖ 5000. yılda meydana geldiği belirtilen ve insanoğlunun yaşadığı en büyük jeolojik felaket olan Nuh tufanı aydınlatılmaya çalışılıyor ve Nuh tufanı dönemine ait olduğu zannedilen ilginç kalıntılar sergileniyor.

merakediyorum@googlegroups.com

British Museum 250 yaşında

Dünyanın ilk ulusal müzesi olan ve bu alanda diğer müzelere de örnek teşkil eden British Museum, şu günlerde 250. yaşını kutluyor. British Museum'un kuruluşu, fizikçi, doğabilimci ve koleksiyoncu Sir Hans Sloane'in vasiyetine dayanıyor: Koleksiyonundaki 71 bin objenin, ölümünden sonra dağılmasını istemeyen Sir Sloane; bu varlığını, varislerine 20 bin Paund ödenmesi karşılığında, Kral II. George'a bırakır. Arthur Onslow önderliğindeki Parlamento da, 7 Haziran 1753 tarihinde, British Museum'un kuruluşunu onaylar.

Kral II. George

Sir Sloane

Sir Sloane koleksiyonunun içeriği; kitaplar, el yazmaları ve madeni paralar, madalyalar, gravürler ve çizimlerden oluşan antika parçalardı. Kral II. George, 1757'de İngiliz Kraliyet Ailesi'ne ait olan 'Kraliyet Kütüphanesi'ni, Müze'ye bağışladı. Ve British Museum, bugün de kullanılan mekanında, bir 17. Yüzyıl malikanesi olan 'Montagu House'da, 15 Ocak 1759'da ilk ziyaretçilerini karşıladı.

Yılda yaklaşık 5 bin meraklıyı ağırlayan British Museum'u, bugüne kadar yaklaşık 5 milyon kişi ziyaret etti.

Temmuz'da, The History Channel'da...

1 Temmuz, 16.00 Biography: Casanova
2 Temmuz, 21.00 Geçmişin Gizemleri: Kral Ramses'in Gizli Hayatı
4 Temmuz, 23.00 Modern Mucizeler: Elektrik Işığı
5 Temmuz, 23.00 Dünyanın Yedi Harikası
6 Temmuz, 23.00 Lusitania-Atlantik'te Cinayet
7 Temmuz, 22.00 Biography: Grace Kelly
8 Temmuz, 00.30 Çatışma: Savaş Hattı-Pearl Harbor
10 Temmuz, 21.00 Venedik'in Eşsiz Kanalları
12 Temmuz, 23.00 UFO'lar-Geldiler mi?
15 Temmuz, 22.00 Biography: Nostradamus
16 Temmuz, 23.00 Modern Mucizeler: Empire State Binası
17 Temmuz, 22.00 Biography: Mark Twain
18 Temmuz, 20.00 Nelson ve Trafalgar Savaşı
22 Temmuz, 23.00 Modern Mucizeler: Kaleler
24 Temmuz, 00.30 Askeri Fiyaskolar-Dieppe Baskını
25 Temmuz, 20.00 Deniz Hikayeleri-Potemkin'de İsyan
26 Temmuz, 22.00 Tarihin Peşinde: Frankenstein
29 Temmuz, 20.00 Otomobiller-Porsche
30 Temmuz, 22.00 Biography: Marquis De Sade
31 Temmuz, 22.00 Biography: Hermann Goering

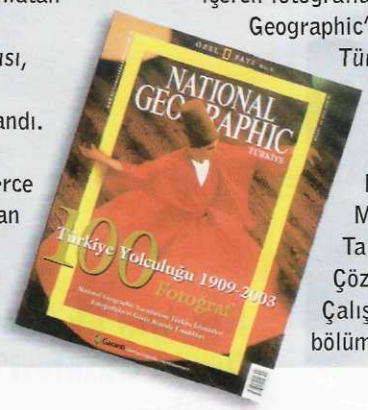

Grace Kelly

Venedik

Empire State

National Geographic'in Türkiye Yolculuğu

Türkiye'nin tarihini, bir asırlık National Geographic geleneğinin penceresinden sunulan fotoğraflarla anlatan 'National Geographic Türkiye'nin ilk özel sayısı, Garanti Bankası'nın sponsorluğunda yayımlandı. National Geographic'in zengin arşivindeki binlerce Türkiye görseli arasından titizlikle seçilen 100 fotoğraftan oluşan özel sayı, meraklılarını, 1909-2003 yılları arasında, uzun bir Türkiye yolculuğuna çıkarıyor. Her biri başka bir öyküyü içeren fotoğraflara, National Geographic'in usta kalemlerinin Türkiye'ye ilişkin makaleleri eşlik ediyor. 'Özel Sayı', Şark'ı Keşfetmek, Mucizeyi Anlamak, Müttefiki Tanımak, Tarihe Dalmak, Çatışmayı Çözümlemek ve Türkiye'de Çalışmak başlıklı altı bölümden oluşuyor.

◆ HAZIRLAYAN: TANER GÜDÜKOĞLU

Sanal dünyada I. Dünya Savaşı...

I. Dünya Savaşı ile ilgili olarak, internette bir çok kaynağa ulaşabilirsiniz. Ancak bunlar arasında öyle bir site var ki, buradaki fotoğraflar, savaşın dünya dengelerini (!) nasıl değiştirdiği konusunda herhangi bir yoruma yer bırakmıyor... Bu sitede sergilenen fotoğraflar, savaş sırasında çeşitli amaçlarla kullanılan ya da korunmaya çalışılan hayvanların trajik durumunu gözler önüne seriyor. Başına miğfer geçirilmiş Rus keçisini ya da nükleer bir saldırıya karşı atların ve köpeklerin gaz maskeleriyle nasıl korunduğunu merak ediyorsanız, bu siteyi mutlaka ziyaret etmelisiniz.

www.ku.edu/~kansite/ww_one/photos/animals.htm*

I. Dünya Savaşı'yla ilgili internet kaynakları arasından seçtiğimiz bir diğer site ise savaşı, Türkiye ve Yunanistan açısından ele alıyor. Dönemin Yunanistan Başbakanı Venizelos'un, Kral'a rağmen savaşa girebilmek için yaptığı manevraları ve bu yolda başbakanlıktan uzaklaştırılmasını anlatan site; Çanakkale'ye kadar uzanan bu yolu ayrıntılarıyla ele alıyor.

www.turk-yunan.gen.tr/turkce/iliskiler/birinci_dunya_savasi.html*

Savaşın patlak verişinin, gelişiminin, Osmanlı İmparatorluğu'nun olayların içine sürüklenişinin kronolojik bir sırayla anlatıldığı diğer linkler de şöyle:

www.maximumbilgi.com/tarih/1dunyaosmanli.htm*
www.maximumbilgi.com/tarih/1savasnedenleri.htm

Nostradamus'un kehanetleri

437 yıl önce aramızdan ayrılan Fransız astrolog, fizikçi ve kâhin Nostradamus, ardında pek çok soru işareti bıraktı. Yazılışının üzerinden yüzyıllar geçmesine karşın, dörtlükleri popülaritesini hâlâ koruyor. Nostradamus'un Türklerle ilgili kehanetleri de pek çok insanın ilgisini çekiyor. Kâhinin Türkiye ve Ortadoğu'ya dair dörtlüklerini bir arada bulabileceğiniz bir kaynak arıyorsanız, aşağıdaki linki ziyaret edebilirsiniz:

http://lodos.kolayweb.com/kehanet.htm

Hemen hemen her konu ve her ülke üzerine birkaç dörtlüğü bulunan Nostradamus'un kehanetleri arasında en çok ilgi görenleri, kâhinin olası bir 'III. Dünya Savaşı'nı ele aldığı düşünülen bölümler... Nostradamus'un, -genel inanışa göre- 1999-2012 yılları arasında çıkacağını öne sürdüğü kehanetlerinin bir araya toplandığı siteler ilginizi çekerse, şu linkleri ziyaret edebilirsiniz:

http://krieg.hatesit.com/mystic/nostradamus_hayat.html
www.yorumcu.com/tr/fortune/nost.asp
www.geocities.com/omenist/nostradamus.htm

Nostradamus'un bütün kehanetlerini word belgesi olarak bilgisayarınıza indirmek isterseniz, 'http://santanu.virtualave.net/HTML/prophecy.html' linkini kullanabilirsiniz.

Ay'daki ilk adım...

30 yıl önce, 600 milyon insan, yani dünya nüfusunun beşte biri, Neil Armstrong'un başında bulunduğu uzay ekibinin Ay'daki ilk macerasını canlı olarak izleme şansına erişti. Bugün, bu macerayı, internet üzerinden anbean izleme şansına sahibiz. 'Apollo XI' macerasının ses ve video dosyalarına, aşağıdaki linklerden ulaşabilirsiniz:

www.nasm.si.edu/apollo/AS11/a11.htm
www.solarviews.com/cap/apo/
www.historychannel.com/speeches/archive/speech_9.html

Mürettebat ve yerküre arasında geçen tüm konuşmaların metinlerine de 'www.purdue.edu/UNS/html4ever/9903.Moon.landing.dialogue.html' adresinden ulaşabilirsiniz. Üç kişilik mürettebatın tarihe geçen görüntüleri, fotoğrafları ve ses kayıtları, dünya medyasında yıllarca yayımlandı. Ancak, bir süre sonra Amerikalı gazeteciler, bu fotoğrafların gerçek olmadığını, foto-montaj tekniğiyle oluşturulduğunu ileri sürdüler. Bu tartışma ile ilgili olarak, internet üzerinde ciddi bir kaynak bulunuyor. Ayın yüzeyinde çekilen onlarca fotoğrafın tek tek incelendiği sitede, iddialara birer birer yanıt veriliyor. Bu konudaki iddialara verilen cevapta, "Bazı fotoğraflarda, kalitesiz olmalarından dolayı, düzeltmelere gerek duyulduğu ve bazı bölümlerinin değiştirilmiş olabileceği" belirtiliyor. Bu ilginç tartışmanın perde arkasını, www.lunaranomalies.com/fake-moon.htm adresinden izleyebilirsiniz.

merakediyorum@googlegroups.com

'Ermeni Sorunu' konularında kısa kaynakça

ASAF, Mehmet; 1909 Adana Ermeni Olayları ve Anılarım, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1986

BANOĞLU, Niyazi Ahmet; Ermeninin Ermeniye Zulmü, Ankara, 1974

BASGÜN, Neclâ; Abdülhamid'in Cülûsundan Zamanımıza Kadar Türk-Ermeni İlişkileri, Ankara, 1970

BAŞAR, Z.; (der.), Ermenilerden Gördüklerimiz, Ankara, 1974

---------; Ermeniler Hakkında Makale ve derlemeler, Ankara, 1978

BAYKARA, H.; Azerbeycan İstiklâl Mücadeleleri Tarihi, İstanbul, 1975

BEYDİLLİ, Kemal; 1828-29 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Doğu Anadolu'dan Rusya'ya Göçürülen Ermeniler, 1988

BLISS, Edwin M.; Turkey and the Armenian Atrocities, Philadelphie, 1896

BURÇAK, Rıfkı Salim; Türk-Rus-İngiliz Münasebetleri, İstanbul, 1946

ÇELİK, Hüseyin; Görenlerin Gözüyle Van'da Ermeni Mezalimi, Ankara

CEMAL PAŞA; Hatıralar, İstanbul, 1972, 1977, 2002

CENGİZ, H. Erdoğan; Ermeni Komitelerinin A'mal ve Harekâtı İhtilâliyesi, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1983

ÇALIK, Ramazan; Alman Kaynaklarına Göre II. Abdülhamid Döneminde Ermeni Olayları, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000

ÇARK, Y. G.; Türk Devleti Hizmetinde Ermeniler, 1453-1953, İstanbul, 1953

ÇAVDAR, Tevfik; Talât Paşa: Bir Örgüt Ustasının Yaşam Öyküsü, Ankara, 1984

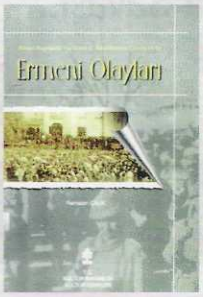
DELİORMAN, A.; Türklere Karşı Ermeni Komitecileri, İstanbul, 1971, 1980

ENER, Kasım; Çukurova Kurtuluş Savaşı'nda Adana Cephesi, Ankara, 1970

ERÇIKAN, A.; Ermenilerin Bizans ve Osmanlı İmparatorluğundaki Rolleri, Ankara, 1949

GAZİGİRAY, Alper; Osmanlılardan Günümüze Kadar Vesikalarla Ermeni Terörünün Kaynakları, İstanbul, 1982

GÜRBÜZ, Cenani;, Milli Mücadele'de Develi ve Ermeniler, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996

HALAÇOĞLU, Yusuf; Ermeni Tehciri ve Gerçekleri (1914-18), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2001

HOCAOĞLU, Mehmet; Arşiv Vesikalarıyla Tarihte Ermeni Mezalimi ve Ermeniler, İstanbul, 1976

KARABEKİR, Kâzım; İstiklâl Harbimiz, İstanbul, 1969

KOCAŞ, Sadi; Tarih Boyunca Ermeniler ve Türk-Ermeni İlişkileri, Ankara, 1967

KODAMAN, B.; Sultan II. Abdülhamid'in Doğu Anadolu Politikası, İstanbul, 1983

KURAT, A. N.; Türkiye ve Rusya, 1798-1919, Ankara, 1978

KÜÇÜK, Cevdet; Osmanlı Diplomasisinde Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkışı: 1878-1897, İstanbul,

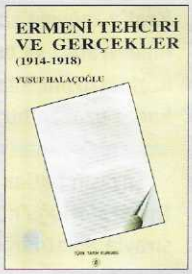
KÜRKÇÜOĞLU, Ö.; Türk-İngiliz İlişkileri, 1919-1926, Ankara, 1978

---------; Osmanlı Devleti'ne Karşı Arap Bağımsızlık Hareketi: 1908-1918, Ankara, 1982

LLOYD, George David; The Truth about Peace Treaties, Londres, 1938

OREL, Şinasi-YUCA, Süreyya; Ermenilerce Talât Paşa'ya Atfedilen Telgrafların İçyüzü, 1983

OREL, Şinasi-

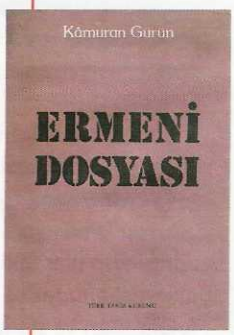
Soruna, yeni bakış açıları

Gündüz Aktan, Türkkaya Ataöv, Yusuf Halaçoğlu, Ömer İzgi, Nejat Göyünç, Yılmaz Öztuna, Justin McCarthy, Hüseyin Çelik, Enver Konukçu, Stanford J. Shaw, Ömer Turan ve Süleyman Seyfi Öğün'ün makalelerinden oluşan çalışma, kitabın editörü Türkkaya Ataöv'ün de vurguladığı gibi, Birinci Dünya Savaşı dönemi ve hemen ertesindeki Osmanlı-Ermeni ilişkilerine yeni bir gözle bakıyor.

Osmanlı'nın Son Döneminde Ermeniler
Editör: Türkkaya Ataöv
TBMM, Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, 2002

Önemli bir referans kitabı

Kâmuran Gürün, kendi alanındaki en önemli referans kitaplarından biri olan 'Ermeni Dosyası'nı 1982 yılında yayımlamıştı. Daha sonraları, kitabın yeni baskıları yapıldı. Bu çalışma, olgun bir akademik bakış açısıyla hem Ermeni tarihini hem de 'Ermeni Sorunu'nu hazırlayan nedenleri, okurun gözleri önüne seriyor. Osmanlı Ermenilerini ve büyük devletlerin bu konudaki politikalarını ele alıyor.

Ermeni Dosyası
Kâmuran Gürün
Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1985

LÜTFÜ TINÇ
lutfi.tinc@dunya.com

Ermeni taburlarını, Batılı devlet adamları yarattı

Önce Ruslar, sonra da İngiliz ve Fransızlar, Birinci Dünya Savaşı'ndan Kurtuluş Savaşı'na uzanan dönemde, Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalamak için, 'Ermeni Sorunu'nu her seviyede kullandılar.

Amaçları açıktı: Örneğin Rusya, savaşa girdiği Osmanlı'yı arkadan vurmak için Ermeni çetecilerini kullandı; acısını,Tehcir sırasında Ermeni halkı çekti. 'Tehcir' yani 1915'te, Birinci Dünya Savaşı'nın kan ve barut kokuları arasındaki zorunlu göç sırasında, Osmanlı'nın Kilikya bölgesine sevk ettiği Ermenileri daha sonra, Kurtuluş Savaşı'nda 'Doğu Lejyonu'nu kurarak Fransızlar, Türklere karşı kullandılar. Ermeni taburları, Fransız silahlarıyla Urfa, Antep ve Adana bölgesinde, 'yedi düvele karşı' mücadeleye girişmeye hazırlanan Müslüman Türkleri katletti. Aynı dönemde, 1919'da İngilizler, işgal ettikleri Azerbaycan petrolünü kontrol altına almak için, silahlandırdıkları Ermenileri harekete geçirdiler.

Ermeniler, Bolşeviklere yenilince de onları yüz üstü bıraktılar... Sevr Antlaşması'na 'geniş sınırlı bir Ermenistan' maddesini koydurmayı başaran Ermeni politikacılarının hayalciliği de, Batılı devlet adamlarının Ermenilere her an sırt dönmeye hazır politikalarından daha safiyane idi! Ama Batı'nın 'ihaneti' bu kez, Ermeni politikacıların ihtiraslarını dindirmedi. 'Ermeni Sorunu' 20. Yüzyıl'ın ilk yarısında hep ateşin üstünde tutuldu. Ermeni Sorunu'nun yaratıcısı Batılı devlet adamları, bu alanda 'önemli' çabalar gösterdiler *(üstte; Temmuz 1931'de, Londra'da düzenlenen bir 'barış' toplantısında, Robert Cecil, Lloyd George, Sir Willeam Robertson, Ramsey McDonald ve Stanley Baldwin)*... Bu çabalar, Yüzyıl'ın ikinci yarısında da, ASALA terörü ile Türkiye'nin karşısına çıkarıldı... Günümüzde de, bambaşka bir düzen içinde mevzilenen güçler dengesi çerçevesinde, 'Ermeni Sorunu' 1915 Ermeni Tehciri'nin bir 'soykırım' olduğu iddialarıyla Türkiye'nin önüne çıkarılıyor ve çıkarılacak da...

Biz, bu sayımızda, yukarıda aktardığımız bu sürecin güncel bağlantılarını, Büyükelçi (e) Gündüz Aktan'ın ve Prof. Dr. İlber Ortaylı'nın yazılarıyla kapak konusu yaptık. O sayfalardaki bir eksiğimizi de, burada, 'Kitap' bölümümüzde kapatmak düşüncesiyle, 'Ermeni Sorunu' çerçevesindeki konularda, kısa bir kaynakça vermek istedik. Çünkü, inanıyoruz ki, ancak bilgi sahibi olanlar, bu konu üzerinde, hakimiyetle tartışabilirler. Çözüme giden yol, hamasetle değil, bilgiyle aşılacaktır.

YUCA, Süreyya; Affaires Arméniennes, Les 'Telegrammes' De Talât Pacha, Société Turque d'Histoire, 1983

OSMANLI ARŞİVİ YILDIZ TASNİFİ - ERMENİ MESELESİ, 3 cilt, (Editör: Ertuğrul Zekâi Ökte; İngilizce ve Türkçe), Tarihî Araştırmalar ve Dökümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı, 1989

ÖKE, Mim Kemâl; Ermeni Sorunu (1914-1923), Devletin Dış Politika Araç Alternatifleri Üzerine Bir Deneme, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991

SABİS, Ali İhsan; Harp Hatıralarım, Ankara, 1951

ŞİMŞİR, Bilâl N.; Osmanlı Diplomatik Belgelerinde Ermeni Sorunu, 2 cilt, İngilizce ve Fransızca, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1985

---------; İngiliz Belgelerinde Osmanlı Ermenileri, 3 cilt, İngilizce ve Fransızca, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989

---------; Malta Sürgünleri, İstanbul, 1976

TÜRKDOĞAN, Berna; Türk-Ermeni İlişkileri, 21. Yüzyıl'a Girerken Tarihe Dostça Bakış, Atatürk Araştırma Merkezi, 2000

URAS, Esat; Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi, İstanbul, 1950, 1987

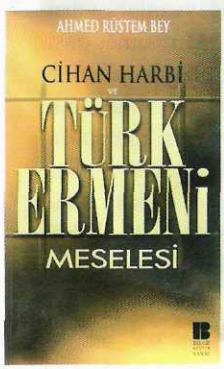
---------; Berlin Kongresi'ne Kadar Ermenilerin Vaziyeti, İstanbul, 1934

YILDIRIM, Hüsamettin; Ermeni İddiaları ve Gerçekler, Sistem Ofset Yayınları, Ankara, 2000

YURTSEVER, Cezmi; Ermeni Terör Merkezi Kilikya Kilisesi, İstanbul, 1983

Osmanlı diplomatı anlatıyor

Bir Osmanlı diplomatı olan Ahmed Rüstem Bey, 1882'den başlayarak Hariciye Nezareti'nde önemli görevlerde bulunur. Osmanlı devletini ABD'de İkinci Katiplik ve Maslahatgüzarlık seviyelerinde temsil eder; 1914'te Washington Büyükelçisi olur. Sivas Kongresi'ne katılır; son Osmanlı Meclisi'nde miletvekilidir. Ahmed Rüstem Bey kitabında, hem Osmanlı Ermeniliğini hem de 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan 1915'e kadar süren dönemin olaylarını, Ermenilerin katliamlarını, belgelere dayanarak anlatır.

Cihan Harbi ve Türk Ermeni Meselesi
Ahmed Rüstem Bey
Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2001

merakediyorum@googlegroups.com

Filistinli gerillalar Ankara'da

Mısır Büyükelçiliği'ni basan 4 gerilla, elçilikten ayrılıp arabaya bindirilirken zafer işareti yaptı. Solda, arkada, İçişleri Bakanı Hasan Fehmi Güneş (gözlüklü) görülüyor.

Filistinli 4 gerilla, 13 Temmuz 1979'da, Mısır'ın Ankara Büyükelçiliği'ni bastı; Mısır Büyükelçisi'nin de aralarında bulunduğu elçilik personeli rehin alındı. Türkiye'den Mısır'la diplomatik ilişkilerini kesmesini, Filistin devletinin meşruiyetinin tanınmasını isteyen gerillalar; istekleri yerine getirilmediği taktirde, elçilik binasını havaya uçuracaklarını söylediler.

'Filistin Devriminin Kartalları' adlı örgüte bağlı oldukları bildirilen 4 gerilla, eylemlerinin ikinci gününde rehinelerden 3 kadını serbest bıraktı; kaçmayı başaran 4 Mısırlıdan biriyse, pencereden atlarken ağır yaralanarak öldü. 4 gerilla, Filistin Kurtuluş Örgütü temsilcilerinin arabuluculuğu ve hükümetin çabaları sonunda, 15 Temmuz'da ellerindeki rehineleri serbest bırakarak teslim oldu.

İçişleri Bakanı Hasan Fehmi Güneş'in gözetiminde Ankara Emniyet Müdürlüğü'ne getirilen gerillaların lideri Mervan, Türk Hükümeti ve halkına karşı kötü bir niyetleri olmadığını belirterek, "Bu eylemde hedefimiz bütün dünya uluslarına Filistin davasının sesini duyurmaktı" diye konuştu. 16 Temmuz'da Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Ceza ve Tukukevi'ne nakledilenler gerillalar ölüm cezasına, onlara yataklık eden Ömer Faruk Erden de 20 yıl ağır hapse mahkûm edildi.

merakediyorum@

googlegroups.com

Buçalışma;
merakediyorum@googlegroups.com

üyeleriiçinhazırlanmıştır.
Benzerçalışmalardanhaberdarolmak,
öneri, istek ve karşılaştığınız sorunlan bize bildirin.

Çalışmalarımızı takip etmek için
merakediyorum@googlegroups.com
e-postaadresine
"Üyelik" başlıklı veya boş bir mesaj gönderin.

Grupsayfasını
http://groups.google.com/group/merakediyorum
inceleyerek daha önce üyelerimizle paylaştığımız
çalışmavemesajlaninceleyebilir,
üyeliğinizidüzenleyebilirsiniz.

